

ARTUR LARSSON

Hur annorlunda då

Minnen från ett samhälle på Söderslätt

Utgivare: Folklivsarkivet med Skånes musiksamlingar, Lunds universitet
Text © Artur Larsson, 1967

eISBN: 978-91-89213-62-3

Skrifter från Folklivsarkivet i Lund, vol. 9
ISSN: 0346-6051

Vid citering: Larsson, A. (1967). *Hur annorlunda då. Minnen från ett samhälle på Söderslätt*.
Lund: Gleerup. <https://doi.org/10.37852/oblu.86>

Information om Skrifter från Folklivsarkivet i Lund finns här:
<https://www.ht.lu.se/serie/folklivsarkivet>

Volymen är digitaliserad 2023.

ARTUR LARSSON

HUR ANNORLUNDA DÅ

Minnen från ett samhälle på Söderslätt

SKRIFTER FRÅN FOLKLIVSARKIVET I LUND
UTGIVNA GENOM SÄLLSKAPET FOLKKULTUR

9

HUR ANNORLUNDA DÅ

Minnen från ett samhälle på Söderslätt

av

ARTUR LARSSON

Mit einer deutschen Zusammenfassung

CWK GLEERUP • LUND

*Tryckt med anslag från
Magn. Bergvalls Stiftelse*

HALMSTAD 1967
BULLS TRYCKERI

21671011

Förord

I FOLKLIVSARKIVETS UPPTECKNINGS- och forskningsprogram ingår även att få till stånd lokala djupundersökningar. Genom bristande ekonomiska och personella resurser har detta mest kommit att bli en from önskan. Men ett liknande syfte har dock också de självbiografier, dagboksanteckningar och minnesskildringar som arkivet förvärvat från olika håll. Och det är med samma målsättning som i Skrifter från Folklivsarkivet nu för tredje gången i följd publiceras en självbiografisk skildring, en samling personliga minnen från en bestämd ort. Dessa tre senaste volymer i skriftserien har gemensamt, att de samtliga gäller den allra sydligaste delen av vårt land. I övrigt är de varandra helt olika. Viktor Åkermans "Minnen och anteckningar" är främst en objektivt registrerande skildring av den äldre bondekulturen och dess traditioner såsom dessa kvarlevde i verkligheten eller i folkminnet i slutet av 1800-talet. Selma Frode Kristensens högst personligt färgade minnesbilder "Vid brunnen" för oss till en annan samhällsklass, de fattiga husmännens levnads- och arbetsförhållanden vid sekelskiftet. I jämförelse härmed framstår Artur Larssons nu föreliggande bok "Hur anorlunda då" såsom en skildring av en idyll.

Även Artur Larssons minnen gäller åren omkring sekelskiftet 1900 men hänför sig till det andra hörnet av Skåne: slätten längst ned i sydväst. Dessa i snabbbilder och brottstycken framlagda minnen ger samtagna en helhetsbild av ett samhälle som då förvandlats från bondby till järnvägsort, men där ursprunget ännu framträder i kvarliggande bondgårdar. Författaren nämner inte samhället vid namn, han talar endast om Byn. Detta kan vara riktigt, skildringen av denna blandade samhällsbildning blir därigenom allmängiltig: så växte våra tätorter upp, så möttes gammalt och nytt, bondetradition och herrskaplighet. Men anonymiteten är endast fingerad, Ortsbeskrivningen är så detaljerad att det inte är svårt att se, att det är Vällinge (tidigare stavat Hvellinge) som skildringen gäller, beläget i socknen med samma namn utmed Östersjöns kust vid Fotviken, en god mil söder om Malmö. Genom socknen drogs på 1880-talet Malmö-Trelleborgs järnväg, senare också Vellinge-Falsterbobanan, och kring järnvägsstationen utvecklade sig en snabbt expanderande handels- industri och tra-

fikort, som blivit ett centrum för västra delen av Söderslätt. 1908 blev Vällinge municipalsamhälle.

Här föddes bokens författare 1891. Han härstammar från en gammal genuin bondesläkt i bygden, men fadern var lantbrevbärare — redan detta en brytning mellan gammalt och nytt. Själv avlade Artur Larsson folkskollärarexamen i Lund 1913 och verkade sedan som folkskollärare först i Höja socken i S. Åsbo härad och därefter i Ängelholm, där han också var teckningslärare vid läroverket. Det är sin uppväxtmiljö han skildrar i "Hur annorlunda då". Framställningssättet är litterärt men allt — personer, händelser — försäkras han är hämtat ur verkligheten. För det som ligger bakom hans eget minne bygger han på vad modern berättat. Rubrikerna i innehållsförteckningen är uppgjord av undertecknad som också sammanställt texten till sammanfattningen. Översättningen har utförts av dr. phil. Christiane Boenhcke-Sjöberg.

Professor Algot Werin har förmedlat Folklivsarkivets bekantskap med denna värdefulla minnesskildring. Magnus Bergvalls stiftelse har lämnat bidrag till dess utgivning och AB C. W. K. Gleerup Bokförlag har åtagit sig denna. Jag betygar dem och författaren, som ställt manuskriptet och bildmaterialet till förfogande, Folklivsarkivets tacksamhet.

Lund den 14 januari 1967

Sigfrid Svensson

1.

DÄR VAR LIV och rörelse på Grönneväj. Humlorna brummade och jäktade bland blommorna. Ur vägen! Här kommer vi! Bina hade brått med att samla honung. Tiden hastade, och de hade ett drygt dagsverke framför sig. Men fjärilarna flanerade makligt och stoltserade i sina vackra sommarklänningar. De tog ett och annat smakprov av blommornas nektar, behövde inte samla i ladorna och njöt av sommardagen. Varför skulle man inte det? Livet var ju så kort.

I pilträdens många hålor väsnades hungriga fågelungar. Sparvar och bofinkar hade brått med att samla mat åt dem.

Ogräsen växte ikapp, sög vatten och solljus, lockade insekterna till sina blommor. Hundkex räckte högst upp, tävlade med vildpalsternacka och skräppebla. Men maskrosen höll sig utmed jorden, säker på att insekterna ändå skulle se den. Kardborren stod stursk där den stod och föraktade alla medtävlare. Rågen på andra sidan pilevallen började gulna, och inne i den tittade blåklint och röd vallmo fram.

Naturen hade en arbetsdag, och solen lyste och hettade från en molnfri himmel, doften från blommor och sädesfält gjorde luften god att andas in.

Men långt borta över trädan lyfte en vilsen vipa och skrek sitt vemodiga kivit, kivit. Det lät som: allt är fåfänglighet, fåfängligheters fåfänglighet!

Anners Olson kom gående, krokig och grå. Grå som alla karlar i vardagslag på Slätten. Träskor, mollskinnbyxor, en tjock dubbelradig grå väst, grå hatt. Färgen höll sig i arbetet. I solljuset fick kläderna en gul ton, blev vackra, som om de lånade färg av mognande rågfält.

Tyst och stilla gick han på Grönneväj för att flytta sina får. Han hade

fyra där. Fåren blev skrämda av ingenting, sprang virriga åt var sitt håll, slet i kedjorna. Det var besvärligt att hålla dem. Men Anners Olson tog det lugnt, satte spjårn med foten och slog ner tjuderpålarna. Träklubban dunkade mot marken, och hela naturen lyssnade ett ögonblick. Men fåren lugnade sig och blev stående med dum uppsyn, som det anstår får.

Solen öste ljus och värme över bygden, rågfälten vajade sakta, och i stillheten hördes endast surret från insekterna.

Men lade man sig ner i gräset, lyssnade och såg, upptäckte man en liten värld full av ävlan och flit. Myrorna hastade åstad. En gräshoppa stannade fundersamt på grässtrået men skuttade bort igen, som hade hon fått en idé. Steklarna glänste i bjärta metallfärger. En svart skalbagge kom fundersamt gående. Larverna sysslade med sin diet på blad och strån. I naturens verkstad gavs ingen middagsvila, inga ferier.

Men den långa raden pilträäd, uråldriga och levnadströtta, multnade bakom barken.

Anners Olson gick sin väg. Fåren bräkte jämmerligt, som ville de tacka honom. Så började de ivrigt nappa i sig av det nya betet.

Anners Olson rubbade inte livets ordning. Inte heller hans får.

På järnvägsvallen vid sidan av Grönneväj rusade tåget förbi med buller och dån.

Fåren blev vettskrämda men lugnade sig, stillheten kom igen, och livet gick sin vanliga gång.

Stora händelser var det här i middagsvärmen på Grönneväj: Anners Olson kom och gick, fåren blev flyttade, tåget for förbi, fåren fick en chock.

Kanhända satt inne i järnvägsvagnens kupé någon person, som hade en stor uppgift att fylla i vårt land, någon vida känd och berömd.

Vad angick det humlan.

Kanske hände nu något ute i världen, som skulle skrivas på Historiens blad. Men ogräs, kryp och flygfä skulle leva sitt liv som vanligt.

Skilda världar!

Anners Olson gick hemåt, förbi Spökhuset och längs gärdet med blåplommonträden.

Skomagaren stod på sin stenabro och sög på tobakspipan. Han torrspottade tvi, tvi och nickade åt Anners Olson. De talade en stund om väder, gröda och sådana angelägna ting. Så fortsatte Anners Olson till sitt, men Skomagaren gick ut i sin trädgård.

— — —
Vi står några pojkar med Anners Ols' Ola uppe på Postmannabacken och ser ut över Slätten. Den gamle bonden trivs visst med oss, för får han syn på oss däruppe kommer han ofta upp. Han är fåordig, men säger han

Utsikt åt söder från kyrktornet i Vällinge. I bakgrunden Kretses mölla. Foto från sekelskiftet, Folklivsarkivet.

något är det kloka ord. Han har väl liksom vi slättbons behov av att se långt bort över vidderna. Men vi tiger mest samman, endast står där och tittar.

Under oss ligger Slätten i sommarens fågring med gulnande sädesfält och djupt gröna betstycken. Där ligger Byn med lummiga träd kring den vita kyrkan och alla husen. Vingarna på Kretses gamla grå stubbamölla går sakta runt. Men det höga järnskelettet till mölla på Spannmålmagasinet tak ser ut som en väldig stretande spindel. En ryktare går och flyttar den långa raden kor, vi hör dunket av träköllan, när han slår ner tjuderpålarna. Annars Ols' Ols Nels kör harven över trädan, och borta vid Backehusen går någon och sysslar, hönsen syns där som vita prickar. Trelleborgståget ger en gäll signal och rinner som en svart orm mot Stationen. Mass Månson kommer körande på sin gåraväg, kärran gnäller som vanligt, ty han är för snål att smörja hjulnaven. Vi ser Truls Molins stora gård med almallén längs inkörsvägen, Ols egen gård, Knasters, Jeppa Hans', Erik Bengts' och alla de andra ända långt bort. Närmast under oss ligger Skolemästarens lilla vackra gård med pilevallar runt ägorna. Vi räknar kyrkor och väder-

möllor, pekar ut byarna, ser en skynt av Fotevik, Näset och Öresund, skyntar de små syskonstäderna.

Detta var vår barndoms och ungdoms bygd; den skulle lägga grunden till vår syn på tillvaron, och var än livets färd kom att gå, skulle vi kunna instämma i Axel Ebbes ord:

- - - den Synnerslätten
den dro 'an å den kalle - - -
man glemmer ej den plätten - - -
di grönnen pilevalle.

Och de gamla pilevallarna!

I långa rader står pilträden kring åkrarna, knotiga, lutande. Med några års mellanrum skövlade man dem, sågade av alla grenarna, som blev ellebrand, och kvistarna buntades samman till bakved. Så friserade liknade träden krokiga gubbar eller gummor, som stod och pratade eller funderade. I höstskymningen, när vångarna var höstplöjda och glimmade i vätan, blev de en lång rad troll på vandring.

Vad där var mycket att utforska i en sådan gammal pil. Stammen var liksom tvärhuggen överst, och inne i den hade veden multnat. I mullen trivdes en hel liten trädgård: hallon- stickelbärs- och vinbärsbuskar, skott av lövträd, nattskatta, ogräs och blommor. Uppe i en pil vid Grönneväj växte en mer än manshög rönn, en lustig syn, när den var full av röda bär. I stammens håligheter hade fåglarna präktiga bon.

Roliga lekar hade vi i pilarna. Var de tjocka grenarna kvar, for vi i ballong till Nordpolen, — Andrée hade i de åren gjort sin färd. — Vi lade bräder mellan träden, fick ståtliga skepp och seglade till fjärran länder eller hade fort, som försvarades mot indianer.

På vallen och i gropen längs med var ett överflöd av växtlighet: vildpalsternacka, skräppebla, kardborre, vildmorot, kumminkål, tistlar, gråbo, maskros, ja, hela Slättens vilda flora.

Vi strövade längs pilevallarna långt in i grannsocknarna, hittade alltid något nytt, njöt av sommarsol och viddens ro, plockade blommor, skar långa pilekäppar, kände doften av vildblommor, mognande säd och klöverblom, hörde insekternas stilla surr och fåglarnas kvitter.

— — —

Uppe på ätتهögen öster om Byn hade vi den vidaste utblicken över Slätten. Vi kunde här skymta Månstorps gavlar, en förfallen slottsruin, och se skorstenar i Malmö och Trelleborg. Nära under oss låg den stora Stendösen. Här kom Historien närmare oss.

Söderslätt, denna lilla del av vårt land, har alltid legat utanför allfarsväg och aldrig kommit att spela någon roll i historien. Men resterna av den långa Järavallen och mängder av fynd av stenredskap på åkrarna visar, att här redan i avlägsnaste forntid varit bebyggelse. Man hittade något flintverktyg, tog det, undrade var det kommit ifrån och använts till, men inte mer, och så fick det ligga där.

Som liten parvel stod jag en gång och tittade på när Skomagaren klöv vedträd. Som kilar använde han stora, fint slipade stenyxor och slog på dem så stenflisorna flög. Jag tyckte det var underliga kilar han använde. Och själv hittade jag en gång en stor stenyxa i en hög hopplockad sten, som skulle skärvas till väglagning; den tog jag naturligtvis. Men hur många stenredskap har manne skärvats sönder till väglagning under gången tid?

Stendösarna och de många ättehögar visar, att det inte var vildar, som bodde här. I årtusenden hade bärnstenen, som man samlade på Östersjökusten, vandrat sin långa väg ända till Egypten. I isländska sagor och hos Saxo Grammaticus talas om en marknadsplats, Halör, som låg på Hammars Näs redan under bronsåldern. År 1134 stod slaget vid Fotevik, en kamp, som fick stor betydelse i Danmarks historia. Sillfisket i Öresund gjorde Skanör till en storstad en period, och från sitt slott i Falsterbo styrde ibland drottning Margareta sitt väldiga rike.

Men seklerna gick, och där låg Söderslätt oberört av vad som hände ute i världen.

Att Karl XII landsteg vid Stavsten var blott en episod. Så gjorde Linné sin Skånska Resa, iakttog och beskrev bygden. Tiden gick, och först med Nicolovius' Folklivet i Skytts härad kom Söderslätt åter i blickpunkten. Konstnären Gustav Rydberg upptäckte Slättens skönhet och idyll åt konsten. Ola Hansson, A. U. Bååth, Hans Larsson skrev och diktade, Axel Ebbe samlade bygdens mål i sin Rijm å Rodevelske. Falsterbo blev en av landets förnämsta badorter.

Söderslätt började inkorporeras med yttervärlden.

2.

MEN VI LÄMNADE Skomagaren där han gick in i sin trädgård.

Därinne prunkade pioner, stormhatt och riddarsporre bland isop, lavendel, mynta, gubbaskägg, lammöron och alla gammaldags örter, som fyllde luften med vällukt. Fjärilar, bin och humlor trivdes där, och småfåglarna var trygga i sina bon. Ett högt päronträd stod där och bar i augusti gula, mjöliga päron med smak av kryddnejlika.

Trädgården var Skomagarens stora intresse. Här kunde han gå om sommarkvällarna, plocka och ansa. Så satt han och hustrun, Hanna, på bänken och njöt av kvällens lugn och trädgårdens fågring.

Nu stod han och såg på ljuvligheten i sin trädgård. Vad tänkte han?

Jag vill tro, att han kände sig nöjd och tacksam. Ty han var en from man, Skomagaren. Var söndag gick han och Hanna till gudstjänsten. Men han talade aldrig om sin tro, var uppriktigt gammalkyrklig och utan skrymteri. Tvärtom kunde han ge en gliring åt dem, som lade huvudet så där på sned, var 'hällörade' och såg gudsnådeliga ut. Men dessa var också de enda han kritiserade.

Annars var han en lång man, mager och något kutryggig av sitt arbete. Ansiktet var fårat och bistert men i ögonvrån satt en gomodig blink.

Han sög på pipan, som knastrade. Den var sönderbränd men konstfärdigt lagad med en bleckbit och ståltråd och stoppad med Ystads "Ärligt och Gott". Pipan hörde liksom till hans ansikte, passade samman med den underfundiga minen och glimten i ögonvrån. Han talade sakta och vägde sina ord. Vid middagstid gick han till Butiken och hämtade sin tidning, trippade fundersamt och tycktes inte se sig omkring. Tidningen studerade han noga, följde med händelserna och bildade sig eget omdöme. Kom nå-

gon sak på tal kunde han dra ett bloss på pipan, torrspotta och säga med sin knarriga röst: ja, de kan nock va so, men . . . och så kom ett omdöme, klart och objektivt. Jag hörde honom aldrig prata strunt eller såg honom lyssna till skvaller.

Han var en av de obemärkta i samhället, och någon umgängeskrets utom med grannarna hade han inte. Man kom till honom med sina trasiga skor, ty han var skicklig i sitt yrke. Det var allt. Men hörde man till de få, som blev närmare bekant med honom, fann man en levnadskonstnär, en vis man och ett original i ordets bästa bemärkelse. Få sysslor är väl så lämpade till funderingar som en skomakares, där han sitter vid sitt arbetsbord och pliggar skor eller beckar tråd.

Skomakarevisdom! Ja visst. Men den är enkel och rejäl, inte tillkrånglad av lärdom och självtillräcklighet. Kanske vore världen lyckligare och livet lättare, om "skomakarevisdomen" fick råda ibland.

Men kan någon ha intresse av Skomagaren? Jag vet inte. Men i minnet går jag gärna med honom i trädgården och hör honom med knarrig röst tala om sina blommor eller sitter hos honom vid hans arbetsbord.

Han hade funnit det väsentliga i livet, ringa till synes, men en egen värld, obemärkt, men full av frid och stilla förnöjsamhet.

Jag har sökt efter hans grav på kyrkogården men inte funnit den. Någon vård blev inte rest. Kanske är jag den ende, som kommer ihåg honom.

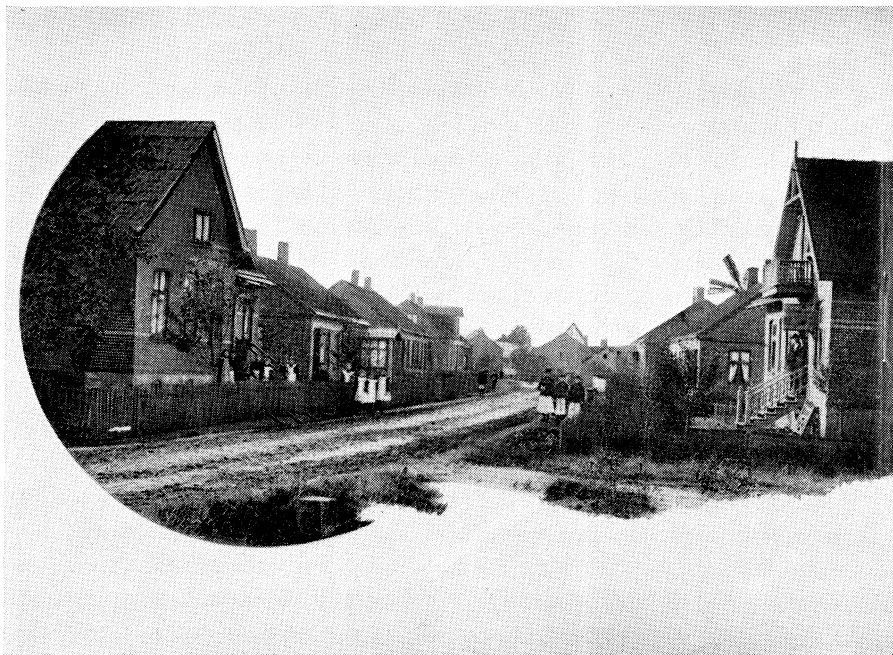
Att ha levat obemärkt, varit en god människa och så bli bortglömd, detta är kanske den sanna lyckan.

— — —
Skolemästarens lilla gård låg någon kilometer söder om Byn, en vacker och välskött gård.

Självs var han en lång senig karl, såg barsk ut, var bullrande och högröstad, han var en "stör" sade man. Men eftersom han hade lantbruk, kände han sig inte stå tillbaka för de andra mannarna.

Han gick sin skolväg till Byn rak i ryggen, stödd på en bastant käpp. Var det dåligt väglag hade han träskor med en halmviska i för värmens skull. Han hade stora fötter. Träskomannen gjorde hans träskor, men en gång hade Skolemästaren kasserat paret. Träskomannen högg i förargelsen av överdelen av den ena skon och ställde resten som slipstenstråg. Eftersom slipstenen stod vid vägen, såg man snart nymodigheten och fick roligt åt den till Skolemästarens stora förargelse, helst som han hade sin skolväg där förbi.

Träskomannen var litet småviktig. Han hade två flickor, som skötte sig bra, fick platser i Stan, och klädde sig propert. Någon berömde flickorna för honom, och han sade faderstolt: ja, tänk att sådana plantor har växt

”Gadan” i Vällinge, upp mot Herrestorp. I bakgrunden skymtar kyrktornet. Foto från sekelskiftet. Efter vykort, Folklivsarkivet.

på lergolv! — i hans stuga var golvet av stampad lera, inte brädklätt. — Skolemästaren fick höra vad han sagt och kunde spydigt fråga, hur plantorna hade det. En tröst för slipstenstråget.

Eftersom Skolemästaren nu på morgonen är på väg till Skolan i Byn, följer vi honom. Barnen från Backen har samma väg. Där kommer de, väl ombonade i höstrusket, med matpaket och skolböcker, röda om nästippen, tysta och allvarliga. En mjölkaskjuts på väg till mejeriet skramlar förbi, från betfälten hörs taktfasta hugg, när man nackar betorna, drängarna har börjat sin enformiga gång bak plogen fåra upp och fåra ner, tåget bullrar mot Byn, ger en lång signal.

Barnen hinner upp Skolemästaren men törs inte gå om honom utan går i en tyst klunga bakom. En herde för sin fåraflock! Snälla barn från torftiga hem, med lång skolväg, klädda i storebrors rock eller mors omsydda kjol, ett par skivor grovbröd med mörkt stekflott och en skiva kallt, stekt fläsk som matsäck, och ängslan för att inte kunna katekesläxan eller gångertabellen. Men de vet, att Skolemästaren, som går där framför dem, visst kan höja rösten och se sträng ut, men ändå är snäll. Ty han var en god

man, Skolemästaren, som inte hade hjärta att göra minsta kryp något förrän.

Från alla vägar kommer nu barn till storskolan och småskolan. Barnen inne från Byn är mest företagsamma och hurtiga, men i lek och kamratskap är ändå alla lika. Några av herrskapsfamiljerna höll emellertid guvernant för sina barn. Skolsalen blir proppfull. Den är inpyrd av den speciella skollukt som blir av lindrigt rena kläder, utdunstning och instängd luft. Men det hörde till skolorna förr, gav den riktiga stämningen liksom.

Och alla barnen? Lintottar och långa flåtor, prydliga flickor och slarviga pojkar, allvarligt lillgamla och spelorrar, snoriga näsor, snörvlande och prassel.

Skolemästaren jäktade inte, timmar gick sin sömniga gång. Vi räknade eller skrev på griffeltavlor. De duktigaste av oss fick granska klottret. Så spottade man på tavlan, strök ut med en hartass eller trasa och började på nytt. Endast de duktigaste i sista klassen fick använda stålpenna, bläck och skrivpapper. Det viktigaste i skolan var katekes och biblisk historia, som skulle läras utantill, ett svårt företag för oss pojkar, som hade andra intressen. Skraddarens tvillingar, två flickor, lika varandra som bär, alltid allvarliga, propert klädda, med vattenkammat hår och små rättsvansar, var alltid nummer ett i utanläxor. De kunde till och med utan att stappla läsa upp katekespråket om "hedningarna, som icke hava lagen" och det "om Kristi Översteprästerliga ämbete".

Där satt nu Skolemästaren och rökte sin långpipa. Han hötte åt oss, när stemmet blev för starkt, och såg barsk ut, men vi blev inte rädda. Ibland kunde han ta ett krafttag, och då blev det fart och ordning i skolan. Han hade ord om sig att alltid ha varit en dugande lärare men kände väl nu ålderdomens trötthet. Vi var också ett år sextio barn i hans klass.

Vad lärde vi egentligen för vår gamle Skolemästare? Inte var det mycket boklig kunskap. Katekesläxorna var en plåga, och inte förstod vi mycket, huvudsaken var att ta sats liksom och i ett andedrag entonigt och ljudligt läsa läxan. Roligt var det däremot att läsa i den gamla tummade "Läsebok för Folkskolan" om vikingarna, Gustav Vasas äventyr i Dalarna, Karl XII. Texten var tung och lärd, men vi var ju inte bortskämda med nutidens barnböcker. Det var en lycklig tid. Vi slapp att som nutidens barn stoppas med en i grunden onödig kunskap, slapp jäkt, och vår fantasi fick lugnt syssla med sitt. Vi fingo, kort sagt, vara *Barn*. Och vad betydde det, att inte Matilda kunde stava rätt till gjutjärnsugn, när hon hade fått ett så vackert band i sin flåta, eller, att Edvin inte kunde kungalängden, när han upptäckt ett ställe, där vi kunde skära långa käppar till spjut. Fick vi sitta efter en timme för att lära läxan togs detta med ro.

Var det fult väder, fick vi under rasterna vara inne i samlingsrummet. Där stod en stor järnkamin, som eldades het. Vi stekte våra matar på den; de klibbade fast, och ugnen var brun av fastklibbat bröd. Vi tyckte det luktade gott. Ibland dansade vi ringdans därinne, lekte och sjöng. Kom Skolemästaren, stod han och tittade på, log så gott, men sade till oss att inte väsnas, så vi störde småskolan.

En gång kom en underlig man i stor päls rusande in i skolsalen. Skolemästaren blev nervös och ivrig, vi blev uppskrämda. Inte förstod vi, vad han hade där att göra. Han stimmade och gick på som en riktig viktigpetter, tyckte vi. Det var skolinspektören, en lärd man och filosofie doktor; om han nu därför skulle bättre förstå sig på barn och undervisning. Vi tyckte han var otäck. Emellertid for han snart igen, vi såg hur Skolemästaren riktigt skakade av obehaget, andades ut, och allt kom i den gamla ordningen. Ibland kom kyrkoherden på besök å ämbetets vägnar, ibland Lars Andersson, som var skolråd, och då blev det liksom högtidsstunder och vi ansträngde oss att vara duktiga.

Så slutade vår gamle skolemästare och det kom en ung "Lärare" med andra ordningar. Men då försvann trevnaden och det blev inte längre roligt att gå i skolan.

Dessa, en faren tids skolmästare!

De var män värda all heder. Minimal lön, ofta primitiva bostäder, kanske ett hundratal barn i en liten skolsal, trängda av myndigheter, ogina skolråd och oförstående föräldrar. Men trots detta arbetade de samvetsgrant och uppoffrande. Att de inte stod högt på samhällets rangskala, föraktades av akademiskt folk och hånades i litteraturen, bekom dem inte något. På Malmö museum hänger ett porträtt av en gammal skolmästare, målat av konstnären Ola Larsson. En bild av en god man, där han sitter i katedern, och av all den kärlek till barnen och sin livsgärning, som var så vanlig bland dessa ringa byskolmästare.

Jag sitter och ser på ett gammalt, gulnat skolfotografi. Där står vi upp-
radade, allvarliga och blyga i söndagskläder. Barn från fattiga och från förmögna hem, vackra eller fula, slöa eller pigga. Jag känner igen de flesta efter så många år, vet hur det gått för en del, bra här i livet eller sämre. Jag ser blivande lantbrukare, bonddrängar, hantverkare, driftiga affärsmän.

Vem kan se in i ett barns framtid? Den mest välklädde kan bli en förfallen buse, den som ser enfaldig ut, ta en fin akademisk examen. Fredrik skulle bli professor, påstod hans mor, men hans framtid kom mest att ägnas åt alkoholen.

Och alla flickorna! Rara små töser, rena i blicken och stolta i sina söndagsklänningar. De blev säkert duktiga fruar, syfröknar, pigor eller sådant.

Ruth ser jag, hon som sjöng så vackert och kunde spela piano, Greta med sitt ostyriga hår, Elin, som dog ung, Ebba, som kunde slåss med pojkar, om det gällde.

Vem av oss på skolkortet skulle bli obemärkt, ej få någon vård på kyrkogården, bli glömd?

Där stod Ola, den lille mannen. Småväxt var han, hade mycket svårt med läxor och svar, kunde inte leka som vi andra, skrattade aldrig, stod mest ensam och tittade på. Men han hade ett snällt, försynt leende i sitt fula gammalmansansikte, liksom bad han om undseende med, att han var där. Vad hade han inombords, måntro? Han hörde till en annan värld än vi andra, glada, stojande barn. Ett torftigt om inte direkt fattigt hem med tungt arbete hos bönderna både för far, mor och Ola, arbete, måltider och sömn, något annat gavs inte; enahanda, glädjefattigt. Hur skulle Ola få tillfälle att leka? Han var redan en ARBETARE, så liten han var.

När jag nu ser honom så många år efteråt på det gulnade skolkortet och minns, där han stod vid skolgaveln redan fångslad i en grå, tom framtid, blir han mig kärast av alla kamraterna.

En gång hade han gått ett ärende för lärarinnans syster och fått kaffe i köket. Hon frågade godmodigt, vad han skulle bli, när han blev stor.

Ryk—tha—ra, svarade han. Men kanske du blir landshövding, skämtade hon. Ja, kanske, sa han troskyldigt.

Ola blev ryktare.

Om inte människorna kom att bry sig om honom fick han säkert djurens tillgivenhet; att vårda och älska djuren i stall och lagård, det blev hans livsuppgift, och att bli vän med djuren ger livet innehåll och ro. Liksom kärleken till blommorna.

De yttersta skola vara de främsta.

Säkert har Vår Herre en förtroendepost redo åt Ola i Paradisets ladugårdar. Jag var för ung att tala med Skomagaren i denna subtila angelägenhet, men nog hade han haft sin mening härom.

Jag ser också på kortet murarens Gustav, som hade sjuka lungor. Han hostade ständigt, var mager, glåmig och tårögd. När skolan var slut, sprang han före oss andra över kyrkogården, kutig av hostatacker. För honom fanns ingen glädje, endast hosta, slem och andnöd. Vi andra tyckte nog, han bar sig underligt åt och var lite rädda för honom; vi förstod ju inte tragiken. Han dog snart av sin sjukdom; vi glömde honom och fortsatte våra lekar.

Varför hade han levat sina år, vad var meningen? Vår Herre tog nog mot honom i sin öppna famn och lät honom leka, frisk och glad på Paradisets blomsterängar.

Livet skulle vara outhärdligt, om vi inte fick ha förhoppningen, att allt lidande en gång skall bytas i lycka.

Och där står snickarens John, en lång, tyst och trygg pojke. Hans hem var ett enkelt arbetarehem, lång skolväg hade han, kom vintertid i träskor och fars omsydda kläder, åt sina grovbröds-kivor med stekflott. Hur hans liv sedermera gestaltade sig, vet jag inte, men han fick en betydande ställning inom fackföreningarna, och för några år sedan meddelade kvällsnyheterna i radion, att han hade avlidit.

Alla hade vi framtiden för oss. Vem kunde veta, hur den skulle bli för oss; här på kortet var vi endast barn, barn som alla borde få en lycklig framtid.

3.

KYRKA OCH KYRKOÅRD låg mitt i Byn, omgivna av landsvägen, Skolan, Almehagen och Marknadsplatsen. Skramlande kärror, skolbarnens stöj, råkornas skrån och stimmet marknadsdagarna störde inte friden där. Skolbarnen hade sin väg genom kyrkogården, sprang och lekte där under rasterna, kunde stå och titta på, när en grav grävdes, allvarliga och undrande, då bruna ben och kanske en huvudskalle kastades upp. Vackra sommarkvällar promenerade man på kyrkogårdens gångar, samtalade lågmält, ansade anförvinters gravar, läste inskrifter på gravvårdarna. Här var något olikt andra bygdens kyrkogårdar, något av trevnad, skulle man kunna säga, något av samhörighet med dem som vilade under gravkullarna, man liksom hade sina bortgångna närmare. Livet och dödens ro hörde samman på ett tryggt sätt självklart, utan grubbel eller skräck. Och kyrkan hade lyckligtvis undgått den vandalism, som vederfarits så många av Slättens gamla, vitkalkade kyrkor; man hade rivit ner dem och byggt stora tegelhus med höga torn i underlig stil. Det var som om byamannarna tävlat i att visa de hade råd.

Nu var det söndag, och folk kom från alla håll till gudstjänsten, bönderna i finaste vagnen med de bästa hästarna. Skjutsarna ställdes in i Handlarens långa stallpilta eller vid kyrkogårdsmuren längs Marknadsplatsen. Högtidligt gick man framåt gångarna, ty det var inte passande att gå in i kyrkan förrän det ringt samman; man stod i grupper och samtalade viskande, det skulle inte varit passande att skämta och skratta. Läsbornen stod tysta och stilla vid ingången, flickorna vid ena sidan, pojkar vid andra.

Kyrkan och kyrkogården i Vällinge. Träden fälldes vid sekelskiftet då muren ersattes med ett järnstaket. Foto från 1890-talet. Efter vykort, Folklivsarkivet.

Tornlämmarna var öppna. Där höll ringaren utkik, och så snart han fick syn på prästfamiljen skulle sammanringningen börja. Stora klockan hade en mäktig klang, kanske den vackraste av alla Slättens klockor. Man sade, att den innehöll mycket silver.

Nu kom kyrkoherden med sin familj in genom grinden. Alla stod stilla och hälsade, medan han gick bort mot sakristian. Hans familj gick nu först av alla in i kyrkan, så menigheten och sist läsbarne. Var hade sin vanda plats, och det var inte så rådligt att ta den.

Där kom nu framåt gången Truls Månsson med fru; han rak och myndig, medveten om sin förmögenhet, hon förnäm dam. Där kom Lars Anneron, godmodigt nickande åt bekanta och satte sig tätt under predikstolen. Skräddaren nere från Väster trippade med gudsnådig min och gled in i en bänk. Från Väster kom var söndag en liten gumma med schal över armen, en stor psalmbok och i nyputsade träskor; hon satte sig längst framme bland läsbarne. Hans Värpive hade följe med sina två systrar, enkla,

anspråkslösa människor. Man log lite åt systrarnas hattar, antagligen ärvda släktklenoder. Sakta och allvarligt gick Skomagaren och hans Hanna uppför kyrkgången. Bland de sista kom Josefina, bister och viktig som om kyrkan var hennes, stannade vid sin vanliga plats, och var bänken fullsatt, gav hon tecken åt den som satt ytterst, att gå ur. Gick man inte, trängde hon ilsket in och knuffade sig plats. Man höll noga på seden, att kvinnorna satt i sin halva av kyrkan, männen i sin. Det skulle bli något av skandal om någon bröt mot seden. Endast i prästgårdsbänken gällde den inte.

Nu var alla komna, man prasslade, hostade försiktigt, såg sig omkring, viskade till grannen. Fruntimmerna hade nu en stund då de kunde se, om där var någon främmad i prästgårdsbänken eller annars i kyrkan, vem som hade ny kappa, hatt eller annat i klädväg, allt som kunde bli samtalsämne. För en och annan var nog kyrkbesöket bara ett skäl för att hålla reda på sådant.

Så kom klockaren uppför gången, gick in i sakristian för att få psalmmuren, satte upp dem, kom åter strykande sin mustasch liksom belåten efter fullgjort värv, kom upp på läktaren; därifrån hördes prassel med korlboken, och så började preludiet.

Det blev alldeles tyst i kyrkan, och prästen gick för altaret. Klockaren sjöng ljudligt med klar, vacker röst, och det hördes en och annan svag stämma från kvinnosidan. Men Spannmålshandlaren, som var en flitig kyrkobesökare, sjöng med stark stämma, alltid en och samma ton, till stor förgäelse för somliga. Men ingen vågade säga något om detta till honom, och själv var han väl omedveten om sin originella sång. Kanske lovade han Herran mer helhjärtat än någon av de andra.

Kyrkoherden var en storsångare, och detta var man stolt över i församlingen. Predikan var lång och mönstergill men svår att följa och förstå. De äldre började nicka till. Gamla gummor hade en 'örtekåst' av mynta, gubbaskägg och lavendel, som de luktade på för att hålla sig vakna, men mannarna skickade försiktigt kring snusdosan. När så predikan kom till: så säger vi för det sista . . . lättade det, och efter amen och en kort bön var sömnheten borta, man vågade hosta och harkla ett tag, tog ett djupt andedrag för att höra på pastoratsmeddelandena, kanske var det ett dödsfall, eller någon som 'trillade av predikstolen' d. v. s. det blev lyst för tredje gången för äktenskaps ingående.

Under psalmen efter predikan gick ringaren kring med kollektlåven, ett svagt skrammel hördes, när kopparslantarna föll, någon gång en byxknapp.

Tage hade händelsevis en gång kommit med mig till kyrkan. Hans föräldrar hörde till Byns herrskap, så han hade väl aldrig varit i kyrkan. När

jag lagt min ettöring, stack han ner handen. När vi kom ut, frågade han : hur mycket fick du? jag fick bara fatt i tio öre. Han trodde man skulle ta pengar ur håven.

Gudstjänsten var nu slut, och kungörelserna lästes. Detta kunde ta lång tid i synnerhet när markegångstaxorna lästes. Men nu kunde man i alla fall känna sig mera världslig, räta på ryggen. Kvinnorna som satt nere vid ingången smög sig ut, de skulle hem och ställa med middag eller kaffe.

Så var söndagens plikt slut för den gången. Gud hade fått vad Gud tillhörde, nu kunde Kejsaren få vad honom tillhörde. Man kände behaget av att ha gjort sin plikt och längtade efter mera lekamlig spis.

— — —

Kring sekelskiftet var Missionshuset det enda stället, där man kunde ha offentliga sammankomster, inte endast för dem som samlades där till andakt. Där hölls föredrag med skioptikonbilder, bokauktioner, gavs anspråkslösa konserter och visades för första gången Levande bilder. Söndagens gudstjänst och allt som hörde till kyrkan hade ju gammal hävd och respekt men var för många trångt och dystert. Därför kom man gärna till Missionshuset, ty där hade religionen något av fest och glädje. Frälsningsarmén kom med hornmusik, gitarrspel, sång och hurtig förkunnelse, unga predikanter talade enkelt och spontant, man sjöng sånger med kläm, satt inte stelt och tvunget som i kyrkan, någon missionär kom dit och berättade, man hade söndagsskola för barnen och julfester. Men det religiösa gick aldrig till överdrift, blev aldrig 'läseri' i ordets sämre mening.

Och detta var helt föreståndarens-pastorns förtjänst. Han var en rakryggad man, korrekt och förnäm i sitt sätt, utan den inställsamhet och fanatism, som så ofta kommer till synes, när det gäller frikyrkliga. Han hade ett rökeri för korv och fläsksidor och kallades ibland Fläskaprästen, vilket var styggt gjort. Men Byns pojkar, som visst kunde leva rackare, hade han en förunderlig hand med, höll söndagsskola och kunde samla dem och få dem att andäktigt och snällt sjunga andliga sånger, svara på frågor och lära bibelspråk utantill. Någon gång luggade han eller visade ut en pojke, som nästa söndag säkert ångerfull kom igen.

Det var en förmåga denne reserverade, allvarlige man hade att tämja en flock oroliga pojkar, en psykolog och människokännare, som säkert i vår tid med dess ungdomsproblem haft en uppgift att fylla.

En trågen besökare i Missionshuset var Augusta. Hon satte sig innanför dörren, satt där tyst, såg bister och kritisk ut, men störde aldrig på något sätt, hörde liksom till inventarierna.

Augusta hade skarp blick för det oäkta hos människor och skrädde inte orden, men inte så, att hon dömde någon eller blev bitter, fastmer såg hon

dem som skämttecknare ser dem, med humor. Få umgängesvänner hade hon och kunde med dem vara fin och spirituellt. Hon och fadern bodde på andra sidan gatan. Fadern hade haft lantbruk, var nu över åttio år, grå och osällskaplig. Han påstods vara fritänkare, något gåtfullt och kusligt för Byns invånare. Han gick aldrig ut i Byn men syntes ibland som en gengångare i trädgården. Han lär ha varit mycket beläst och till och med ha studerat latin.

Augusta hade väl samma åsikter som fadern i det religiösa och var fritänkare men satt ändå där innanför dörren under andakterna, såg och hörde, och trots olika åsikter var hon och pastorn goda vänner.

Kanske var hon en Sökare. Religion, ja? Tvivel eller tro?

Augustas far, fritänkaren, kanske hade han för höga krav på det han ville tro på, inte funnit, vad han sökt, och så lämnat allt.

Skomagaren hade aldrig anfäktats av tvivel, han var för harmonisk och lycklig i sin lilla värld. Pär Pärson gick till kyrkan var söndag för det skulle så vara, Anners Ols' Ola där han stod uppe på ättechögen och såg Slätens härlighet hade panteistens syn på tillvaron, och Spannmålshandlaren gick helt upp i affärerna men sjöng söndagens psalmer med sin enda ton till stor förargelse för alla bigotta fruntimmer.

Vem var sant religiös av dem? Det får allt Vår Herre själv avgöra, ty religion och tro är vanskligt att döma i. Om där nu skall dömas?

4.

MÅNADSMARKNADEN VAR EN stor händelse i Byn. Dagen innan sattes två rader stånd upp. Det kom vagnar från skogsbygden med långa stegar, baljor, korgar, björkkvastar och annan hemslöjd. Allt detta hade sin plats vid kyrkgårdsmuren liksom också lergodset: höganäskrus, krukor av stengods att salta sill i, lingonkrukor, mjölkfat och flata dekorerade fat att lägga äggkaka och annat gott på.

Tidigt marknadsdagen kom stationskarlarna med stora packlådor, tältduk spändes över stånden, man packade upp och ordnade varorna. Där var stånd med husgeråd, vitvaror, klädningstyger, sybehör och skor, med kakor och karameller. I två träskjul såldes mössor och hattar. Nere vid bäcken var djurmarknaden, där trängdes hästar, kor och grisar med kärror och bondgubbar i stövlar och med piska i handen.

Det var bastanta fruntimmer som stod i stånden, och sådana behövdes nog för att ständigt fara från marknad till marknad, packa upp och ner och trotsa alla väder.

Där blev nu rop, kommenderande och skratt, papper och träull yrde omkring, morgonsolen lyste, där var redan något av feststämning, och kommersen var igång.

Skräddare Unger anländer, klädd i en något använd bonjour, plummonstopet käckt på nacken och en elegant smal spatserkäpp. Han är gentlemanen, något i släkt med Kolingen, hälsar artigt och sirligt på fruntimmerna och gör sin uppvaktning för Lotten i husgerådsståndet, men hennes mor tycker inte om detta, har ständigt öga på vad hon har för sig och ropar: Lotten, Lotten! Pojkarna hör detta och börjar härma henne. Unger trippar vidare, hälsar artigt åt alla håll. En bonddräng råkar knuffa till

honom, Unger vill ha en ursäkt, men drängen spottar åt honom och går vidare.

Folk stannar framför Lottens stånd och skrattar, modern blir förargad och upptäcker, att karlen som hjälpt till att ställa upp varorna, satt en rad nattapottor främst. Lotten får raskt plocka undan dem.

Vid träskjulet provar drängarna vegamössor, plommonstop, stråhattar och vadderade förhängen. Barnen står lystna med sin femöring vid karamellstånden. Det blir snart ett vimmel av människor, skratt och skämt, grisatjut och råmande, av tjoande drängar och skrikande pojkar. På vägen vid Klockarens trädgård handlas med hästar, mannarna står i klunga och bedömer sakförståndigt, när en dräng springer förbi med hästen. De granskar hästens tänder, nyper i korna, lyfter upp en spädgris, som ger upp ett illtjut, i ena benet, köpslår och bjuder på en pris ur snusdosan.

Polisen med sin kraftiga, gula käpp går ronden, men ännu är allt som det skall vara.

Jöns Schakan kommer stolt med hatten på tre kvart. Byns pojkar är rädda för honom, men beundrar honom också, ty dels har han suttit på Slottet — fängelset — och dels har han på sitt breda bröst hela svenska riksvapnet tatuert, och är han vid gott humör, kan han visa pojkarna det.

Jeppe, en liten krokig gubbe, kommer stultande, stöter sin käpp bastant i marken och stannar framför en man, som säljer honung, och skriker: Va har du där? Haning, skriker mannen igen.

Vad kostar den?

Åttati öre.

Kostar den åttati öre, do kan du säl ha den, skriker Jeppe, stöter käppen i marken och går morskt vidare.

På Pär Pärs gårde sitter en blind man och sjunger visan om den blomsterprydda gondolen, som gled. Han har hatten mellan knäna och får ibland en slant. Vi står där, hör på hans visor och tycker synd om honom.

En del år efteråt såg jag i en stad långt från Byn en man, värdig och elegant, komma gående. Jag tyckte han påminde om den blinde sångaren och frågade i bokhandeln. Man kände väl till honom där, han var rik och ägde fastigheter i staden, var inte alls blind och hade antagligen samlat pengar på sina turnéer.

Zigenarekåringar går omkring och vill spä. Bara en liten peng i handen! tigger de med dov stämman, och alltid är det samma ramsa: ni ska leva länge, ni ska bli mycket rik.

Nu har polisen fått sin första fångst. Han och fjärdingsmannen kommer med Anners Läppsi, som har sitt öknamn, av att han har rekord i att stoppa innanför underläppen. Han tar danssteg, men benen viker sig, tjoar

och har fått nog. Folk tar det lugnt, sådant hör till marknaden. Pojkarna samlas och ser med skräckens tjusning, hur Anners Läppsi stoppas in i finkans hemlighetsfulla mörker, där han nu skall sova ruset av sig.

En positivhalare klämmer i med Napoleons marsch över Alperna, ackompanjerad av smågrisarnas gälla tjut. Pojkar och drängar samlas kring positivet. Där kan man också köpa Lyckobrev med spådom om köparens framtid och med fotografi av en lätt klädd Skön Dam. Positivet vevar visan om Elvira Madigan eller den Sorgliga visan om mördaren Nordlunds avrättning. Pojkarna står där andäktiga. Jöns Schakan har infunnit sig, står bredbent framför positivet och sjunger ljudligt med. Polisen kommer förbi, tittar lömskt på Jöns, som ger hatten en puff åt nacken och klämmer i än starkare; ännu är det inte hans tur att sova i finkan.

En marknad visades i ett litet tält en märklig tingest. På ett stort plakat utanför stod: Kom, se och hör Edisons Talmaskin, direkt kommen från Amerika! Det kostade fem öre. Man fick gummisladdar och stoppade ändarna i öronen; de andra ändarna satt fast i en apparat med en rulle, som gick runt. Då hördes ett sprakande, som med lite god vilja kunde uppfattas som tal eller musik.

Vid middagstid började folk lämna marknadsplatsen, och försäljarna packade ner. Drängarna hade försett sig med korv, bröd och brännvin och höll till i Almehagen. Snart var endast ståndens läkt och bräder kvar bland paper och skräp.

Marknadsdagens avslutning blev borta vid Gästgivaregården, ty i en långa där var spritbutiken. Brännvinet rann genom en mässingskran ner i kopparmått. Det kostade nittio öre litern och kunde hämtas i spannar, flaskor och vad som passade. Spillet, som rann ner i en spann under disken, var det Schakkops syssla att tömma, ett avundat privilegium.

Nu mot kvällen samlades drängar och löst folk utanför butiken för att förfriska sig, man satt på gårdesgården och pokulerade. Stora täta almar gjorde det skumt och dystert framför Gästgivaregården; landsvägen gick där, men vägfarande tog gärna en annan väg marknadsdagens kväll. Polisen gick inte utom i trängande fall dit; han hade inte plats i finkan för alla som skulle stoppas in. Karlarna började fyllna mer och mer men höll sig ändå lugna. Ett och annat slagsmål förekom men mera som en privat angelägenhet. När Jöns Schakan anlände, blev där tyst, för nu var han full och ville slåss. Han tog fatt i första bäste och började klå honom. Polisen hade emellertid följt honom, kom genast, och så blev det Jöns' tur att stoppas i finkan.

Så var där lugnt och tyst i Byn. Dagen efter ränsades Marknadsplatsen, och livet i Byn gick sin vanliga gång.

5.

FRÅN KYRKAN OCH österut gick Byns huvudgata, Gadan, som den kallades på bygdens språk. Andra gator fanns, men de hade inte namn, endast gatan bort mot Mejeriet kallades mera på skämt Trumpetaregadan.

Byns Gada var alltid intressant. Affärsmännen hade förutseende byggt sina tvåvåningshus och magasin där, och där var alla butikerna. Järnvägen korsade den. Det ringde vid bommarna, när tåget skulle komma, skjutsarna fick stanna en god stund, men man tog det lugnt även om det dröjde tio minuter innan tåget rasslade förbi, man fick alltid en pratstund.

Det där ringandet gav sin stämning, man hörde det halvvaken om morgonen, i vintermörkret eller i dimman, det lät så vänligt och lugnande, kanske som nattvaktens rop i städerna fordomdags. Någon stensättning på Gadan fanns inte. Höstens regn och alla betskjutsarna hade malt en decimeter djup sörja, omöjligt att gå över utom längs järnvägsspåren. Längs Pär Pär's stengärde var en gångbana för kyrkfolket, ett anspråkslöst försök till trottoar. Var det torrt om somrarna, låg ett tjockt lager damm där, som blåsten tog fatt i och virvlade omkring, in genom dörrar och fönster, i gåendes ansikten. Vid sekelskiftet satte man upp gatlyktor för fotogen, och en karl gick med stege och tände eller släckte dem. De lyste mest för sig själv, men det var i alla fall gatubelysning och en modernitet.

Resten av Byn låg i vintermörker, men kom man från smågatorna in på Gadan, var det skönt att ha ljuset från lyktorna och butikernas fönster. Man fick väl samma förnimmelse, som när man i vår tid kommer till stadens torg och ser all ljusreklam.

Där var alltid liv och rörelse på Gadan. Tidigt på morgonen kom stora mjölkskjutsar, så öppnades butikerna, bokhållarna sopade trappa och sten-

Vid ena järnvägsbommen över huvudgatan i Vällinge. I bakgrunden handlande Lars-
sons fastighet, till höger Mårtenssons. Foto 1905. Efter vykort, Folklivsarkivet.

bro, gesäller och lärpojkar skyndade till sitt arbete, det hördes röster från Stationen, tåget kom och gick, sparade inte på gälla signaler, bönderna kom i fjädervagn, band hästarna vid bommen eller i spiltorna på Handlarens stora gård, en flock barn var på väg till skolan.

Urmakaren kom från sin morgonpromenad och Barberaren fick sin första kund, en fiskare kom med fisk i sin kärra, kvinnor med skanörs- och limhamnsill i rullebören, Nils Pärsson körde med ett lass stenkol från Timmergåren, kvinnor med korg och fotogenkanna gick att göra sina uppköp, snickarelärlingarna slet på en bår med en tung möbel, en godsinka baxades över Gadan till Spannmålmagasinet.

Från Smedjan hördes klang från slägga och städ. På bestämt klockslag gick Klockaren, elegant och värdigt, till Stationen för att hämta sin tidning.

I Butiken var alltid kunder. Dörrklockan pinglade gällt. Bak en lång disk hade biträdena, som kallades bokhållare, brått.

På den långa disken stod vågen och ett järnstativ med rullar av omslagspapper, en bred med vitt papper för paket och en smal, ljusröd för strutar. I taket hängde tre stora fotogenlampor med vid skärm. I djupa lådor var mjöl, gryn, socker och orostade kaffebönor. Under disken stod en spann med amerikanskt isterflott, en låda Pellerins margarin, låg sidor av decimetertjockt amerikanskt fläsk, grönsåpa- och snuskuttingar. Vägghyllor-

na var fullpackade med varor: specerier i påsar eller paket, flaskor med ättika, under en glaskupa prässjäst, som skulle hållas fuktig, tändsticksaskar, stearinljus, lampglas, cigarrlådor, märke El Globo, tobakskarduser med Ystads Ärligt och Gott, burkar med Fyrtornets Anjovis. För att nu inte glömma de skönt målade karamellburkarna med Mixed Drops, bröstkarameller och Brunt socker i stora kristaller. Till dem stod barnens längtan, och hade man en tvåöring och bokhållaren var så sinnad, kunde man få en stor strut av dessa stenhårda saker. Till julen kom apelsiner, torra fikon, dadlar och nötter.

I bortre delen av Butiken var sybehör, tygräckor och enklare kläder. Vid fönsterna stod spadar, räfsor och andra jordbruksredskap, låg buntar av tofflor och högar av träskor. Vid dörren låg en fotogentunna med kran på bockar, intill stod en stor tunna spickesill bredvid sirapstunnan med burk under för droppet. Att dessa saker kommit så nära varandra var inte precis så hygieniskt, men att ta ett par sillar med nypan, torka av på förklädet, tappa sirap, skära ost eller mäta fotogen generade varken bokhållare eller kund. Hela Butiken var inpyrd av en svag lukt av sillake, fotogen och fuktiga golv, som satte sig i varorna.

Kunderna trivdes i Butiken. Handlaren själv var en godmodig, högröstad man, som gärna stod på trappan och raljerade med bekanta. Bokhållarna gav god vikt, skämtade, lämnade en strut karameller eller ett tvålv av märket Oppoponax till på köpet eller fyllde snusdosan.

Bönderna kom körande, satte piskan i sitt ställ och band hästen vid bommen. Listan på inköp lämnades till bokhållarna, och de gick så in på kontoret. Därinne gjordes större affärer, ut i Butiken hördes Handlarens starka stämman och breda skratt. Där bjöds på bier eller sup, och kunden kom ut följd av Handlaren, skar en tjock skiva ost och satte på en smörklick. Hans inköp var färdigt och infört i kontraboken och bokhållaren bjöd på en El Globo.

På disken låg en packe Skånska Dagbladet, där prenumeranterna själv kunde ta sina nummer, ibland låg där också brev och vykort. Fint folk hämtade sin post i Stationens biljettlucka. Vid middagstid kom Skomagaren, fundersamt sugande på pipan och hämtade sin tidning, hemmadottern Josefina svepte in, hade alltid brått, nappade en tidning men hann läsa vykortet, och for igen, Nils Persson, timmerköraren hade också brått, men hann köpa en spickesill. Någon prövade träskor eller tofflor, bedömde sakförståndigt greppet i en spade eller valde bland mollskinnbyxor och blå arbetsblusar, Döva Benta inköpte en stång cikoria och ett halvt kilo 'stumpasocker', barn kom med skickebud, stod länge och valde, om de skulle köpa av de eller de karamellerna för sin tvåöring. Men Sones Truls, som

var en förmögen bonde och betrodd kommunalman, kom varje förmiddag, men inte för att göra uppköp, ty detta skötte hans hushållerska om. Han stod där endast tyst och tittade, pratade kanske några ord med Handlaren, störde ingen. Rösten var knarrig och lät som när man mal kaffeböner på en handkvarn. Det var väl därför man sa, att han stod där för att se hur mycket kaffe folk köpte. Kanske gjorde han psykologiska studier.

Handlaren hade en stor gårdsplan, satt med grov kullersten. Längs ena sidan var en rad spiltor, där bönderna kunde ställa in sina hästar. Krubbor och bommar hade gnagts av hästarna, där luktade starkt av häst och låg högar av hästspillning på marken. I magasin och skjul kring gården fanns Butikens huvudlager. Handlaren förde även utsäde, foderkakor och gödning. I mörka, unknä skjul stod tunnor med linolja, tjära eller kalkmjölk, lådor med spik, hästskoknippen. Överallt smög feta, skygga kattor.

På 80-talet hade järnvägen lagts genom Byn. Där hade kommit järnvägsstation, växelspår och godsmagasin. Stationskarlarna hade brått med att stuva stora lådor, tunnor och annat gods ända till taket i magasin och finkor, hästskjutsar och dragkärror lämnade eller hämtade gods, vid timmergården lossades bräder och stenkol, och under bettiden höll en lång rad järnvägsvagnar för betorna, som skulle till sockerfabriken. Tågen kom och gick med gälla signaler, stora kvastar av svart rök och moln av ånga. Det blev verksamhet och rörelse i den förut så stillsamma Byn.

Med tiden fick den missionshus, apotek, bank, spritbutik, provinsialläkare, veterinär och polis. Nya gator lades och längs dem byggde arbetare och småfolk sina hus. Byn växte till och blev en huvudort för bygden.

I början var det något av högtid eller äventyr att resa med Tåget till Stan.

Hokan och hans kvinna, de bodde långt nere i Väster, bestämde sig för att en dag resa med Tåget, klädde sig i kyrkstassen, gick den långa vägen till Stationen och löste biljett. Tåget kom rusande med stort buller, Stinsen viftade med flaggan, det gav signal och stannade.

De ser hajt ud, Hokan, sa gumman. Tror du de e värt vi går po de?

Hokan tog sig en funderare. Nä, de e nock inte värt vi går po de. Och så gick paret hem igen.

En daglig resenär blev Hans Postman, som reste med skickebud för folk. Han hade ett träben, en lång bastant påk, som han svängde åt sidan. Tidigt om morgonen gick han den långa vägen från sin stuga uppe på ättehögen. I handlarens butik samlade han sina uppdrag, munhöggs med bokhållarna, fick en sup, slickade sig om munnen och stretade till Stationen.

Resenärer kom, löste biljett och stod och väntade, ville ta det med ro,

kanske känna spänningen inför det som var olikt vardagen. Affärsmännen hade resvana och kom i sista minuten. Några av husmännens kvinnor reste ofta till Stans torg med stora korgar ägg, någon slaktad höna och om hösten med frukt och bär.

Vilket äventyr det var att få följa med mor in till Malmö. Sitta på en hård träbänk och se fält och gårdar rusa förbi, hålla reda på byarnas och stationernas namn, se stinsen i uniform och med rött band omkring mösan stoppa tåget och sedan med en vissling få det igång igen. I pojkfantasin var han en stor och märklig man, lika förnäm som en cirkusdirektör. Folk satt lika högtidligt i kupén som om det varit i kyrkan, vagnen skakade och skramlade, de som ville prata fick skrika. Konduktören kom som en myndig herre och klippte biljetterna.

Så for tåget förbi hus och fabriker i Stans utkant och stannade i Södervärn. Där kom hästspårvagnen, och färden gick genom vimlet på gatan. Det var obegripligt var alla dessa människor kom ifrån eller skulle hän. Nog hade jag tyckt där kunde vara trafik på Gadan därhemma, men detta var som en enda stor marknad. Mor skulle göra sina uppköp, och jag hade fått förmaning att hålla mig tätt intill henne för att inte komma bort i vimlet. Visst var jag rädd, men där fanns ju så mycket att titta på i butikernas skyltfönster. När mor gjort sina inköp, drack vi kaffe med stora bul-lar i något källarkafé.

Vi pojkar höll gärna till på stationsområdet, hjälpte stationskarlarna i godsmagasinet och att baxa godsvagnar. Lokomotiven tröttnade vi aldrig att stå och titta på, i synnerhet det Gröna, som märkvärdigt nog var målat i en ettrig, grön färg. Anton, som skulle bli ingenjör, förklarade sakförståndigt alla mekanikens hemligheter för oss, och vi trodde honom. Naturligtvis skulle vi alla bli lokomotivförare. Där stod vi och beundrade tills föraren släppte ut ett moln av skällhet ånga, som satte fart på oss.

Jöns, basen för stationskarlarna, var en liten rund man, alltid vid gott humör och glad i en sup. Kom det något gods till Spannmålshandlaren, fick han brått till dennes kontor.

Jo, där har kommit ett kולי, anmälde han.

Jaså, sade kontoristen.

En paus.

Ja, do tar ja väl en, sa Jöns, och gick bort till ett litet skåp i väggen. Därinne stod en flaska brännvin, ett glas med avbruten fot och en skål med dammig socker. Jöns tog en sup och en sockerbit och gick.

En stund efter kom andre stationskarlen. Samma ärende och en sup. Så kom den tredje på samma sätt. Vi hade roligt åt detta på kontoret, brännvinet var ju billigt och karlarna alltid tjänstvilliga.

Vällinge järnvägsstation efter stationshusets ombyggnad. Foto från omkring 1910.
Efter vykort.

Man gick gärna till Stationen och såg på tågen. Ibland kom det främlingar, fint folk med stora väskor. De gick stigen mot Gästgivaregården, och där väntade diligensen till Skanör och Falsterbo. I en stor charabang tog de resande plats, väl insvepta i kappor och halsdukar. Så manade kuskerna, som hade en grov järnkrok där vänstra handen varit, på hästarna och det bar iväg.

Bekanta, som kom från Stan, hade kanske någon nyhet att berätta. Så hade någon hört där, att gamle kungen (Oscar II) skulle vara döende. På söndagsmorgonen fick man genom telefonen veta att han var död, och på de få flaggstängerna som fanns kom flaggan på halv stång. Men först på måndagen hade tidningarna meddelandet med svarta sorgkanter, och brev-bäraren kunde bära ut nyheten till bygden.

När järnvägen till Falsterbo kom till, byggdes ett nytt, stort stationshus med vid perrong. Det blev ett omtyckt nöje att 'gå ti toged' söndagskvällarna. Från tre håll möttes tågen. Falsterbotåget kom med en lång rad vag-

nar, fullsatta med söndagsfirare. Medan man växlade och kopplade dem, blev det god tid att ta en promenad på perrongen. Där stod vi nu och såg på alla dessa främlingar. Föreningar hade söndagsutflykt, där blev ett vimmel av glada människor, kanske hornmusik eller körsång, Frälsningsarmén från Malmö spelade och sjöng, en förening, — det var skolfolk, — ställde upp, sjöng taktfast flera sånger och slutade med: sätt maskinen igång, herr kapten! strax innan tåget gick. Ungdom från städerna rörde sig ledigt, skämtade och skrattade, herrskapsfolk promenerade värdigt. Det var så festligt sådana kvällar. Men fastän så många var samlade där, förekom aldrig, att någon uppförde sig dumt eller ohyfsat.

— — —
Bokhållare Svensson stod framför spegeln. Allt var nu korrekt, håret kammat med mittbena och små lockar vid öronen, haka och kinder kändes glatta efter rakningen. Han fuktade ett par fingrar och vred varsamt mustaschens spetsar. Lösförhänget var nystruket, vitt med små skära prickar, den höga stärkkragen klämde något mot hakan nu i början, kravatten var färggrann; han stack en förgylld nål i den, tog så ett ryck i den broderade ljusa västen, ett i rockkragen och såg efter att klockkedjan hängde precis från västknappen till västfickan, förde lösmanschetterna lagom upp i rockärmen. Pantalogernas veck var perfekta och han var färdig till söndagspromenaden, tog den smala spatserkappen, svängde den elegant på prov, satte stråhatten en aning snett och käckt och gick.

Det var söndagsförmiddag och strålande sommarväder. Byns ungdomar, bokhållare, kontorspersonal, butiks- och syflickor möttes på Gadan och drog sig sakta bort mot Stationen, ty nu skulle tåget komma.

Flickorna, som ännu inte brukade tituleras fröknar eller damer, utan kallades med förnamn, hade ljusa blusliv med hög krage, kjolen nådde ända ned till marken och man kunde endast se spetsen av deras höga knäppkängor, en lång, smal kedja låg om halsen och bar ett litet ur, som var stoppat i midjans bälte, hatten var vid, med blommor, fjädrar och band men låg lätt på det konstfullt upplagda håret. Läppsmink, nagellack och annan kosmetika var okända ting ännu för Byns ungdom. Men en ljus parasoll skyddade mot solljuset, ty man ville inte bli solbränd.

Nu spatserade ungdomarna där på perrongen, såg om det var några intressanta resande med tåget, bildade kottierier. Männerna sökte vara sirliga i sättet, sade artigheter, svängde elegant med spatserkappen, var gentlemen. Stillsamt gick man där, skämtade och var vänner.

Bokhållare Holgersson, som var från Lund och hade en fläkt av studentstaden i sitt sätt, var glad och hurtig, blev favorit hos flickorna, och de unga männen tog efter honom.

Man kom överens om att på eftermiddagen gå utåt landet till någon äng, plocka blommor, sjunga och roa sig.

Var det fult väder, samlades man i hemmen, någon spelade piano eller gitarr och flickorna sjöng, man lekte pantlekar, gömde ringen eller om utrymmet tillät blindbock.

Vad sjöng man den tiden i hemmen? Vid Roines strand, Ack Värmland, du sköna, I villande skogen, Härlig är kvällen — alla dessa romantiska sånger, som nu är glömda.

Det var en tid med mycken okonstlad glädje och små anspråk på förströelse, men som en ljus, lycklig idyll kommer den fram i minnena.

Gesäller och andra verkstadsarbetare träffades på sina håll, även de söndagsklädda i randig, blå skjorta utan krage, med vegamössa eller plommonstop käckt på sned på de yviga tjuvarlockarna. De rökte cigaretter av märket Ogdens Tabs à ett öre stycket. I asken låg en oklädd Skön Dam, som väl var orsaken till att den cigarreten var så populär. De hade också sin repertoar av sånger: Kväsarvalsen, Fia Janson, Kovan kommer, kovan går och andra i den stilen, vilka inte ansågs passande i hemmen.

Var sommar byggdes något hus, och husmännen gick på söndagsförmiddagen i bara skjortärmar och med händerna i byxfickorna och inspekterade husbygget, dryftade material och kostnad.

Men Byns herrar kastade käglor på Ängen. De såg inte gärna, att obehöriga kom dit, ville vara för sig själva. Endast vi pojkar fick vara där för att resa käglor och hämta kloten. Vi fick några femöringar, men slogs bataljon fick markören vid tillfället en hel tolvskilling. De annars så värdiga herrarna släppte sig riktigt lösa, rock, manschetter och hattar lades i gräset, de skrattade, raljerade och hojtade, när någon gjorde ett lyckat kast.

Det blev middagstid.

Och så ringde kyrkklockorna till gudstjänst, svartklädda och allvarliga samlades man på kyrkgårdens gångar. Det blev tyst och stilla i Byn, en verklig söndagsfrid och helg. Ännu fanns kvar gammaldags respekt för söndagens uppgift.

6.

NÅGRA AV DE gamla bondgårdarna låg ännu kvar inne i Byn. Vitkalkade längor i fyrkant under mossiga halmtak, en stor gödselsta, stora halmstaccar och en vildvuxen trädgård. Men en sådan gammal gård var en hel liten värld för sig.

Den mest genuina var Pär Pär's, som låg mitt i Byn intill Handlarens kvarter. Där sov den, kan man säga, ostörd av trafiken på Gadan och händelserna ute i världen.

En förfallen trädgård bakom gråstensgårdet längs bygatan, några rissiga fruktträd, förvuxna buxbomshäckar, buskar av pioner, stormhatt, mynta och annan växtlighet, som ingen längre ansade; stora almar lade trädgården i skugga, gjorde den fuktig och dyster.

Gården var kringbyggd på gammaldags sätt med en bred inkörsport i längan mot Handlarens till. Den kunde stängas till med två stora lämmar, men stod alltid öppen. Ena väggen i porten hade en liten glugg in till hundkojan. Bandhunden var en ilsken rackare, som rusade ut, gav skall och sökte hugga, men kättingen var avpassad så, att man kunde komma fram längs motsatta väggen. Var gård hade sin bandhund. En lugn sommarkväll var det roligt att lyssna på hur hundarna skällde. En började, så svarade en annan, en tredje och så vidare allt längre bort, och vi sökte gissa, var hundarna hörde hemma. I loglängan var också en bred port, där man bekvämt kunde köra in med höstlass och lässa av, såvida man inte lade stack; höet lades alltid inomhus. Om man nu stängde portarna och den smala luckan vid köket, fick man det nästan som borggården på en forntida riddarborg. Så hade gårdarna sen gammalt byggts på Slätten med gårdsplatsen väl skyddad mot blåsten och yrsnö.

Lars Jeps' gård (även kallad Jeppa Anners) i Vällinge. I förgrunden Jeppa Anners vanning med den stora stenen. Foto från början av 1900-talet, Folklivsarkivet.

Inne på Pär Pärs' gård stekte solen. Gårdsplanen var satt med små kul-
lerstenar. Ett högt päronträd, kanske det högsta i vårt land, skuggade
framför boningslängan. Det bar mängder av små, gula, mjöliga augusti-
päron med smak av kryddnejlika. Hönsen stod i skuggan och kurade, men
tuppen höll från flakvagnens säte uppsikt över sitt harem, en höna hade
lagt sitt ägg och kacklade häpen över resultatet, men ankorna låg lugnt un-
der vagnen och filosoferade. Vid stalldörren stod mjölkakannorna på lut
för vädring och i skuggan på söderlängan hängde en gallerbur vari ostar-
na luftades. Stall- och logdörrar var vidöppna, ty nu, när alla djuren var
ute på bete, skulle där riktigt luftas och torkas ut.

Rask, den gamle ryktaren, stod i lagårdsdörren och stödde armarna mot
nedre dörrhalvan. Hönsen, som suttit i rad på kanten, hade han schasat
bort, de gick nu på gödselstan och sprätte. Han hade plockat en handfull
av de gula päronen, tuggade långsamt, spottade ut kärnhusen mot hön-
sen och hade just ingenting att göra förrän det blev tid att köra ut till kor-
na med mjölkakärran. Solen gassade gott på en gammal, utsliten kropp.

Manshöga kardborrstånd, skräppebla, nässlor och allsköns växtlighet
trivdes och fick riklig näring av gödselstans bruna vatten, växte här större

än på andra ställen. En murken gammal trätrumla, nästan dold av nässlor, hade fått sin sista viloplats under hyllebusken, som växte till ett stort träd. De vita blomflockarna hade falnat, men nu började bären bli svarta och mogna. Av dem kunde man laga en saft, kraftig och fyllig som den finaste likör.

Det var så stilla i luften. Inte ens tuppen gitte gala. Halmstackarna hade sjunkit samman till en spridd hög. De hade fyllt sin uppgift, men till hösten skulle där åter stå nya, höga stackar. Den vitkalkade lagårdsväggen bländade i solen.

Den gamle ryktaren var nöjd med sin värld. Och kunde han vara annat. Han hade nyss i köket fått extra kaffe och en bastant flottamat med kall fläskskiva på. När han spottat sista kärnhuset på tuppen, lade han en bastant mulbänk på sin plats.

Om han funderade över livets problem? Inte. Tankearbete var inte något för honom, lycklige man.

Jöns Larsson tjarade taket på sin vedbod bortom hyllebusken. Hanna Skomagares kom från Butiken och bar på en stor korg, hon gick in till Hans Pärs', hade väl hört någon nyhet. Skatorna väsnades kring en smygande katt.

Ryktaren hade sin sängplats i ett av kostallets bås. Detta kan tyckas hårt och hjärtlöst, men där var varmt om vintern, och så kunde han ha ett öga på djuren. Han gick där tyst och tåligt och passade sina djur från tidigt på morgonen till sena kvällen. Inte ens om söndagarna var han fri. Han var dock en aktad man i sin ringhet, skötte djuren med omsorg, och alla hade ju intresse av djurens välfärd. Hästarna ville emellertid drängarna själv sköta om, det var deras stolthet att ha ett par vackra hästar.

Drängkammaren var vanligen det sämsta på gården. Ingen ugn fanns, som kunde värma på vintern, ett tjockt lager halm i sängarna, ett hästtäckke som lakan och ett par grova filter, det var allt. Bord, stolar, rakspegel och drängarnas klumpiga koffertar var möbleringen. De fick tvätta sig vid gårdspumpen eller i stallet. Någon trevnad kunde där ju inte vara i ett sådant rum. Därför höll man ruskiga dagar gärna till i ryktarens bås, där var åtminstone varmt.

Men nu är det middagstid.

Drängarna har kommit från åkern och går nu i rangordning in till måltiden. Fördrängen ränsar med tummen mulbänken ur munnen och spottar. Kring bordet har var sin bestämda plats. Fördrängen delar ut kniv och hornsked, gaffel används inte, och skär tjocka brödskivor åt alla. Man äter stekt potatis och fläsk, äter sakta och betänksamt, tar potatisen på knivbladet, stöttar med tummen, men fläskskivan håller man i nypan,

dricker mjölk eller svagdricka till. Så sitter man och pustar ett tag eller, om det inte är bråda arbeten igång, går ner och tar en middagslur i hallmen.

Fördrängen gav alltid tonen, han var huvudpersonen i gårdarna och hade ofta mer att säga till om i arbetet än husbonden. Tjänstefolk höll väl reda på, var de bästa fördrängarna hade plats och sökte komma dit. Man såg det också så hedersamt att stanna åratat på samma gård, kanske bli 'trotjänare'.

Pär Pärsson själv tog också en middagslur på soffan i vardagsrummet; han snarkade, drog långa timmerstockar. Luften i stugan var unken och inestängd. Rummet var stort, gick tvärs över längan och var enkelt möblerat. Ett stort krus med doven svagdricka stod på bordet, väggklockan stampade med bastanta steg tiden, flugorna surrade.

I en liten kammare stod chiffonjen med utfälld klaff, och på den var ett bläckkar med torkat bläck, ett pennskaft med spretig penna, en blyertsstump och almanackan. I lådorna förvarades värdehandlingar, bjudningskort med svarta kanter, gulnade fotografier. Fickuret med kedja hängde på en liten broderad kudde på väggen.

Det stora sommarrummet, salen, saknade eldstad, var glest möblerat och användes endast vid större kalas. På hösten lades frukten på golvet till luftning och rummet fylldes av den friska äppeldoft.

Intill köket var folkarummet, där man åt, och drängarna kunde sitta där i värmen under vinterkvällarna.

Köket var stort och skumt, på den stora spiseln stod alltid grytor och stekjärn, ty ständigt skulle mat lagas. Mjölkkammaren var källarsval, hade hyllor och bord med krukor för mjölk, fat med filbunk, korgar med ägg och gula ostar. Här smög kattorna i väntan på en mjölkskvätt. Brödkistan stod där med sina långa, breda kakor av detta underbara, saftiga siktebröd av råg, som bakades en gång i månaden och höll sig saftigt, blev nästan godare när det legat en tid.

Pär Pärsson, som var en småväxt, rund man, hade vaknat, druckit eftermiddagskaffet och stod nu under det stora päronträdet. Han gick så en tur utåt sina ägor söder om Byn, längs Grönneväj, förbi Anners Ols' får, över järnvägsspåret och in på sitt skifte, där man nu högg veten. Han tog ett ax, gnuggade, luktade och smakade, kärnan såg bra ut, var torr och axet väl matat.

Några gårdar hade en kistekammare, murad brandfri och med bastant järndörr. Vilken skattkammare det kunde vara!

Där stod stora ekekistor, vackert målade med blommor, ornament i år-

tal. I dem förvarades vacker, gedigen hemslöjd, som tillverkats av gårdens kvinnor och fina lätta örngott med konstfulla spetsar och sängtäcken i kraftiga färger, 'agedynor', som lades på vagnssätena vid högtidliga tillfällena, var vävda i rödlakan, krabbasnår eller annat allmogemönster, hade årtal, ibland 1700-tal, och namn såsom A. O. D., vilket skulle läsas Anna Ols' Dotter. Gärna var där någon praktfull, äkta persisk schal, ty det hade varit sed att fästmannen gav en sådan till sin fästmö vid förlovingen, och den hade hon så över axlarna vid söndagarnas kyrkogång, offentliggörandet av förlovingen likasom.

Men i kistorna gömdes också dopklänningar och dopmössor, små luftiga spröda ting, som låg lätt på ett litet barnahuvud.

På väggen hängde gamla häradsdräkter, och kanske en åldrig mansdräkt av tjockt kläde och med stora tennknappar.

Vilken färgprakt, när allt detta lagts ut på gården en solig dag för att vädras! Men inne i salens chiffonje gömdes guldbroscher, maljor, guldkedjor och klumpiga silverskedar. Det var sed, att varje barn vid dopet fick en sådan sked med inristat namn.

Alla dessa ting hörde gården till, var kvinnornas stolthet, och ingen skulle ha en tanke på att sälja något. De gömde minnen om släkt och gård, om flit och arbetsglädje, om händelser, vemodiga eller soliga. Gammalt folk kunde berätta därom, och vid kalas visade gärna husmor sina rikedomar och då kom många gamla minnen på tal.

— — —
Vi hade druckit kaffet, och jag gick med farbror Lars in i salen.

Farbror Lars' gård låg nere där sanden och furuskogen började. Gården var kanske den mest ålderdomliga i trakten, ty han höll på det gammaldags. Låga buktiga längor med 'klineväggar' och mossiga halmtak, uråldriga träd och hyllebuskar, knotiga fruktträd.

Någon vidare lantbrukare och praktisk man var han inte, farbror Lars, men sönerna skötte gården och jämkade med fadern, som annars skulle låtit allt förfalla. Inne i boningslängan regerade Faster, och där var proppert och förnämt som i vilken bättre bondgård som helst. Själv gick han där stilla och godmodigt leende i fred med världen och hade sina funderingar, och ingen kunde som han berätta om faren tid.

Nu hade alltså vi två gått in i salen. Där var gamla, vackra möbler: en stor spegel, byrå, chiffonjé, stolar, soffor och annat. Mitt på golvet stod ett stort, runt bord med virkad duk, en hög fotogenlampa av porslin, en kristallskål med svartkantade sorgebrev, bjudningskort till familjefester och gratulationskort, där låg den tjocka familjebibeln med anteckningar om födelse, död och andra viktiga händelser, skrivna med sirlig stil, en hel

släktrönika i få ord, och där låg det tjocka fotografialbumet med vackert ornamenterad pärm.

Vi två satte oss vid bordet och tittade på alla dessa fotografier, många blekta, av människor som jag sett, och andra för länge sedan döda, och farbror Lars berättade.

Där satt Nils Larsson och två andra mannar, myndiga och bastanta, med fickklockans guldkedja väl synlig och med hattarna på det lilla bordet, som hörde till alla fotografier. Mannarna hade antagligen varit på Stans värdshus och förplägat sig rejält, den ene hade ännu cigarren i handen, och velat avsluta festen med ett fotografi som minne.

Där stod Moster Dansk vid konsolen med en liten knähund och ett italienskt ruinlandskap i bakgrunden. Kortet var taget i Köpenhamn. Hon var en avlägsen släkting till Faster, hade ibland kommit på besök och då också gästtat prästgården, men nu var hon död. Det var liksom något särskilt förnämt över minnet av henne.

Och där satt Mätta med sitt goda, leende ansikte, smalt och tårt, med stora melankoliska ögon, så vackert i sin fulhet. Hon var fotograferad i en svart, enkel klänning med en stor guldbrosch, kanske en gåva av någon ungdomsvän. Inte hade livet gett henne mycken glädje. Hon bodde som nådehjon hos släktingar, men respekterades av alla. Det lyste av godhet kring henne, och alltid var hon beredd att medla och försona. Hennes livs stora sorg var att brodern, Hans, dog. Han hade gått i Stans Latinskola och skulle bli student, ty, som Mätta sa 'han va jo så galen til o lesa'. Han stod nu där på fotografiet, blyg och snäll, med skolmössan på bordet, klädd i klumpiga gammalmanskläder. Moster Mätta gömde hans skolböcker och skolmössan som dyrbara relikier.

Där var de två systrarna Boel och Margareta, lika varandra som två bär. De var sömmerskor, följdes alltid åt och kallades därför på skämt Bolgitta.

Myndig, bred och bister satt Mor Ola Nels' i vid sidenklänning och persisk schal över axlarna. Hennes min visade, att hon kunde styra sin stora egendom och allt tjänstefolket, och Ida Pär Ols', hon som ville vara finare än de andra hade parasoll och hatt med plym. Hon hade skaffat sig tandgarnityr också, bevars, men det hängde i ett sidenband på toalettspiegeln och användes endast vid högtidliga tillfällen.

Vad kvinnorna var vackra förr i tiden!

Allvarliga och utan tillgjord min sutto de där på fotografierna. Kläder och frisyrier gjorde väl sitt till. Smakfullt, enkelt men gediget, tyger med rena mönster, en stor guldbrosch, halskedja med medaljong. Något så rent, harmoniskt, madonnalikt.

Amatörfotografering förekom ju inte då, och det oundvikliga staffaget med draperier, bord och skulpterad stol blev aldrig banalt, inte heller den stela grupperingen. Den fotograferade skulle se allvarlig ut, ett leende eller skratt var opassande och frivolt, man skulle visa släkt och vänner det bästa av sin personlighet.

Och barnen. Jag föreställer mig, hur de pyntats och förmanats att inte vara rädda och så fått åka med in till Stan. Jag ser dem högtidliga och undrande över fotografens trollerier. Alla dessa naiva, oskyldiga, Anna, Mathilda, Ida, Johanna, Pär, Anders, Albin och vad de nu hette.

Men Holmbergs enda barn, dotter till en av de förmögnaste och förnämsta bönderna, och som har kusiner och väninnor i Malmö, har gått i Flickskola där och varit med föräldrarna så långt som till Stockholm, har redan något av blivande dam över sig.

Där var Jöns Larsson, som gått i Wulfs lantbruksskola i Trelleborg, Måns Kristersson, som var förvaltare på en stor gård inåt land, Anders Nilén, dekorationsmålare, som varit ända i Italien, riksdagsmannen, som suttit trettio år i riksdagen men aldrig lär ha yttrat ett ord där, alla dessa hedervärda mannar. Jag såg Kristersson, Ernst Norlinds fader, som en tid varit hjälpepräst i Byn och ett kort med Karl XV i uniform, hur det nu kommit dit.

Så satt farbror Lars och jag där i salen och lät Slättens människor passera förbi.

Ur den ostindiska krukan på byrån kom en svag doft av lavendel och rosor. I krukan var potpurri, rosenblad och lavendelblom, som blandats med en nypa salt och ett par droppar brännvin. Den svaga doften stämde så väl samman med minnena.

Och hur många minnen hade inte en sal i en gammal gård. Minnen av glädje och sorg. Där hade firats bröllop och barndop, hållits julagille för släkt och vänner, borden hade dignat av bastanta rätter, myndiga mannar hade talat vägande ord, ungdomen hade lekt och dansat, ty glädjen var inte främmande för Slättens människor den tiden. Men där hade också hängt vita lakan för alla fönsterna, och den döde legat med tända ljus i högtidlig tystnad, omgiven av anhöriga i stum sorg.

Det skulle bli kalas till Jöns Hans' i Bodarp.

Jöns Hansson var förmögen, hade en stor, välskött gård och räknades bland de främsta av Slättens bönder. Men det var inte så, att Jöns Hansson och hans hustru, Elida, hade stora later eller var struntförnåma. Tvärt om. Han var hurtig och rättfram, kanske något bullersam, skröt emellertid aldrig utan lät gård och ägor visa, vad han gick för. Hustrun var säv-

lig och tystlåten, en blid och ståtlig kvinna, som utan åthävor styrde med sitt. Hon hade fört gård och förmögenhet till boet. Men Jöns Hansson hade med framsynt energi drivit fram gården till en av Slättens mönstergårdar. Längorna var delvis ombyggda och moderniserade, likaså boningslängan. Allt var ljusst och öppet, i harmoni med bygden omkring.

Gårdsplanen var nu rensopad och alla redskap undansatta. Gångarna i trädgården, som prunkade i alla eftersommarens färger, var nykrattade. Portarna till den väldiga lolängan stod vidöppen för ventilationens skull. Drängarna var söndagsklädda, färdiga att ta emot hästar och ekipage. Jöns Hansson gick en sista inspektionsrond.

Inne i boningslängan stod alla dörrar öppna utom till kök och vardagsrum för matos och slammers skull. I matsalen, som hade fyra stora fönster mot trädgården och kalkmålningar på väggar och tak, stod ett långt bord dukat för att ta emot rätterna. Längs trädgårdssidan och i smårummen stod småbord med servietter och glas. Där skulle man slå sig ner under måltiden som man var vänner och bekanta.

Husmor gick sakta omkring och rättade ett och annat i arrangemangen. Men i köket regerade Pernilla, Slättens skickligaste kokfru, över pigor och kastruller.

Fördrängen, John, hade varit vid järnvägsstationen och hämtat släktingar. De sutto nu stilla och högtidligt och pratade lågmält. De var Elidas släktingar, vanligt husmansfolk, visste, att de var välkomna, men kände sig försagda inför ståten, som väntade nu, när bygdens bondearistokrati och annat fint folk skulle samlas.

Så kom första ekipaget. Drängarna var raskt framme vid hästarna. Gästerna steg ur, Jöns Hansson och Elida stod på trappan och tog emot. Nu kom skjutsarna i rask följd, gårdsplanen fylldes av åkdon: ponnyvagnar, charabanger, landåer och annat vackert i åkdon och ståtliga hästar i bästa seldon. Drängarna hade brått med att spänna från och leda hästarna i stall. Allt var en vacker och festlig syn.

Anna, en av släktingarna inne på kontoret, såg bakom gardinen och rapporterade. Där kom Olof Kristenson med fru och dotter, Frans Ols' hela familj i stor charabang, Nils Nilsson med alla sina fruntimmer, kontroll-assistenten och mejeristen. Nu veterinären i gigg, kyrkoherdens, provinsial-läkaren och många andra; ståtliga fruar och myndiga mannar.

I förstugan stod en piga och tog emot ytterkläderna. Man tog en titt i spegeln, ordnade frisyren; mannarna jämkade rockkragen, rätade till kravatten, sträckte på sig, gick omkring och tog i hand. Sorlet steg, alla var i festhumör. Olof Kristenson hade dagen till ära klätt sig i en gammalmodig frack, han hade kraftiga polisonger och bar sin pincenez i ett svart siden-

band. Nu gick han värdigt omkring och konverserade med händerna på ryggen under rockskörten. Fastän bonde var hans sätt förnämt och sirligt, man kunde ta honom för en lärd, akademiker kanske. Men hans sätt var inte tillgjordhet. Han ville gärna ha det avgörande ordet, och man lyssnade artigt, men log i smyg, ty det var känt, att han inte var någon vidare lantbrukare. Kyrkherden, en stilla man, som inte höll sig framme, talade godmodigt med en och annan, såg bortkommen ut, som om han längtade hem till sin studerkammare, eller som om han visste, att man inte hade vidare respekt för honom. Hans ämbete gav honom visserligen vad artighet fordrade, även om man gjorde smått narr bak hans rygg. Veterinären var gentlemannen framför andra, omtyckt av alla, utan schåser och kunnig i sitt yrke, ivrig jägare och naturvän.

Så var där alla bönderna, som helst talade om sina lantbruk, men inte ensidigt, deltog i samtal om andra ting, hade öppen blick för livets realiteter: Lars Nilsson, godmodig och smårolig, Anners Larsson, mager och allvarlig, Jeppa Hansson, kvick som en vessla, med ögon som gav akt på allting, lade på minnet, han var ordsnabb och munter, men man visste aldrig var man hade honom, Boställaren som var glad i mat och höll ett öga på matbordets rätter och lyssnade förstrött på den lille torre Benkt Kungsmän.

Samtalet gick stelt och dämpat, som det ju alltid är i början av ett kalas. Man liksom söker efter kontakter. Men kvinnorna satt högtidliga och tysta, klädda i svart, kanske siden, med lätt toryr, plisseringar, volanger och allt vad det nu heter, stor guldbrosch och vacker frisyr. Någon ståndsskillnad, märktes inte; det var ju, som sagts, traktens folk, förmögna och ansedda personer.

Gamla moster Mätta satt i en krok och såg på. Hennes magra, fårade ansikte lyste av godhet, hon var så innerligt förenöjd över att få vara med. Men Elidas släktingar inne på kontoret lyssnade och viskade, sura i minen. De tyckte väl, att värdfolket inte tog sig nog tid med dem. Fastän bara enkelt husmansfolk, var de ändå närmaste slakten. Mest förargade var de över att Johan, fördrängen, och hans hustru alltid också skulle vara med på kalasen. De hade en gång anmärkt på detta, men Jöns Hansson hade tvärt huggit av: Johan och hans kvinna sköter sitt arbete bra, och de är lika goda som vi andra.

I ett av smårummen hade ungdomarna samlats kring kontrollassistenten, som var studerad karl med examen. Därifrån hördes stöj och glada skratt. Olof Kristensons Matilda var det glada humöret, hennes ljusa skratt hördes ut i rummen. Vacker var hon, hade förmögna föräldrar, och var därför träget uppvaktad av de unga männen.

Det blev ordvila, och värdinnan bjöd till bords. Bordet dignade under alla rätterna, bastant mat, allt gott en gård kunde frambringa av lamm, gris, höns och ankor. Mitt på bordet stod en helstekt spädgris, brun och knaprig i skinnet. Männen drog sig diskret undan medan kvinnorna försåg sig. Nu fick släktingarna inne på kontoret upprättelse, ty som närmsta släkten skulle de gå först till bords. När alla försett sig var det männens tur, och kyrkoherden gick, sin rang likmätigt först. Han tog en tallrik, tittade närsynt på första rätten och mumlade: detta ser gott ut, om jag skulle ta av detta, gick så till nästa rätt, samma monolog, och så fortsatte han på samma sätt runt bordet, men kunde inte besluta sig för att ta, tänkte väl först ta en översyn av alla rätterna. Men mannarna trängde på, och i trängseln kom han inte fram till bordet igen. Hur det sen gick med hans måltid, vet jag inte.

Eftersom vi barn inte fick mat förrän de andra slutat, satt jag ensam och hungrig inne på kontoret, när kyrkoherden kom in där, stannade mitt på golvet, lyfte upp tallriken och en stor bit av spädgrisens svål och mumlade: denna vore god att äta för den som hade tänder att tugga med. Kanske var svålbiten allt han lyckats komma över av anrättningarna. Men nya rätter dukades upp, och den gode mannen fick nog mat tillräckligt.

Måltiden tog sin rundliga tid, och när borden dukades av, gick kvinnorna ut i trädgården och promenerade. Fru Jöns Hans' var stor blomstervän och hade många ovanliga och praktfulla växter där, som hon köpt i Alnarp. I en avdelning hade hon samlat alla gammaldags kryddväxter: lavendel, isop, mynta, åbrodd, salvia, natron, gubbaskägg. Trädgården var mönstergilt skött, något som inte var så vanligt vid bondgårdarna den tiden. Men mannarna skulle se stallar, djur och gröda under sakförståndigt samtal.

Man samlades åter till kaffet. Läkaren och veterinären ordnade till ett priffelag. Andra funno varandra i jordbruksangelägenheter och affärer. Byskräddaren var traktör, serverade toddyvirke, bastanta cigarrer och långpipor. De äldre mannarna var inte vana vid cigarrer och rökte helst långpipa, och det var traktörens uppgift att stoppa pipan och stryka tändstickan. Cigarretter hade ännu inte kommit i bruk. Kvinnorna pratade om sina husliga angelägenheter. Men ungdomarna hade gått ut i trädgården, och därifrån hördes flickornas glada skratt och sång.

Så började det skymma, lampor och ljus tändes. En lugn, trivsamtämning lade sig över rummen. Kontrollassistenten satte sig vid pianot och Björkmans Ebba sjöng med sin mjuka, rena röst gamla visor enkelt och flärdfritt. Kvinnorna torkade en tår, alla satt tysta, veterinären tog upp en applåd.

Värdinnan gick stilla omkring och hade ett vänligt ord åt alla, men värden såg till, att traktören skötte sin syssla ordentligt.

Timmarna gick och ingen störde trevnaden. Sorl och samtal var dämpade, ingen tog för mycket till bästa eller var plump i sitt tal. Det var något gammaldags förnämt över ett sådant kalas.

Så blev det tid att bryta upp, och drängarna fick brått att spanna för vagnarna. En sista cigarr bjöds, man tackade, tog farväl, och så rullade vagnarna sin väg ut i natten.

7.

MEN HÄNDELSER, INTRIGER, spänning?

Ja, men minnet har inte något av detta, endast enkel verklighet.

Kanske kunde Mor Ola Nels' ge material till en berättelse?

Hon titulerades Mor av alla, även tjänstefolket. Så var seden den tiden, och att kallas Fru, skulle hon väl tycka vara fjäsk. Hon var något av en Majorska på Ekeby, där hon levde och styrde på sin stora gård nere på gränsen till sand- och ljungmarkerna. Ståtlig och barsk ser jag henne på ett gulnat fotografi. Visserligen levde hon före min tid, men min moder, som växte upp i hennes hem, berättade om henne och den tiden. Ola Nelson, hennes man, var, som Lars Nelsson sa, ett riktigt 'fårben'; det var hans beteckning på en riktig strunt till karl. Han trivdes bäst bland kumpaner på värdshuset i Trelleborg. Inte för han var försupen, men han kände sig väl fri där. Annars var han en godmodig, snäll man, som lät hustrun styra och ställa. Hon tyckte väl också han var en strunt, men gräl och tvister förekom aldrig mellan dem. Han levde sitt liv och hon sitt.

Drängen, Pär, skjutsade honom till stan, och när de sent på kvällen kom hem, stod Mor Ola Nels' på trappan och gav maken ovet, mest för det skulle så vara. Han kunde då vara lindrigt nykter, klev ur vagnen, mumlade och gick in.

Men en kväll, när hon skulle börja det vanliga ovet, sa Pär lugnt: nu ska I va tyst Mor, för han e dö! Han hade dött på hemvägen. Det var nog den enda gången hon tappade målföret. En ståtlig begravning, en stor gravvård, och så var han glömd. Hans liv var endast en episod.

Hon fortsatte sitt regemente på gården som förut. Gårdens skötsel och ställning som en av Slättens bemärkta personer, så att säga, ställde stora krav.

Jag föreställer mig henne som en manhaftig härskarinna över drängar, pigor, välskötta åkrar och gårdens välhållna längor, säkert en av bygdens mönstergårdar. Och hon förstod sig på lantbruk, Mor Ola Nels'.

Tre drängar, kusken Pär, ryktare och vaktepåg och tre pigor, det var gårdens personal. Hårdsint och fordrande i arbetet var hon, men märkligt nog stannade tjänstefolket gärna kvar. Ja, det ansågs särskilt hedersamt att vara i tjänst på gården. Skulle någon gång ett nytt tjänstehjon städas, bjöd hon på mat, stod så och tittade på hur delikventen åt. Den som åt fort och litet fick platsen. Hon var med överallt som en bister rättare, drev arbetet hårt, kunde smälla till en piga, om så behövdes eller läsa lagen för en dräng. Disciplinen var sträng, och något dåligt rykte om tjänarna fick inte höras i bygden, hon höll reda på deras seder, spionerade och lyssnade och ville helst, att de under vinterkvällarna höll till i folkrummet. Där hade hon alltid något småarbete åt dem. Själv satt hon gärna och spann. Då kunde hon berätta om folk och händelser med bister humor. Ryktaren, som var en gammal trotjänare i gården, hörde hon gärna på, och det hände att de två munhöggs, dock han med all respekt för sin husmor. Kunde han så komma med en riktigt kuslig spökhistoria, så pigorna ryste, var hon riktigt belåten. Kanske fick då den räddaste pigan gå ett ärende upp på den stora vinden eller till en mörk skrubbe i någon av längorna.

Den tiden var det var vinter husförhör i någon av gårdarna. När tiden nalkades hölls om kvällarna skola i folkrummet. De som kunde fick läsa högt ur katekesen eller bibliska historien och alla fick lära sina läxor utan till. Hon förhörde dem och gav bakläxor som en riktig skolmästare. Knaggligt gick det väl för tröga huvud, men man strävade träget, måna om gårdens rykte vid det kommande förhöret, ty gick detta bra, blev det extra förtäring efteråt. Tjänarna fick också turas om att gå till kyrkan om söndagarna.

Var Mor Ola Nels' robust och verksam i vardagslag, var hon däremot en verkligt förnämlig dam på kalas eller vid andra högtidliga tillfällen. Hon gav tonen. Männen gjorde sitt bästa för att vara fina i sättet, kände sig hedrade, när hon ville tala med dem, och kvinnorna tog efter hennes sätt att kläda sig, att uppträda. Kanske med en aning av avund. Emellertid var det inte vem som helst, som vågade bjuda henne på kalas, och det var en ära att ha henne som gäst. När hon själv ställde till kalas blev det något mer än i de andra bondgårdarna, förnämligt och fint, och endast traktens rikaste och mest ansedda personer bjöds. Alla visste, att hon hade ett skarpt öga för hur var och en skickade sig. Blev man inte bjuden nästa gång, förstod man nog orsaken.

Gårdens boningslänga var förnämligt inredd, både fasaden mot gårdspla-

nen och inredningen var som i en mindre herrgård. Huvudingången hade en bred trappa med två stora malmurnor och salen var rymligare än i någon av de andra gårdarna. Allt i hela den stora byggnaden skulle vara av det bästa, och hon hade smak, Mor Ola Nels'. Vackra möbler i ädelt trä, vävnader och mattor, prydnadssaker, ärvda dyrbarheter eller köpta på auktion. I en sådan omgivning och med henne som värdinna, blev det naturligtvis något särskilt förnämt över ett kalas.

Ibland fick Pär, drängen spänna vagnshästarna, väl ryktade och i bästa seldonen, för landån, ett ovanligt åkdon där på landsbygden, och värdig som en förnäm dam, åkte hon till Trelleborg. Där umgicks hon i finare familjer och godtog titeln Fru.

Av hennes många släktingar var det endast några av de rikaste hon umgicks med. Hennes mening var väl, att den som inte var rik hade inte skött sig. Hennes ende bror, en avsigkommen försupen stackare, som höll till i Malmö, fick inte komma på besök, hon ville inte veta av honom men hade avtalat med personer där, som gav honom mat och husly. En annan släkting, som bodde i Lund, hade råkat i olycka och fått ett barn, det största brott mot anständigheten, som kunde tänkas den tiden, men fick ändå var sommar komma som en kär gäst. Händelsen blev aldrig känd i trakten och om det var därför eller möjligtvis fadern var en lärd man där i Lund, som var orsaken till att Mor Ola Nels' förlät den felande, visste inte min moder. Men det visade en gåtfull sida hos Mor Ola Nels', hon som annars var en sträng väktare över sederna. Ty hon höll väl reda på vad som hände i bygden, hade sina rapportörer, som bjöds in på kaffe i vardagsrummet och där kunde hon smidigt fråga ut vad hon ville veta. Inte så, att hon brydde sig om vanligt skvaller. Men hon ville hålla reda på allt av betydelse, som hände, tilltänkta giftermål, egendomsköp, skumma affärer, ställde skäl för och emot och förde fram sin mening. Eftersom hon hade så gott anseende och man hade stor respekt för henne, blev det ofta som hon ville.

Hon torde ha varit en märklig kvinna, Mor Ola Nels', stolt, hård och sträv, men innerst godhjärtad och rättskaffens, respekterad om inte just avhållen och säkert hatad av somliga.

8.

VIPORNA KOM ALLTID först. Snön hade knappt smält eller frosten gått ur marken. De flög i långa svep över de vattendränkta åkrarna, och deras kivitt var som en dyster, vemodig klagan över, att våren inte var kommen. De stannade ett par dar, flög bort men kom igen, de hörde liksom inte till Slätten, var främlingar, överkliga, tragiska. Ångarna och Fotevik var deras rätta hemvist.

Ännu var åkrarna våta, och bönderna hade inte börjat vårarbetet. Vi barn letade efter de första hästhovsblommorna. De bar bud om att våren skulle komma. De var i början inte lätta att hitta där på banvallens skränt bland allt vintervisset ogräs. Vi kom hem med små buketter och satte dem i en kopp vatten. Även vuxna letade efter dem. Och vem tjuvas inte av dessa små vårens barn, som blygt tittar fram i allt det grå, livlösa. Men snart skulle banvallen ligga gul av blommorna. Vi miste intresset för dem och skar nu sälkvistar med stora, ulliga 'kissar'.

Solen började värma, åkrarna torkade upp, bönderna beredde jorden för sådd, vårarbetet var i full gång. Vi satte nu de klumpiga träskorna i vedboden och tog fram tofflorna, ju mer tunnslitna dess bättre. Ännu var det för tidigt att 'springa på platt' — gå barfota. Vi kunde sitta i rad, uppklivna på järnvägsbommen ute vid Grönneväj och lyssna på lärksången.

Det är något förunderligt med den, den fyller hela rymden, stiger och faller, spröd men ändå stark, ren som solljuset och rymden, fylld av glädje över våren, livet, lyckan att vara till.

Och inte har man upplevat Slättens vår, om man inte har plockat hästhovsblommor, inte gått utåt markerna och lyssnat på lärksången.

Solen värmdde, emellanåt kom ett regn, vintersäden var en djupgrön

matta, och i jorden sjöd det av växtkraft. Mannarna gick utåt sina marker, såg hur betplantorna stack upp, om de kunde vara tid börja hacka och gallra, om klövern var kraftig nog att sätta ut korna på bete, om vintersäden skulle ringvältas. Men i husmännens trädgårdar ansade man, grävde och sådde grönsaks- och blomsterfrö.

— — —
Och så kom sommaren.

Solen gassade hett, alla svettades och sökte skugga. På Byns gator var ingen trafik. Svagdricka och kärnmjolk hade åtgång, rabarber- eller stic-
kelbärssoppa var det bästa till middag. Vägar och gator maldes till ett mjukt lager damm, behagligt för våra bara fötter. Men i hettan kunde vi tappert gå den långa vägen till Fotevik. Grönbetet och pilvallarnas ogräs började gulna. Men så kom kanske ett nätt regn, tvättade växtligheten och friskade upp.

En eftermiddag blir luften kvävande het, inte den minsta vindfläkt märks, det blir tungt att andas, skuggan ger ingen svalka, svetten klibbar i kläderna. Det står åska i luften, säger man. Solen döljs av ett kusligt dis men det känns som att vara i en bakugn, och på kvällen samlas mörka blyfärgade molnmassor vid horisonten, tornar upp, det skymmer, och hela Slätten ligger i väntan. Så fräser en lång blix, och skrällen kommer som om hela himmelskupan brakade ner.

Kommer åskan under natten, går alla upp och klär sig. Husfadern tar sina värdepapper i innerfickan, dörrar och fönster skall vara stängda, alla skulle sitta mitt i rummet, ty där var säkrast, ingen fick titta ut genom fönsterna, saker som man först ville rädda togs fram, elden i spisen släcks. Så väntar man, ryser för åskskrällen, känner lättnad över, att man denna gången slapp undan, och väntar på nästa. Alla känner sin maktlöshet, man viskar undrande: slog den ner? var slog den ner?

Så klämtar det kanske i kyrktornet och nu brinner det. Men var? Karlarna går ut och ser efter. Det är långt borta, för långt att gå dit och hjälpa till. En brinnande gård med stackar och halmtak är en hemsk syn. Man står maktlös, ty något organiserat brandväsen finns inte, kanske en liten spruta som pumpades med handkraft. Brann en gård, var det huvudsaken att få ut djuren, och så mycket lösöre som möjligt.

Ett åskväder över en slätt blir hemskare än över skogsbygden; man har det liksom närmare, kan se vitt omkring, och åskan stannar kvar i timmar, går, men kommer ofta igen.

Nu blev det inte någon eldsvåda, men åskregnet kom som ett skyfall, upphörde, och alla gick ut, andades djupt den friska, svala luften, träffade grannar och kände stor lättnad.

Jag minns min barndoms somrar som en lång följd av soliga dagar med lek och ohejdad frihet. Ty att skaffa sig något arbete för att tjäna pengar behövde vi inte, hade inte användning för dem. Kanske sprang man ett ärende någon gång och fick en slant, det var nog. Barfota, i kortbyxor, sommarblus och en stråhatt à femtio öre, det var ekiperingen mycket lämplig för lek och strövtåg.

Stickelbär, vinbär och hallon började mogna, jordgubbar odlades inte, så kom sommaräpplen, augustipäron och de härliga blå plommonen. Sädessälten stod guldgula.

Det blev tid att hösta in.

På småställena högg man ännu med lie. Två, tre karlar gick efter varandra och skar taktfast, stannade ibland och brynte liens egg, kvinnorna gick också i rad, vred ett knippe strå, samlade ett fång halm och band en 'neg'. Det krävdes vana både att kunna hugga och binda, raskt skulle det gå undan. Men på de större gårdarna hade man börjat använda Mc Cormicks självbindare, en mystisk maskin, som vi pojkar följde efter, undrande och intresserade.

Alla 'negerna' ställdes i travar för att torka. Över hela Slätten låg nu stora fält med guldgula travar. Jorden gav lön för trägen möda, hade dukat sitt bord. Solen lyste milt i höstdagarnas rena luft, det var ljuvligt att gå över fältens stubb, känna doften av travarnas torkande halm. Mannarna kände i dem, om där var torrt nog, träffades, bedömde varandras grödor, pratade godmodigt, sävligt. De passade så bra samman med sina fält, lugnet över åkrarna, välmågan, och visst passade det också, att man nu gick till varandra och drack en kaffegök.

Slätten tog nu några dagars vila.

Men så blev det bråda dagar igen, ty nu rullade höstlassen. I språng kom första höstavagnen, körd av fördrängen. Vagnen, som inte hade några fjädrar, skumpade, och den långa, grova 'lassmeen' dunkade mot vagnsbotten, det skulle höras att nu var det brådska. Det var roligt att åka i den tomma höstavagnen. Vi satt på det breda sidflakets kant, höll oss säkert fast och fick passa på, så inte den tunga lassmeen klämde till tårna. Visst fick vi många hårda törnar, men roligt hade vi, skrattade och hojtade.

Negerna staplades på till ett högt lass, noga avvägt och lassmeen spändes över. Så låg lasset stadigt, och det bar iväg hem till gården. Höll vi oss väl med kusken, kunde vi få äntra lasset och åka höstlass, ett spännande nöje, där vi satt högt uppe och höll oss fast i lassmeen.

Det var en stor konst att lägga en stack riktigt, den fick inte bli sned, skulle puta ut något till ett par meter över marken, så smalna igen och slu-

ta i en trubbig spets, Negerna lades med axen inåt, och toppen täcktes av lös halm, så inte regnet trängde ner. När stacken blev hög, så att inte karlen på lasset nådde upp med tjugan, drevs två stockar in i stacken, på dem lades en plattform, och där stod nu en karl, som tog emot negerna och kasta- de dem vidare. Det kunde hända, att man satte ännu en plattform. En så hög stack måste läggas mycket noggrant, var äventyrlig men blev beundrad. Bönderna ville ha vackra stackar, de visade ju, hur stor skörden blivit.

Husbönderna själva hjälpte inte till med arbetet men gick där i skjort- ärmarna och låtsades ha brått, försummade till och med sin middagssömn. Husmännen hade budats, Skomagaren, Smeen och andra lämnade sitt hantverk och hjälpte till. För dem var det säkerligen som en nutidens semester. Skolemästaren hjälpte sina söner. Ingen tänkte på arbetstimmar, timlön, avtal, för dem alla var arbetet med hösten ett nöje och en fest. Men i gårdarnas kök var också bråda dagar, ty maten till skördefolket skulle vara god och riklig.

Så låg åkrarna tomma med sin korta, gula stubb.

Vi pojkar, som hade gått barfota hela sommaren, tränade i att springa barfota på stubben. Vetestubben som hade kraftiga, hårda strån, var värst. Men vi fick hårda fotsulor och kunde gå över en lång remsa krossat glas utanför byggnadssnickarnas verkstad.

— — —
Så började tröskorna brumma.

Tröskefolket var budat, sädesloftet rensopat, logolvet tömt, drängarna hade röjt kring stackarna och fyllt vattentunnan.

Mot kvällen kom först vagnen med trossen: en stor balja, brandsprutan, den långa dragremmen, domkraft och verktyg. Elevatorn kom och kördes mellan stackarna långt fram för att sedan anpassas till tröskverket, en stor koloss, dragen av fyra hästar. Det ställdes mellan stackarna, utrymmet blev trångt, hjulen pallades under om marken var mjuk, ty det måste stå stadigt och precis. Sist kom lokomobilen, en tung pjäs, som fyra hästar hade slit med att få över vägen och in på den lösa marken.

Maskinisten, som var smed, tog nu kommandot. Det blev ett hojtande och stohej innan lokomobilens stora draghjul kom i flokt med tröskverket, dragremmen lades på, och avståndet justerades noga, ty annars skulle remmen kastas av, när det blev full fart, tunga tråklossar skulle hålla lo- komobilen på plats.

Så var allt färdigt, vatten fylldes i pannan, och maskinisten eldade för provgång. En gäll signal från ångpipan och svänghjulet började dra, sakta i början, ökade farten, dragremmen låg som den skulle, och allt var färdigt till morgondagens arbete.

Maskinisten, mataren, som svarade för att halmen kom riktigt ner i tröskverket, mannen, som passade säckarna, och de som lade halmen från elevatoren i stack följde med tröskan från gård till gård, var fackmän liksom. Arbetet vid tröskan var eftersökt och bra betalt. Husmännen, som hade en bit jord, kunde istället för pengar få hjälp med körsl i jordstycket, ett lass gödsel eller foder till gris och höns.

Klockan sex samlades man. Maskinisten hade redan ångtrycket i lokomobilens uppe. Far på gården stod på gårdsbron med tummarna i västens armhål och tog emot. Himmeln var molnfri, det skulle bli en vacker dag. Alla gick in i folkarummet till första målet: spickesill, oskalad potatis, kaffe. Maskinisten gick först, ty under tröskningen var han främste personen, befälhavaren liksom.

Kosthållet var en viktig angelägenhet vid tröskningen, ty gårdarna ville ha rykte om sig att vara bra matställen, arbetet var hårt, och man ville äta bastant.

Så drog man sig sävligt mot arbetsplatsen, lade kanske in en rejäl mulbänk. Alla kom på sin plats, ångpipan gav en glad signal, svänghjulet satte fart, dragremmen fick det riktiga vinande ljudet, och med ett doft brummande drogs de först negerna ner i tröskverket. Arbetet var i gång.

Vem kan glömma denna tröskornas sång! Den steg och sjönk, melodisk, i harmoni med efterhöstens friska stillhet, kvällningens skymning, vita gårdslängor, pilvallar och tomma fält.

Tröskningen gick nu sin gilla gång. Alla arbetade oförtrutet, där var den verkliga arbetsglädjen. Man rätade på ryggen ett slag, torkade med skjortärmen svetten från pannan, kunde kanske få en minut att ta en klunk ur drickakuttingen. Uppe på tröskverket stod mataren i en fördjupning, väl skyddad för att komma ner mellan cylindrarna, som grep negerna. Han kunde inte se sig så bra för halmens skull men måste mata regelbundet och jämt, ty kom för mycken halm ner på en gång, hördes det; tröskan brummade till, dragremmen kunde hoppa av, och en sådan malör ville ingen matare råka ut för. Två pigor stod också däruppe, tog emot negerna, lossade bindningen, och räckte mataren dem. Men de måste vara mycket försiktiga, ty golvet var halt.

Den gula halmen kom i jämn ström ner i tröskan, skakades om, säden blev harpad och ren från agnar och boss och rann i en jämn ström ner i säckarna. Säckamannen jämkade dem, tog en hand full och synade, bytte händigt, när en säck blev full och band till. För varje full säck satte han ett kritstreck på tröskväggen: fyra och ett över på sned som när man markerar poängen vid kortspel. Starka drängar bar så säckarna upp på sädesloftet.

Grannarna kom, intresserade av antalet kritstreck, tog en handfull korn ur en säck, lät kornen sila mellan fingrarna, luktade, kanske tuggade på ett korn och pratade om, hur det räntat på den eller den gården. Det räntade nu bra här, och Far i gården gick där och myste.

Maskinisten hade ledigast, gick makligt med en trasselsudd i handen, tog ett tag här, ett där, kände på ventiler, kontrollerade ångtrycket och vattenmängden. Ett arbete, som också fordrade vana hade de, som lade den uttröskade halmen i stack. Elevatorn vräkte den lös ner, stacken måste läggas stadig, kunna stå emot vintern, stormar och regnskurar. Var den slarvigt lagd kunde det hända att stormen vräkte kull den och spred halmen vitt omkring.

Det otrevligaste arbetet hade vi 'agnepåga'. Agnerna kastades ut i klämman mellan stack och tröskverk. Där öste vi dem i stora agnekorgar, bar sedan in dem på logolvet och tömde. Arbetet var inte tungt, men det var sannerligen 'att stå i rök och damm'. Snor och spott blev kolsvarta, dammet klibbade i svetten, agnerna kom in under skjortan trots att vi hade en säck bunden över nacke och rygg. Kunde vi så knuffa kull varandra inne i agnehögen, blev det inte drägligare. Värst var kornagnerna, ty bland dem var massor av torra söndersmulade tistlar. Men trots allt detta, var vi ivriga på att få bära agnar, ty vi hade bra betalt, en hel krona om dagen. Kanske var det den myckna goda maten som lockade mest.

Ångpipan ljöd. Det var lillemidda. Pigorna kom med den i stora korgar. Var och en fick en tjock kringelskiva av hemmabakt, mörkt rågbröd med smör på, ena halvan med spikekorv, andra med en tjock skiva ost samt mjölk eller dricka ur tillbringare. Rasten var kort. Klockan tolv var det middag. Bland rätterna kommer jag ihåg hönsasoppa, 'långefisk' (saltlångä) med potatis och tjock, stark senapssås, stekt fläsk och bruna bönor, köttbullar, risgröt, saftsoppa. Det är ju förstaeligt att matglada pojkar här hade tillfälle att stoppa sig sprängmätta på mat. Nu tog man en timmes rast och kunde sova en stund i halmen. Vid femtiden var det 'middaafven' som var enklare: kokt fläsk, stuvade potatis, morötter eller vitkål.

Man åt långsamt, gav sig madaro, talte om hur skörden räntade, berättade historier, skämtade, brydde kvinnorna, som visst kunde ge svar på tal. Drickakruset gick runt, man satt en stund och pustade, rapade högljutt, lade in den nödvändiga mulbänken och var redo att börja arbetet igen. Först när skymningen kom och man inte kunde se tillräckligt, slutade arbetet. Någon bestämd arbetstid hade man inte.

För dem som önskade var i folkarummet satt fram bröd och ett stort fat med mjölk. Men det var inte mer än vi agnepåga, som använde sista tillfället att äta.

Så stod tröskeplatsen tom. Från lokomobilens skorsten kom en tunn rök, och en katt smög på jakt efter möss.

— — —
På senhösten var betorna det angelägnaste.

Husmännens kvinnor tog gärna skötseln vår och höst av ett par tunnland. Det gav en samlad peng och var inte alls något ringaktat arbete. Men det var mödosamt att 'ligga i betorna' på hösten. Man började tidigt och höll på så länge det var ljusst nog. Kyla och jord frätte på händerna, som blev såriga och spruckna, vantarna blev snart genomblöta, ryggen öm-made, det värkte i hela kroppen, när man på kvällen gick hem till stugans värme och djup sömn. Det kunde hända, att snö låg över betfältet, när man på morgonen kom ut där, men inte stannade arbetet därför, inte.

Betorna växte djupt och det måste kraftiga tag till för att få dem upp, man slog betorna ett tag mot grepskaftet för att få bort de mästa av jorden och kastade dem i långa strängar. Kvinnorna låg så, väl ombultade, och nackade dem. Över fälten hördes slagen av den stora betkniven. För att få sving på denna hade man spetsat en liten beta på udden. Var jorden lerig och, våt, blev det extra arbete med att skrapa betorna rena. De kastades så i högar med jämna mellanrum.

En efterlängtd stund kom på eftermiddagen, när någon anhörig kom med en stor korg med kaffe och vad som hör till där. Då flyttade kanske de olika lagen samman, satt nu i god ro och njöt av kaffe, dopp och annat gott, pratade om arbetet, drack långsamt påtåren, kanske två, eller tre. Den som inte själv har varit med därute bland lerig jord, väta och kyla, känt hur kroppen slappnar, hur det skållheta kaffet värmer kan inte föreställa sig det.

Uppe från landet kom betfolk till de större gårdarna, samma personer år efter år. De avverkade tunnland efter tunnland med förvånande färdighet, började innan det var dager och höll på tills det var nermörkt, gav sig knappt tid att äta. De bodde på gården, skötte sig själv, vi visste ingenting om dem, men undrade över deras stora arbetsförmåga. De kom och for igen nästan hemlighetsfullt.

Hästarna slet tunga betlass upp på vägen och drog till järnvägsstationen, där betorna skulle lastas på järnvägsvagnar till sockerfabriken. På bygatan förbi torgplats, kyrka och långt österpå väntade långa rader vagnar på sin tur att komma fram och få lossa. Drängarna satt hopkrupna på sina lass; det var inte rådligt att lämna lasset, ty var gång någon tömt sitt lass, måste alla vagnarna köra fram ett par meter. Hann man nu med att lossa två, tre lass om dagen, var det bra. När det blev kväll, spände man från och red hem, för att nästa morgon ha kvar sin plats i raden.

Men Gadan maldes sönder och ältades upp till en djup sörja, och var Gadan sörjig efter regndagar annars, blev den nu som en bred å av gyttja, omöjlig att gå över utan stövlar. När betransporten var slut, skrapades sörjan hop och kördes bort.

Vi samlade betor eller knyckte, sålde dem eller hade dem till kaninerna. Det var nu betlyktornas tid; i stora, urhålkade betor satte vi en bit fönsterglas och en stump stearinljus, skar kanske öppningar som ögon, näsa och mun. Det blev lustiga lyktor, annat än nutidens ficklampor.

Så hade bönderna fått åkrarnas gröda bärjad, och endast höstplöjningen var kvar. Det var ett enformigt arbete att gå där dag efter dag, vända den tunga, fuktiga jorden i raka, vållagda fåror, låta hästarna pusta en stund vid vännorna, kanske prata med plöjaren på andra sidan pilvallen. Det krävdes starka armar att styra plogen, om jorden var styv och tre hästar var för plogen. I dimma, rusk eller blåst gick så plöjaren där och hann kanske få slut på höstplöjningen innan frosten kom.

Så var allt senhöstens utearbete färdigt. Vintersäden stod grön och tät, sockerbetorna var levererade och betmassan hämtad, potatis och foderbetor i stack.

Nu kunde man ta arbetet lugnt på gården. Drängarna hade sina dagliga sysslor med djuren, skar hackelse till hästarna, ryktade dem och höll rent i stallen, hjälpte ryktaren i lagården, spinkade bränne, lagade redskap i huggebon. Kanske tröskade de långhalmen med 'plejel' (slaga). Långhalmen var råghalm som inte gått genom tröskan; den skulle vara obruten och användes till taktäckning. Att tröska med plejel var en konst. Halmen breddes ut på logolvet. Karlarna, fyra eller fem stod i krets. En räknade takten, ett, två, tre, och så slog man i tur och ordning. Halmen samlades upp, och kornen sopades samman för att sedan harpan skulle blåsa bort agner och damm.

En gång fick jag se något intressant. Man skulle lägga om ett logolv och bröt upp det gamla. I var av de fyra hörnen låg under golvet ett hästkranium, dessa var som en resonansbotten, skulle ge plejeslagen en dovt, fyllig klang.

Drängarna hade nu tid att sitta i ryktarens bås, prata eller spela bondtolva. Dit in kom behaglig värme från kostallet. En vägg av råsågade bräder en brits med vetehalm och ett par hästtäckan, en fönsterglugg, skum av spindelväv, stol, bord och ett litet väggskåp, det var interiören. Inte precis någon lyxvåning. Men jag, pojken, trivdes där och såg upp till dessa duktiga karlar, visserligen bara enkla bonddrängar, som stod lågt på den sociala skalan men hade en rejäl syn på livet och sina funderingar. Kanske formade de sin livsåskådning, när de gick bakom plogen.

Lärdom och akademiskt snusförnuft! När man gjorde det enkla invecklat kallas det vetenskap!

Jag menar, Skomagaren, Anners Ols' Ola där uppe på ättehögen, Truls i Brunnen, bonddrängen hade en sund syn på ting och händelser, därför att den var kommen av ett enkelt livs erfarenhet, ursprunglig och sund.

Far i gården tog nu ordentlig semester, sov sin grundliga middagsslummer på utdragssoffan, gick på besök, kanske spände för fjädervagnen och körde bort eller rent av deltog i det kommunala.

När vinterregnet och blåsten höll på i dagar, gick ingen utomhus mer än nödvändigt. Vätan och den råa blåsten kändes mer här på Slätten än uppe i skogsbygden. Men så blev det så trivsamt inomhus istället. Kunderna i Butiken stod kvar, samlades och pratade, i syateljén, verkstäderna och magasinerna fick arbetet en lugnare takt; det ruskiga vädret förde liksom människorna närmare samman. Men stationskarlarna måste passa tågen, Nils körde sina lass med ellebrand eller bräder, och Jöns Larsson brevbäraren fick gå sin milslånga tur, hur svårt än vädret var.

— —
Höstplöjningen var slutförd, åkrarna låg där och glänste i vätan, höstsåden hade växt upp till en grön kort matta, som skulle stå sig bra i vinter och frost. En vilsen kråka kom flygande, och de knotiga pilerna vandrade i rad över fälten, möllornas vingor svängde sakta runt, någon kom gående eller körande på vägen, som nu var uppblött till gytta och djupa hjulspår.

Nu vilade Slättens jord och gårdarna i trygg vinterro. Och ännu skulle det dröja år, innan motorfordon, effektivitet och jäkt skulle trasa sönder tillvaron.

Som vakter stod möllorna fritt och högt och svängde sina vingor.

Invid Byn stod Kretsens mölla, säkert en av de mest typiska stubbamöllorna på Slätten. Den revs på 30-talet, ty man behövde marken till den nya kyrkogården. En oersättlig förlust!

Möllan var grå, biten av alla väder, och inne igenompyrd av mjöldamm. Där var trångt mellan säckar och maskiner. Tystlåten skötte Möllaren sina sysslor, tog en handfull mjöl och såg om det var bra, band för och flyttade fulla säckar, vred på någon ratt, tömde säd i mataren. När vingarna svängde runt och maskinerna var i gång, lönade det sig knappt att prata, ty hela den väldiga möllan knirkade och skakade, de stora kvarnstenarna bullrade och maskinerna larmade var på sitt vis. Luften stod full av damm, och mjöldamm låg tjockt där det fick ligga ifred.

Det var spännande att få komma upp i möllan och få klättra omkring i de tre våningarna. Men man fick se väl upp för alla remmar och maski-

ner. Genom hela möllan, nerifrån och upp gick en kraftig ekstock kring vilken den kunde vridas mot passande vind. Uppe under taket låg stocken, som vingarna var fästade vid, tråkuggar grep in i varandra, och så drevs alla maskinerna.

Möllaren var en snäll man, som lät oss forska i möllans alla hemligheter. Och för oss pojkar var detta som ett äventyr. Järnvägens lokomotiv, ångtröskan och verkstäderna var nog intressanta men liksom mer jordbundna. Här rådde vindarna och rymdens makter, våldsamma ibland. Vi hade respekt för de väldiga vingarna, när de svepte förbi nere vid marken, gick så nära vi vågade, kanske kröp under vingpetsen och kände med en ilning när den for över oss. Anton berättade, hur en dräng en gång låtit binda sig vid ena vingen och följt med runt.

Vi fick hjälpa till att med vindspelet vrida hela den väldiga möllan mot vinden, undrade över att man så lätt kunde vrida den. Ibland kom en skjuts, kärran ryggades till så att inte hästen skulle bli skrämmd av vingarna, säckar hissades, och när detta var gjort, kom Möllaren ner för att prata en stund.

Det var något personligt, levande över en sådan gammal stubbamölla. För länge sedan hade den byggts av handskickliga män. Var detalj var formad till sitt ändamål, inte efter lärda teorier utan av praktisk erfarenhet. Därför hade den fått en skönhet utan effektsökeri liksom de gamla kyrkorna och gårdarna. Där låg några 'holländska' möllor på slätten, kanske mer ändamålsenliga och pampiga, men de var ändå som främlingar.

Stubbamöllorna, de vitkalkade gårdslängorna under mossiga halmtak, små byar med lummiga träd kring en vit kyrka, pilevallarna: detta hörde Slätten till.

9.

NILS VAR KUSK hos timmerhandlaren. Sommar och vinter, i solhetta och vinterköld, i regn och snöyra körde han stenkol, ved och virke ut till kunderna.

Väderbiten hade han blivit, var alltid slemmig i näsa och hals. Men värst var det med hans händer, stora klumpiga labbar, med djupa sprickor mellan fingrarna, där koldamm hade trängt in. Av köld och koldamm hade de blivit såriga, och det var smärtsamt att tvätta dem, dessa stackars händer, som dock var ett arbetets hederstecken.

En ringa dagspenning hade han för sitt strävsamma arbete och lång arbetstid. Inte ens om söndagarna var han fri, ty tidigt på morgonen skulle han sköta hästen. Men han var plikttrogen, och det skulle aldrig falla honom in att klaga över sin lott. Han var godmodig och humorist, ogift och ägde ena halvan av ett gatuhus.

När Nils om kvällen kom hem från sitt arbete, eldade han först i kaminen. Medan rummet värmdes upp, tvättade han sig noga i köket och smorde salva i händernas sprickor. Han var renlig ända till petighet. Så plockade han fram mat på köksbordet: sylta, rödbetor, spickekorv, ost, smör, flott, bröd. Kanske hans syster, som bodde i andra hushalvan stekt sill eller kokt en köttbit åt honom. Nils var alltid väl försedd med matvaror, tyckte om god mat.

Han tog på sig en tjock rock, ty där var kallt i köket, satte en mugg mjölk på kaminen att värmas, såg efter om där var någon skvätt kaffe i pannan, slog mer vatten i och satte den att värmas. På köksbordet bredde han en ren tidning, ordnade matvaror och redskap och började så sin kvällsmat.

Nils hade sitt sätt att äta, njöt av den enkla maten som en gourmet.

Kniven putsades mot ett papper för var gång han skar ost, korv eller sådant. Föll en matsmula på bordet, tog han den på knivspetsen. På tallriken fick inte finnas minsta smeta flott eller sås utom på sin bestämda plats. Brödet skar han i lika stora bitar och förde dem med knivspetsen till munnen. Gaffel använde han inte ofta, om så behövdes tog han med fingrarna och slickade sedan fingertopparna omständigt. Han åt långsamt, och när mjölken blev het, drack han den i långa sörplande drag mellan tuggorna och stånkade av välmåga.

Han var nu mätt, satte in maten i spiskammaren och gick in i stugan. Där var nu en behaglig värme. Luften var ren, ty han var nog med att vädra. Han tog av rocken och hängde den på en spik. Kaffet kokade över; han lade i ett mått bönor, klarade tuten några gånger och gick ut i köket efter kaffekopp, socker och grädde, slog kaffe i koppen, så att det rann över ner i fatet, så ville han ha det. En behaglig kaffedoft kom i stugan. Så satte han sig bekvämt tillrätta vid bordet och drack först kaffe ur fatet till en sockerbit. För varje klunk stönade han ljudligt, det var hans sätt att uttrycka hur väl han mådde. Efter kaffet fyllde han kol i ugnen, drog upp väggklockan, stoppade in gamla tidningar i kommoden, gick och sysslade med ett och annat.

Så flyttade han tobaksschatull, askfat, pipa och tändstickor till bordet, såg efter att lampan brann riktigt och hade fotogen nog, stoppade pipan, tände och satte sig att studera Skånska Dagbladet. Han började på första sidan, läste nogga alla dödsannonser och familjenotiser och fortsatte spalt efter spalt hela tidningen genom, läste halvhögt och mumlade sina kommentarer till innehållet. Ibland gäspade han ljudligt och länge. Värmen i stugan, kaffet och tobaken hade nu gett honom en behaglig slöhet, han satt gott och lugnt i sin varma stuga, ville må bra ännu en stund. Gick han till sängs, skulle han somna genast, så skulle det strax vara morgon igen med slitet på timmergården. Därför ryckte han upp sig, tände en ny pipa och började läsa högt ur tidningen.

Jag gick ibland någon vinterkväll in till Nils, hälsade Go kväll! tog någon gammal tidning, satte mig vid bordet och stoppade min pipa ur tobaksschatullet. Där satt så vi två och tittade i våra tidningar, pratade ibland, men var mest tysta. Där var så rofyllt inne hos Nils.

Möblerna var de allra enklaste, ingen onödig sak fanns där, och så var rummet behagligt inpyrt av tobaksrök, kaffedoft och svag stenkolsos från den heta ugnen. Man blev så dåsig och fri från alla tankar.

Söndagsmorgonen rakade Nils sig. Detta var ett omständigt företag. En kopp vatten värmdes, rakspegeln med rakdon i lådan sattes fram. Han vispade lödder, tvålade länge och omständigt in haka och kinder och kän-

de med ett finger, om det var tillräckligt, fäste läderstrigelns ena ände i fönsterhaspen och striglade rakkniven, satte sig, ställde spegeln i riktig vinkel och provade, om kniven var vass nog. Kanske måste han strigla ett tag till. Så spände han ansiktshuden mellan vänstra handens tumme och pekfinger, tog säkra tag och strök knivens lödder mot handflatan. Han blev färdig, kände varsamt efter, om huden var glatt och slät, strök kanske på mer lödder och rakade igen, tvättade så ansiktet noga. Håret fick en aning pomada, kammades i mittbena och nu kände Nils, att det verkligen var söndag.

Han hade med sina klumpiga fingrar besvär med att fästa lösförhäng och krage i skjortan, fick kanske be systemen om hjälp. Kragen trängde om halsen, men det fick tas. Den stora trekantiga kravatten, brokig och grann, klämdes in under stärkekragens snibbar och fick en fin guldnål i mitten. När väst, fickur med tjock guldkedja och rock kom på, var Nils söndagsklädd. Hans spruckna händer tänkte man inte på, och han stod där, proper och godmodig.

I högkullig brun hatt, promenadkäpp och cigarr gick han så till Stationen för att resa med tåget till släkten i Malmö. Han for gärna ut till Jägersro, när där var kapplöpning, ty hästar var hans stora intresse.

Fastän en av de ringa i samhället, var där stil på Nils' liv, något personligt, helt.

Som hos Skomagaren och Skolemästaren.

— — —

Johan hör i sömnen bomklockan vid järnvägsövergången klämta, den låter så milt och vänligt i tystnaden, inte som en väckarklockas skräll. Så kommer trelleborgståget skramlande förbi och stannar med en klar signal vid Stationen. Dagen har börjat, men ännu kan han ligga en stund och dra sig i sängvärmen. Mor är redan uppe och sysslar i köket, slår vatten i kaffekatteln, tänder fotogenköket och ställer fram på köksbordet. Far och syskon sover ännu, det är endast Johan, som måste upp till sitt arbete så tidigt. Nu pyser kaffet över och kaffedoften kommer in i rummet.

Johan far raskt ur sängen, får på arbetskläderna, säger Go morn! till mor, tar ett svep kallt vatten över ansiktet för att få sömnen ur ögonen och sätter sig vid bordet. Där har mor dukat fram bröd och Pellerins margarin. Smör består endast om söndagarna, men kanske får han en skiva billig ost till pålägg. Kaffet är hett och allt smakar gott. Far har vaknat och frågar, hur vädret är. Det är hans första tanke, ty han är lantbrevbärare och skall gå sin dagliga långa väg i alla väder. Johan öppnar ytterdörren och rapporterar, att det har frusit hårt under natten men är lugnt. Så får han frukostmatarna i en påse, säger adjö och går.

Det är något så trivsamt att gå gatan fram en sådan där tidig mörk vintermorgon. Johan ser ljus i fönster och möter andra, som skall till sitt arbete. Alla har brått, tofflorna klappa mot den hårdfrusna marken, kölden biter i öronen. Från Stationen hörs röster tydligt i den stilla luften, i butiken har man tänt och bokhållarna har börjat städningen, en mjölkskjuts kommer skramlande, och från Mejeriet hörs skrammel av mjölkakannor.

I verkstaden har yngsta lärpojken tänt fotogenlamporna och eldat upp i den breda ugnen. Lite prat om väder och så går var till sin hyvelbänk och arbetet är igång. Man sågar, hyvlar, slipar med sandpapper eller annat, som förekommer i en möbelverkstad. Någon ropar efter borrhvingen, polytyrflaskan eller andra saker, som är gemensamma för alla. Något eggjärn skall slipas, limmen vara varm, en skall fanera, någon polera, och då får inte damm finnas i närheten. Och yngsta lärpojken är allas passupp, skall hjälpa till överallt, och är han inte rask, kan det vanka en örfil.

Mäster kommer in och går sin inspektionsrond, rådgör med äldste gesällen och går igen. Han är fåordig, men har ett sätt att fingra på arbetena, som säger mer än ord. Han grälar aldrig, men när han börjar: hm, när jag arbetade till Bergmans i Malmö, då var där en gesäll, som . . . då förstod man, att han inte var belåten.

Inga maskiner finns i verkstaden, allt gjordes för hand, och alla ljud, från sågen, träklubbans dunk mot stämjärnet, sandpapperets gnissel, spänntvingens knirk, allt gav något friskt och arbetslustigt åt verkstad och arbete.

Klockan blir nio. Äldste gesällen, Karlsson, ger signalen: nu e de mad i attan tima, sin e de mad igen! matpaket plockas fram, man sitter på hyvelbänkarna och pratet kommer igång. Jötte, vilket betyder Jönsson hade varit på äventyr lördagskvällen i Malmö, Alfred, som var unghinke, hade hört ett föredrag i Folkets Hus där, men Karlsson, som inte kan med sådana där socialistiska idéer, säger emot och så blir det dispyt. Det där nya var ännu främmande i Byn och vådligt att befatta sig med.

Arbetet börjar igen. Karlsson sjunger, han har en stark vacker röst och sjunger helst vemodiga visor:

Fall, lätta snöflock, fall
och bädda graven kall!

Det blir nästan högtidligt i verkstaden. Men så klämmer Jötte hest och kraxigt upp en oanständig visa.

Verkstaden hade gott rykte om sig för fina välgjorda möbler, och det kom beställningar t. o. m. från Malmö. En gång kom en stor beställning på inredning i en falsterbovilla, ritningar och arbetsbeskrivning. Alle man

sattes igång, Mäster och Karlsson hade långa överläggningar. Det hela blev färdigt, välgjort och putsat, sändes iväg men kom igen, kasserat. Det var för välgjort, hette det. Man sporde senare på verkstaden, att en ny upplaga av inredningen fanns i en godsinka på Stationen, alla gick dit med Mäster och fick ett gott skratt: lättvindigt hyvlade bräder, oslipade, spikade samman med tretumsspik, snett och vint, rena skräphögen.

Mäster hade inte förstått det fina i kråksången.

Arbetet i möbelverkstaden som i andra hantverkaregrenar var hårt den tiden, man hade ännu få maskiner, fick göra det mesta för hand och arbetstiden var tio timmar. Semester och extra fridagar var något okänt. Men hantverkarna var stolta över, att kunna göra ett gott rejält arbete, och det fanns visst arbetsglädje.

Ibland reste Mäster sina ärende till Malmö, och då hade man kafferep på eftermiddagen, om böteskassan räckte till. Denna hade samlats genom 'böter': man glömde skjölja slipstenen efter begagnandet, fem öre, gjorde hack i den, åtta öre, glömde släcka lampan efter arbetets slut, tio öre, inte lagt något gemensamt verktyg på sin plats o. s. v., allt bra för ordningen och för böteskassan. Nu blev det alltså kalas. Bullar och sockerkringlor köptes hos bagaren på andra sidan gatan, bullarna var stora men mest luft. Jötte klämde en gång samman fem stycken i hyvelbänkens skruv till en tunn, hård skiva.

I verkstaden var alltid gott kamratskap, aldrig gräl, läropojken hade respekt för gesällerna kunde få en örfil ibland, men lärde sig disciplin, och någon form av uppstudsighet var inte tänkbar.

Detta var i korthet något om hur det kunde gå till i en verkstad då vid sekelskiftet.

Johan var nu i lära på tredje året och skulle snart börja på sitt gesällprov. Han hade gått genom ekluten, som man säger.

Han mindes så väl första dagen. Far hade gett honom order att gå till möbelsnickareverkstaden för att börja som lärling. Det var inte fråga, om vad han ville eller hade lust för yrket.

Rädd och förargad kom han in i verkstaden och möttes av grin. Men Mäster kom, visade honom till en hyvelbänk och verktyg och frågade, om han kunde hyvla. Johan hade aldrig ens haft fatt i en hyvel. Jaså, ja då kan du göra tre kommoder! Där står en du kan se efter, och trä kan du såga upp på träloftet!

Så gick Mäster.

Johan stod där villrådlig. Han frågade lärpojken intill, som snäste honom med en svordom. Gesällerna vågade han inte tala till. Han tog sitt alnmått, letade sig upp på träloftet och satte sig att lipa. Men hur det nu gick

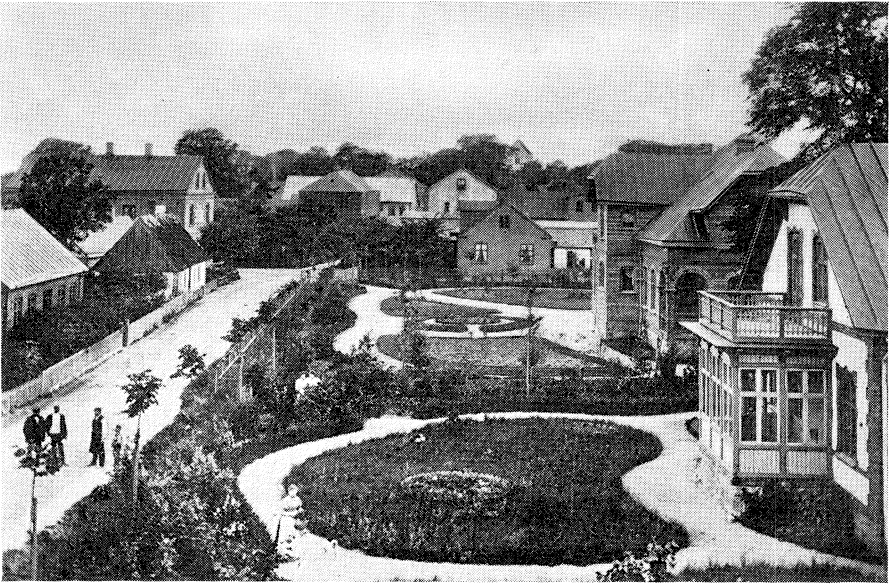
till, fick han omsider kommoderna färdiga, kanske något sneda. Ingen hade det minsta visat honom på något sätt. Mäster godkände dem. Du kan flytta in dem på magasinet, sa Mäster.

Så var det att åter mäta upp trä, fundera, såga och hyvla, se hur de andra gjorde. Ingen brydde sig om Johan och vad han hade för sig, utom när han skulle hjälpa till med något. Det var inte långa stunder han fick arbeta vid sin hyvelbänk. Han skulle hjälpa till att flytta tunga möbler, ta i så det blixtrade för ögonen, värma de stora zinkplattorna, som användes vid fanering, lim skulle vara färdigsmällt i limpottan, hålla i sågens ena ända när man slitsade, såga efter ritsen på träbiten, vilket var svårt, och gick sågen fel small en örfil, springa ärende i Byn, vara överallt. Men värst av allt var, att slita bakerst på båren, när tunga möbler skulle bäras till kunderna, hålla takten. Då kunde det hända att den andre lärpojken var elak, ryckte och ändrade takten, så möblen riskerade ramla ur och bli skadad, då gällde det att hålla fatt om än han fick kramp i armarna och knäna vek sig. Det daltades sannerligen inte med en lärpojke den tiden, stryk och ovelt fick en sådan ta emot utan minsta knot, och arbetet vid hyvelbänken var hårt, då ju inga maskiner fanns i verkstaden. Han kom sedermera mest att arbeta i ek. En bordskiva skulle hyvlas upp, limmas hop av smalare bräder, limmas hop starkt, med osynlig söm och sedan putshyvlas, alla bitarna till en ekestol sågas upp, hyvlas och fasoneras. Johan fick slita men lärde sig noggrannhet, ty Mäster hade skarp blick och tillät inte slarv. Första halvåret hade han ingenting betalt, andra fick han emellertid tre kronor i veckan.

Men tiden gick, och efter halvåret kom en ny lärpojke och Johan kunde nu vara översittare och kommendera honom. Åter ett halvår gick, och Johan flyttade ner i stora verkstaden bland gesällerna som deras like och fick till och med säga du till dem. Han fick nu arbeta i mahogny och andra finare träslag och börja polera, en konst, som inte alla lärda behärska. Mot slutet av tredje året började han så på sitt gesällprov, som alltid skulle vare en finare möbel, bedömdes och godkändes, och så hade lärpojken blivit en aktningvärd gesäll.

I vår tid, då examen, helst student- och ingenjörsexamen är ungdomens mål, förbiser man så lätt, vilket värde och verkligt kunnande ett gesällprov i något yrke innebär. Kanske behövs inte sådant nu, när maskinerna har huvudparten av arbetet.

Alla dessa yrkesskickliga hantverkare, vad de är beundransvärda! skomakaren, som av läderskivor och tillbehör skapade ett par kanske inte eleganta men rejäla stövlar, snickaren, som gjorde en vacker möbel där limning och virke höll, skräddaren tog mått och sydde en perfekt kostym, sme-

”Gadan” i Vällinge upp mot Herrestorp med gästgivare Perssons och J. Matssons villor till höger (den senare nu riven). Foto från 1900-talets början. Efter vykort, Folklivsarkivet.

den kunde sko en häst, smida en plogbill eller hacka, byggnadssnickaren gjorde under vintern fönsterbågar, dörrkarmar och dörrar, träskomannen täljde tofflor och träskor.

Kring sekelskiftet var det inte ovanligt att ambitiösa hantverkare arbetade några år i utlandet, möbelsnickare i Tyskland, tapetserare i Paris, skraddare i London. De kom hem med stor erfarenhet och glada minnen. Ty ännu var livet glatt och färgrikt. Vi arbetareungdomar beundrade dem, hörde deras berättelser och drömde om att bli lika duktiga karlar en gång.

Men 1914 kom kriget!

Visst är det intressant att läsa om eller få se kända och berömda personer, och visst kan man stå tåligt i en folksamling för att få se en skymt av sådana.

Men alla andra? Alla som kommer på Byns Gada? Fint folk och enkelt.

Herrskapernas liv och tillvaro var främmande för mig, en vanlig gatpojke. Därför blir det mest vanligt folk och obetydliga händelser minnet tar fram.

Skall jag nu välja mellan Handlaren och skräddare Unger, så tar jag Unger.

Där kommer han trippande, slarvern och gentlemannen, allvarlig och artigt lyftande på hatten. Han söp väl som många andra men störde aldrig eller ofredade någon. Han var skicklig i sitt yrke, hade i yngre dar varit vida omkring och arbetat, ända till Stockholm, och var eftersökt av skräddarmästarna. Men han som så många hantverksge-säller hörde till dessa oroliga andar, som arbetade flitigt i verkstaden en tid och så försvinner, ger sig ut på vandring, kanske i andra länder. Inte kunde man kalla honom luffare eller vagabond. Han hade något av Kolingen men också av en diktare, en som såg förbi livets futtigheter.

Jag ser Tedor Jötte. Han var också en av de oroliga andarna, som inte kan följa de vanliga vägarna. Vi arbetade samman på verkstaden något år, så jag lärde väl känna honom. En obotlig slarv var han men alltid glad, en riktig spelorre, som tog dagen som den kom. Jag ser hans runda, fränk-niga ansikte lysa av livsglädje och hör hans skrån som han själv trodde var sång. Hans arbetslust var ryckig, och om måndagarna var han trött och tystlåten, men så skaffade han ett par flaskor bier, blev pigg och kom med en utförlig redogörelse för sina bravader under helgen, inte precis lämpad för tryck. Han gjorde vad som föll honom in, som när han en gång kastade en tändsticka i den stora spånhögen. Det började brinna, men han bara skrattade och öste på mer spånor, och vi fick brått med att släcka elden. Vi visste aldrig var vi hade honom. Men han var alltid glad och snäll, hade säkert inga ovänner, ville aldrig tala illa om någon, och polisen behövde aldrig befatta sig med honom. Jag kan inte tro, att han tänkte och funderade, för honom var väl livet endast ett stort gyckelspel.

Unger och Jötte? Ett par glada färgfläckar i minnenas album.

En annan intressant man var Hans Hansson. Han hade visst ägt en liten gård, sålt den och hade nu ett litet kapital på banken. Han var ungar-karl och hyrde ett vindsrum, som var nätt möblerat alltid renstädlat men inpyrt av tobaksrök. På loftet utanför stod ett bord med fotogenkök, kaffe-kittel och kastruller. På en stor packlåda hade han tvättskål och toalett-grejer, på golvet två stora spannar, en för dricksvatten, en för slask. Husgeråd och matvaror var ordentligt ställda på hyllor gjorda av tomlådor, prydligt och rent allt. Detta var alltså köket, en hörna av det stora loftet. På vintern kunde vattnet i spannarna frysa till is.

Vi pojkar fick gärna komma upp till honom, och vi trivdes där, snusade ur hans snusbuk och skrattade åt hans historier. Han var en spelevink, som gjorde narr åt allt men inte förargligt eller bittert. Jag har för mig, att han såg livet som en komedi, ett upptåg, som man inte skulle ta så all-

varligt. Det var nog det självgoda och tillgjorda han inte kunde tåla.

Han berättade för oss om ett fuffens i en grannkyrka under gudstjänsten. Han och andra mannar brukade sitta uppe på läktaren. En söndag hade han lagt klådpulver i snuset, och när den långa predikan gjorde mannarna sömniga, skickade han omkring dosan, där snusades som sed var, och så kom explosionen. Prästen måste stanna sin predikan, alla tittade upp mot läktaren, och de nysande mannarna fick gå. Hur det sedan gick för Hans Hansson, talte han inte om.

Annars hörde han till de stilla i landet. Han hade fel på balansen, gick som om han var onykter och behövde bred väg, men det liksom passade hans lynne och var ju också hans privata angelägenhet.

Så kommer Döva Benta, hon med 'stumpasocket' travande på Gadan. Det är kanske det där lustiga ordet, som gjort, att jag minns henne. Ett litet, rynkigt ansikte, träskor sommar och vinter, en stor korg. Hon hade en liten stuga österpå och mängder av höns. Sin enda inkomst hade hon väl av äggen. Livets största njutning var nog för henne kaffetären på hälften cikoria till en bit stumpasocker. Jag ser henne stå där och mata sina höns, ägarinna av stuga, höns, kaffekittel och hela Slättens skönhet. Inte skulle vi ha något att prata om, Döva Benta och jag. Hon såg ut att vara nöjd med sin värld, var som en liten pigg fågel, där hon kom travande med korgen på armen.

Tidigt i ottan kom Hokan gående, en liten knytt man, som hade det snuskigaste arbetet i Byn, ty han tömde avträdesspannarna. När han var i närheten, stängde man väl alla dörrar och fönster, ty stanken var otäck. Men Hokan skötte tyst sitt arbete. Stanken hade bitit sig in i hans kläder, och därför kunde ingen bjuda honom in i köket på morgonkaffe. Inte så, att man visade honom ovänlighet. Och varför skulle man det? Hans arbete var ju nödvändigt. Så fick han komma och gå som en person ställd utanför gemenskapen, en paria, en dyster skepnad från trollens och spökenas värld.

Var hans liv grått och glädjelöst? Jag vet ingenting om detta. Men nog hade han och hans gumma i den lilla stugan där nere i Väster sin egen värld. Jag vill tänka mig dem, när han kommit hem, sitta förnöjsamma och äta sin spickesill och potatis.

— — —
Inte har jag att berätta om märkliga människöden, endast om säregna människor, som var följde sin livslinje. En brokig skara kommer i minnet, lustiga, bullrande, tysta, gammalmanskloka, illmariga och gnidiga surmånsar. En brokig skara.

Där kommer bönderna i landå, ponnyvagn, gigg, självsäkra, myndiga, envåldshärskare över stora egendomar, pigor och drängar. Affärsmännen

begagnar de stabila konjunkturen och har stora inkomster, bygger förnåma villor, har kanske sommarvilla i Falsterbo. Deras fruar har en hel stab av tjänstefolk, guvernant åt barnen, har ingen kontakt med enkelt folk, 'dricker brunn' i Ramlösa någon säsong eller är där för att skaffa en dotter en lämplig fästman.

Jag vill hellre minnas alla krokiga ryggar, stela ben, fårade ansikten och alla magra, värkbrutna händer, som fräts av jord, av tvättens skållheta lut och kylts i iskallt vatten, såriga ömma labbar med svarta naglar, som inte passade vid ett bord med vit duk, porslin och festklädda människor, och träskostövlarna, som skavde hårda valkar på fötterna, arbetskläder. lappade och styva av svett, regn och damm.

De gamla gå där och plocka i sin täppa, pyssla om höns och gris, spinkar omständigt bränsle till en nätt stack, samlar noga av kvist och träbit, kugar potatisen, ansar små rutor med persilja, purjo, morötter, plockar stickelbären och hallonen, smakar på ett nedfallet plommon. Den ljumma sommarkvällen sitter de på trädgårdsbänken och lyssnar på kvällens ljud, och om vintern i stugans värme, tiger mest, har inga tankar som stör, stryker sakta på förklädet. Sömnen kommer i ögonen, man sover djupt och utan drömmar.

Jag berättar endast vad pojken, ynglingen såg, och varför inte då dröja vi det försonande, lyckliga, som ändå fanns.

Nog fanns det tragedi, sjukdom, död och oenighet i äktenskap, men man dolde, ty Slättens människor var obenägna att visa sina känslor. Det hände, att han eller hon blev 'konsti', grubblande och underlig. När Göran Mårtensson började tälja pinnar, där han satt på pilevallen, då visste man, att han och hustrun inte kom överens i hemmet. Eller när Boel Pär Jöns' började gå långa promenader utåt markvägen i vintermörkret, var det inte bra där. Om en förmögen gårason ville gifta sig med fattigmans dotter, blev det uppståndelse i slakten, och han tvingades att ta den föräldrarna bestämde. Vid giftermål var det ofta förmögenheten som bestämde, man "gifte gårdarna samman". Då kunde ju bli slitningar, men med slättbons tröghet i känslorna fann de sammanförda sig i det oundvikliga, kvar blev kanske en dov ovilja mellan makarna, sällan öppen fienskap. Och en skilsmässa mellan äkta makar var oerhörd skandal.

— — —

Stundom är det så, att jag möter min barndoms människor i litteraturen.

Urmakaren kommer från morgonpromenaden, korrekt och värdigt, en parisare direkt ur en av Anatole Frances romaner. Det är endast tid och rum som bestämt, att inte Tedor Jötte, slarvern och spektakelsmakaren blivit en medeltidens Francois Villon, skald och galgfågel. Varför kommer tan-

ken på Den stora franska revolutionen, när jag minns Gusta och hennes far?

Skräddarmästare Söderling går rak och värdig, försjunken i metafysiska funderingar som en Byns Rabindranath Tagore att hämta sin tidning. Jag möter Veterinären med Rider Haggards hjältar djupt inne i Afrika på väg till Kung Salomos gruvor, och Jöns Schakan rider med Buffalo Bill.

Skulle inte Anners Ols' Ola och vi pojkar lika väl ha suttit på en gårdsgård och tittat ut över Irlands hedar? Hokan, grå och stinkande, en clocard ur Paris undre värld.

Jag ser Tom Sawyer, Huck Finn och Bombi Bitt hitta på hyss i Byn.

Det är nöjsamt att i fantasin föra samman alla, blanda minnen och det lästa och förstå bättre.

— — —
I Byns utkant låg Fattighuset, en skröplig stuga, gömd bland videsnår, stora hyllebuskar, kardborrstånd och annat ogräs. En skräphög liksom, där man samlat de mest övergivna och eländiga människospillrorna. Söndriga fönsterrutor, tätade med trasor eller tidningspapper, en gnisslande, sned dörr, stora fuktbläckar på lerväggarna, taket otätt, en öppen brunn. Vid regnväder rann lerigt vatten ner i brunnen. Ett avträde låg en bit väg inne bland buskarna.

En krokig, grå gubbe stod ibland och sågade eller högg kvistar till ellebrand. Någon riktig ved bestods inte. Ett par gummor hade satt sig på bänken i solgasset. De hade väl inte stort annat att prata om än sina krämpor. De hade plockat blad av mynta och gubbaskägg, som luktade gott. Solen värmde, en skata kraxade, maskrosorna lyste gula.

Den oförargliga idioten stod för det mesta borta vid avträdet och råmade som ett djur, ingen brydde sig om honom. Men Elna, som var 'tosig' hölls innelåst i en liten kammare. Där hade hon en rad flaskor med torra stjälar i stående på fönsterbrädet. Dagarna genom stod hon där, flyttade flaskorna fram och åter och pratade för sig själv. Vi barn kunde stå utanför förskräckt nyfikna och titta. Fick hon syn på oss, började hon fäkta och skrika, och vi sprang.

Hur såg där ut inomhus? Jag var aldrig där, men där var väl som i de flesta fattighus den tiden. I utdragssoffan en lungsiktig i sista stadiet, hostande och spottande, utslitna, värkbrutna gamlingar, som undergivet tassade omkring, suckade och plockade, slutna i sin värld, grå och glädjelös, där man inte ens orkade träta. Men ändå höll man samman så gott det gick, hjälpte varandra och hade sin tröst i cirkoriakaffe eller snus.

Socknens styresmän bekymrade sig inte stort om Fattighuset. Angelägnast för dem var så små kostnader som möjligt. Kanske bar man från en

gård vid jul eller andra högtider dit matvaror, men då så obemärkt som möjligt. Man var generad över sin barmhärtighet. Nutidens beskäftiga välgörenhet var ännu okänd.

Sällan kom något av fattighjonen in i Byn. Endast Mårten Knårt, en liten, gråskäggig gubbe, såg man mest var dag där. Han gick tyst och plockade pinnar. Vi pojkar räckte honom någon träbit, inte för att göra narr åt honom, och han tittade dystert och sorgset på oss. Kanske fanns det inom oss något av den barmhärtighet, om vilket det står skrivet: allt vad I haven gjort mot dessa mina minsta bröder . . . Jag vill tro det.

Det skulle stort mänskligt elände till för att komma på ett fattighus, och där var man hopplöst övergiven, glömd, levande död.

Slättens människor var godmodiga och lugna, visade inte gärna sina innersta känslor och var minst av allt sentimentala. Att fattighuset var en skamfläck för mest var by berodde tydligen på villrådighet mer än på likgiltighet för lidande. Hade någon dräng eller piga tjänat många år på gården och blivit gammal och orkeslös, kunde hon få stanna kvar och syssla med vad hon orkade, någon lön fick hon inte, men hade det lugnt och tryggt.

Ordet fattig användes sällan om någon. Inte heller ringaktade man dem som hade smått om det.

Statare i senare tids bemärkelse fanns inte, men vid de större gårdarna fanns en liten stuga, där fördrängen bodde. Han stod därför ett steg högre på den sociala skalan än de andra drängarna, räknades mer som husman.

Karna Mårtens sade en gång på tal om hur en sådan dräng kunde ha det: visst har han fem glytta, men so har han osse tjugefem öre om dan, so han borde reda si.

Nåja, det där med tjugofemöringen var väl överdrivet. Men drängen hade fri bostad, brödsäd, foder till gris och höns, mjölk, potatisland och fick kanske någon gång avlagda kläder och andra ting av husbondsfolket. Kunde så hustrun mjölka, sköta något tunnland betor, hjälpa till vid höst, tvätta och varjehanda vid gården, hade familjen det drägligt.

Kyrkoherden, som var en vördig aktad man, frågade en gång Jeppa, som var mycket fattig: nå, hur har Jeppa Jönsson det nu för tiden?

Ja har, so jag står mi, bet Jeppa av, stötte käppen i marken och gick. Så var där nog resonerat om den saken.

10.

UTMED FOTEVIKEN LIGGER den vida strandängen, Ängarna kallade vi den. Åt landsidan hägnades den av en vall av grästorvor och tång med några vindpinade pilar. Hammars Näs sticker ut som en lång nål mot Holmarna. Förr låg på Nässets spets ett litet hus.

Jag går åter med kamraterna den smala kyrkstigen från smedjan ner mot Ängarna. Solen gassar, luften står stilla, och från ogräs, klöverblom och kor kommer en svag doft. Vi ser ut över sädesfält och betstycken. Ingen har arbete nu på fälten, men allt växer och mognar. Långt borta kommer en hästskjuts. Ogräset står högt och tätt kring stigen, vi får tränga oss fram. På den smala spången över bäcken står vi och tittar på dykare och vattenkretsare, kanske en groda tar ett skutt. Vi skär bastanta käppar i vallens videbuskar, kommer förbi en gård som har en ilsken hund, smyger tyst förbi. Några små stugor ligger i klunga, de kallas Kronan, och där är en liten handelsbutik. Vi köper lemonad à sju öre flaskan.

Några rester av forntidens Järavall fanns ännu kvar vid Kronan, de jämnades ut småningom, och man hittade då mängder av människoben, antagligen var det rester av en massgrav från slaget vid Fotevik. Någon lärd från Lund gjorde en gång undersökning där och hittade föremål som var flera tusen år gamla. Detta eggade vår fantasi, ty vi var unga arkeologer, samlade stenåldersredskap, var intresserade av allt, som rörde forna tider, och Slätten var rik på fornminnen, ättehögar, stendösar, gamla kyrkor och urgamla bondgårdar.

De av oss som gick i Malmö Latinskola skulle botanisera, samlade växter i portören, och vi upptäckte en ny rik flora, insekts- och fågelvärld och lärde underliga latinska namn på växterna och kände oss väldigt lärda.

Ja, alla sommarferiernas strövtåg med portören, denna stora runda blecklåda, i en rem över axeln, som innehöll smörgåsar, lemonadflaska, allehanda örter för växtpressen, en glasburk för skalbaggar, underliga stenar, snäckor och fiskskelett. Strövtåg där vi vetgirigt undersökte allt, hade läst om mycket i läxböckerna och fyllde i med fantasin. Linnés naiva lärjungar!

Hur lyckligt det var, att vara ung den tiden och inte veta om fotboll, moped och allt det andra!

På Järavallen vid Kronan stod ännu en liten orginell vädermölla, en riktig raritet, men den revs, tyvärr.

Vägen till ängarna var för lång för oss, men vad betydde det, när vi hade den väldiga strandängen och viken framför oss. Från Viken kom en stark lukt av hav och rutten tång. Hela den väldiga betesmarken hade en tät matta av kort, avbetat gräs, som var behagligt att springa barfota på. Men vi fick se upp, så vi inte trampade i färska kokokor eller på hårda, taggiga tistlar. På försommaren var där gott om vipebon och små dunbollar till ungar. Vi kunde ta en sådan liten boll, hålla den varsamt i handen och känna ett skräckslaget hjärta bulta, men släppte ungen igen. Det vimlade av vipor; de gjorde svep tätt över oss och deras kivitt lät som en bön att inte ofreda bon och ungar. Ute över Viken var ett vimmel av sjöfågel, däribland den vackra skärfläckan, som blev utrotad, men senare inplanterades igen och nu är talrik där. Svanar simmade stolt långt ute, de var argsinta, anföll oss och kunde ge kraftiga nyp i en bar pojkstjärt.

Bönderna hade sina ungdjur på bete där under sommaren. Kvigorna jagade vi och försökte rida på dem, men hästarna, som alltid gick i flock, var vi rädda för, när hela flocken kom i vild galopp. Sällan såg vi någon människa på Ängarna, kanske en kvinna, som gick och vände kornas visitkort för att få dem torra även på undersidan. De skulle användas som bränsle. Kanske satt någon i sin båt långt ute och sysslade med fiske.

Vi hade hela denna soliga vidd helt för oss själva, sprang där nakna som små vildar i den absoluta friheten. Foteviks vatten var grunt och inte just något att bada i. Vadade vi ut ett par hundra meter kanske det gick till knäna. Var man modig och inte drog sig för att älta i gyttja, kunde man vada över till Näset. Men till Holmarna var lätt att gå, och där hade vi Öresund ända bort till horisonten, främmande och kuslig, en hel ocean tyckte vi. Några flatbottnade hemmagjorda båtar låg vid stranden. Vi borde ju inte röra dem, men naturligtvis var det frestande att staka omkring med dem. Då kunde vi få höra ett hojtande från vallen, ägaren hade fått syn på oss, kom springande och det gällde att fly. Vi fångade spätt-yngel, och hornstagg (spigg) i det grunda vattnet, tog räkor i tångruskor-

na, hittade någon snäcka, trampade på döda hornstags spetsiga taggar, rullade oss i det grunda vattnet, slogs med tång och allt sådant som lös-släppta pojkar i alla tider skulle ha gjort.

Att så trötta av lek och havsvind ligga där på det korta gräset och se ut över vidd och vatten bort mot Hammars kyrka och gårdarna, mot Klagshamns fabriker, som i diset lyftes högt över vattenytan, höra korna råma inåt land, se långt, långt, detta var en lycka, som man på äldre dagar kan känna en sugande längtan att åter få vara med om.

Så plockade vi fram våra matar och lemonadflaskor. Smöret hade i värmen smält in i brödet, som torkat, ostbit och korvskiva hade kryllat sig, lemonaden var ljum, men gott smakade det. Vi tuggade, satte märke med tummen hur stor klunk man skulle ta ur flaskan, drack och pustade av njutning, åt långsamt, så det räckte länge. Brödsmulor kom ur munnen ner i lemonaden, det gjorde ingenting. För var klunk tittade man efter hur mycket som var kvar, sparade så man blev den siste, som hade något att dricka, kanske sålde sista skvätten för en ettöring.

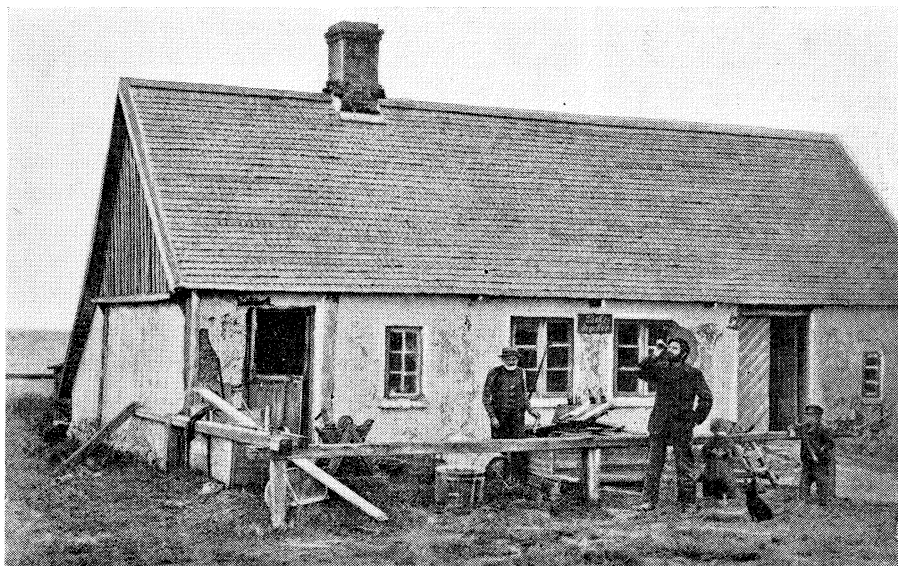
Vi började känna sömnig trötthet, slumrade till ett slag, ville inte tänka på den långa vägen hem. Men den gick, den också.

En senhöstdag hade vi fått följa med Alfred i båt ut till andra sidan Holmarna; han skulle sätta upp ett skjul för säljakt. Öresund låg som av smält bly, tunga moln hängde lågt, det blåste snålt, och längre ut låg på stenarna sälar, som skällde hest. Den var verkligen kuslig hela omgivningen. Då såg vi en jätteorm komma ringlande därute i all dysterheten; den var nog en femtio meter lång och hade hög fart. Stora Sjöormen! Vi rös av skräck. Bara den nu inte fick syn på oss, som var ensamma i en liten båt. Tysta rodde vi tillbaka. Att det var ett stim tumlare, visste vi ju inte.

Någon välmenande person lät plantera en dunge furor mitt på Ängarna, men det blev endast en skönhetsfläck. Holmarna har lyckligtvis sedan länge varit fridlysta. Näset har börjat vandaliseras, och snart är det väl Ängarnas tur att bli en plats för motorbuller, camping, bortkastat skräp och transistorskval. Så är denna säregna vrå av vårt land också förstörd.

Innan järnvägen till Skanör och Falsterbo blev lagd, upptäckte vi pojkar Ljungen. Vi visste ingenting om den, inte ens att den fanns till. Men en av pojkarnas far köpte ett område där nere, och vi fick ett mål att gå till. Ännu hade vi inte cyklar, därför blev det att gå den milslånga vägen. Men vi var tränade vandrare. Otto, som hade läst många äventyrsböcker, var en god berättare, och vägen gick lätt, när han berättade om Skattkammarön, Sherlock Holmes och annat spännande.

Vi kom genom Lillehammars by och så låg Ljungen framför oss. Ännu

”Truls i brunnen”. På skylten mellan fönstren är målat: Läskedrycker. Truls står innerst och lyfter en flaska ur brunnskaret. Mannen som dricker och som har med sig barn och hund är en fiskare som hette Göran och bodde i närheten. Foto från sekelskiftet. Efter vykort, Folklivsarkivet.

var den en orörd vildmark. Endast borta vid gränsen till Skanörs ljung låg några stora sommarvillor dolda i skog. Genom mitten av Ljung från Lillehammars kyrka till Skanörs Ljung gick ett smalt bälte av furuskog annars var det öppet fält med ljung, pors och kråkbär. Landsvägen gick längs stranden av Höllviken, om den nu kan kallas landsväg, smal, djup och lagad med skarpa flintbitar.

Vid vägens mitt låg två små hus. I det ena bodde Truls i Brunnen. Han hade fått sitt tillnamn av att han förvarade läskedrycker i sin brunn för svalkans skull. Vägfarande stannade till och släckte törsten, men inte kunde det bli stora förtjänster, ty sällan kom någon vägfarande där förbi. Två gånger kom den stora diligensen, men den stannade inte hos Truls. Så Truls hade väl mera sin affär som vad man nu kallar hobby.

Han var en liten, knytt gubbe med skepparkrans, pigga ögon och knipslug min, där han stod i solgasset utanför sin stuga. Han lär ha varit skräddare, men varför han flyttat ut här i ensamheten, vet jag inte. Någon bitterhet eller avund märkte vi aldrig, alltid var han vid gott humör. Inte heller var han folkskygg, och inte lär han ha funderat över livets

problem. Ensittare, kanske, men inte som skogarnas skygga enstöringar. Han var fri från alla konstlade behov, Truls, genomblåst av havets och hedens friska vindar, hade funnit det väsentliga i livet.

Som Skomagaren och de andra.

Längre bort mot Skanörs Ljung låg en mycket skröplig stuga. Där bodde Göran på Ljungen med sin magra kvinna och en lång rad trasiga barn. Kom någon körande, ställde barnen sig i en tyst rad. Hur familjen drog sig fram, vet jag inte, tiggde inte, fick väl ett och annat av givmilda människor, fiskade och plockade bränsle i skogen. Men alla verkade så undergivna och försynta. Någon frågade en gång hustrun, hur de kunde reda sig i fattigdomen, och hon svarade: vi ber till Gud, och så styrker Han. Vi som hörde detta fick visst något att fundera över.

Nu strövade vi genom midjehög pors, bladen hade en stark krydddoft, såg nya blommor och fåglar, kom in i furuskogen. Detta var Skogen för oss, som tyckt, att Almehagen i Byn var stor, verklig skog som vi läst om men aldrig varit i. Här var mystiskt, dunkelt och svårt att tränga fram, kanske var vi i början lite rädda. Men kan normala pojkar vara i en skog utan att bygga hyddor. Men snart märkte vi att där fanns myggor, och sådana hade vi aldrig haft känning av. En senare gång upptäckte vi en dunge kraftiga furor, där örnnarna brukade slå ner.

Vi kom till sydsidan med den långa stranden ända bort till Kämpinge. Bländvita, höga sandklitter och ett blågrönt hav med vita vågtoppar. Detta var annat än Fotevik. Ingen människa syntes, vi hade denna väldiga badplats helt för oss själva. I början tyckte vi allt det var kusligt att komma ut i det djupa iskalla vattnet bland vågor som slog över oss.

Dagen gick fort, så hade vi den långa vägen hem, men Otto berättade igen och vi glömde tröttheten.

— — —
Vi hade nu tränat på velocipederna eller cyklarna, som de nu började kallas, primitiva efter nutidens mått, inte frihjul, fälgar och stänkskärmar av trä och skröpligt gummi i däck och slang, som ofta skars sönder av skarpa stenar, glasskärvor eller annan väglagning. Vi fick därför stor färdighet i att laga en punktering, men måste ibland gå med cykeln lång väg hem.

Vårt huvudkvarter blev hos Truls i Brunnen. Vi trivdes hos honom och han tyckte nog om oss. Vi satt med honom på bänken och talte om ingenting. Men stack någon av oss fram med en viktighet, kunde han snärta till. Jag kan knappt tänka mig Ljungen utan Truls.

Att man sedan, när han var borta, kallade en gata i det blivande villasamhället Truls i Brunnens Väg var ju inte mer än rätt.

Norra stadsporten i Falsterbo. Foto från sekelskiftet. Efter vykort, Folklivsarkivet.

Vägen över Skanörs Ljung var mest en stig, dryg halvmil, dryg i blåst, ty där fanns inga träd utom vid en liten vattengrav, där det växte några videbuskar. Där höll en trollkäring till om nätterna, påstod man. Men vi kom förbi i dagsljus. Värre var det med Skanörs tjur, som var folkilsken. Vi höll utkik efter den, men såg den aldrig.

Städernas kor gick på bete på den väldiga ljungen. Om man ännu höll en herde, vet jag inte, men förr hade man hållit en. Det är om honom Anders Österling skrivit sin vackra dikt 'Den sista hören'.

En lustig historia, som troligen är sann berättar, att hören hade en påse med gåsfjädrar, var med någon gårds bomärke. När nu en ko tappade sitt visitkort skulle han sticka i en fjäder med ägarens bomärke. Så höll man reda på vem som ägde visitkortet ifråga. Kokorna torkade så, vändes och staplades i hög. Seden var inte så märkvärdig, man fick ju ett billigt bränsle.

Falsterbo hade ännu stadsport, en stor grind mot infartsvägen, och tångvall, som hindrade boskapen att komma in i staden, men Skanör låg öppet, hade till och med en Storgata, som var stensatt.

Vi kom cyklande en söndagsförmiddag framåt Storgatan. En kvinna satt mitt på gatan och mjölkade sin ko. Jag råkade skrämma kon. Får man inte sitta på gaden o milke sin ko i fridd! grälade hon.

Det var ju här i de små städerna man enligt historien om vintern 'sadd o tänkte eller osse bare sadd'. Man gjorde inåt land något narr åt urinvånarna. Så påstod man, att städerna hade en kortlek gemensamt, och fjärdingsmannens huvudsakliga uppgift var att transportera denna vid kalas och sammankomster så nödvändiga sak mellan städerna.

Från en av villorna vid Ljunghusen hade en åsna förvillat sig över heden och kom gående in på Skanörs Storgata. Mannarna samlades och undrade, vad det kunde vara för slags djur.

De e min schant en älg, påstod en.

Nä min liv, forr de e en kamel, sa en annan.

Den halte skraddaren avgjorde funderingarna: de e min liv o kniv en hjort.

Historien är naturligtvis 'laved' och finns i andra variationer.

Där sov de små städerna, före järnvägens tid, oberörda av yttervärlden, flygsanden yrde, ljungen blommade, ruinen av drottning Margaretas slott var gömd under sand och snår. Östersjön kastade upp sand till snövita klitter, tång och bärnsten, fyren lyste, och ur tjockan hördes mistlurarnas vrål, lotsarna stack ut ur Skanörs lilla hamn, och ibland strandade ett fartyg på Falsterbo rev.

Men så kom järnvägen, och idyllen försvann snart. Rikt folk från Malmö lät bygga pampiga sommarvillor, hundratals söndagsfirare kom med tågen, där blev kaféer och restauranger, det stora hotellet, kallat Falsterbohus, byggdes, bland de vita klitterna stod långa rader badhytter. Den breda autostradan lades över heden, bilismen tog herraväldet och Falsterbo blev en av landets finaste badorter.

Skanör har emellertid ännu fått behålla något av sin ålderdomliga prägel.

Häromåret gjorde vi en söndag en biltur dit. Den gamla möllan var restaurerad, i hamnen låg några båtar, och på Skanörs Storgata var liv och rörelse, — vi mötte en gubbe och två gäss!

Men aldrig mer får man stå vid Ljunghusgrinden och se ut över den väldiga hedens blommande ljung bort mot städernas dungar eller trampa cykeln genom sand, flintskärvor och grästussar, känna blåsten från Östersjön eller Höllviken, lukten av pors, hav och ruttande tång.

11.

EN SMAL GATA gick förbi Handlarens långa plank ner till Spökhuset och Grönneväj.

När höstregnen blött upp vägen, var den besvärlig att komma på, ty något underhåll hade väl aldrig förekommit. Men längs ena sidans staket låg en remsa potatisblast, stjälkar från trädgårdarna och kolaska, ett försök till trottoar, och där kunde man gå någorlunda torrskodd.

Som gatan inte var någon genomfartsväg, kom där sällan någon körande, och när så hände, tittade man nyfiket bakom gardinen och undrade, vem det kunde vara. Bagare Palm kom förstås regelbundet två gånger i veckan med sin skåpvagn, plockade ur stora, doftande bröd, groft och fint, stenhård kavring, långa vetebröd, sockerkringlor och bar in stora fång i köken, skämtade högljutt med kvinnorna och sade inte nej till en sup. En ljuslätt, fet karl var han, inte olik en stor vetebulle.

Ibland kom någon fiskarekäring med sin rullebör: limhamns- eller skånörsill, tjugo öre tjoget, torsk, femton öre kilot och spättor, fem öre stycket. Priset kunde variera något öre.

Och på hösten kom 'göingar' med blåbär och lingon. Mor Skog tyckte, att åtta öre litern var för dyrt, väntade att köpa, och fick dem senare för sex öre.

Där låg de två husraderna, välvårdade hus med staket, blomsterrabatt och trädgårdstäppa. Aktningsvärda, stillsamma människor bodde där, och aldrig hörde man trätor. Var skötte sitt, pratade över häcken med grannen, kvinnorna tittade in till varandra en stund för en tår elvakaffe. På eftermiddagen, när matlagning och disk var undångjort, kom de kanske samman till ett kafferep med hembakat. Där pratades om hushållsgöro-

målen, sömnad, vävning av trasmattor, krämpor. Något lite skvaller, naturligtvis, men där hände sällan något där i gatan, som kunde ge ämne till skvaller. Det skulle då vara, som när Mor Jöns Lars' började använda hatt vid söndagens kyrkogång; svart schalett var annars bruket, någon hade köpt en ny vinterkappa, oskyldigt skvaller, inte elakt.

Sadelmakare Andersson flyttade och istället kom en ny. Hans hustru talade uppländska och titulerades Fru, och man var nu nyfiken på, om hon skulle hålla sig för fin att umgås med grannarna. Men hon var hurtig och sällskaplig, blev snart god vän med alla och förde gärna ordet vid kafferepen.

En skräddare köpte ett hus och flyttade in. Men den familjen blev alltid främling, höll sig som finare folk.

Nyligen gick jag min barndoms gata.

Men den var nu en helt annan. Vägbanan var permanentad och hade gatubelysning, betongstolpar med järnrör mellan hade ersatt de gamla staketerna, perspektivfönster, bilgarage, T V-antennerna på varje tak. Sadelmakarens gård var bilreparationsverkstad och jag såg endast främlingar. Kvar var inte stort mer än Mor Herlövs gamla hus och Handlarens långa plank.

När åren har gått, man blir gammal och minnena kommer fram, bör man tänka sig väl för, innan man besöker de ställen, där man varit lycklig. Kanske finner man en rest, men mest besvikelse och tom kyla.

Där hade vi ett bo uppe i det stora hylleträdet. Där hade jag min egen lilla trädgård vid Nilses gavel, och där i skuggan av vår egen gavel läste jag i en gammal tjock bok om Odyssevs färder, där bland skräppebla, snår och halmstackar, knyckte vi plommon. Men ensam skulle inte någon av oss vågat gå förbi Spökhuset i mörker. På Skräddarens vind höll hans pojke och jag på med att uppfinna en evighetsmaskin, vi skulle bli världsberömda och millionärer.

På söndagstrappan stod Mor, blid och god, och väntade sin pojke, som kom med tåget från Lund.

Så går jag i minnet min barndoms gata.

Där står Mor Jöns Lars' och fru Hansson på vägen och pratar. Mor Jöns Lars' i sommarschalett, blommig blus och ljusst förkläde. Jag tycker, hon är som sommardagen själv, leende, mild, i fred med vardagen. Fru Hansson har något förnämt i utseende och sätt, bär hatt och mörk klänning. Det är liksom självklart, att hon kallas Fru och inte Mor som de andra kvinnorna. Hon har, som man säger, sett bättre dagar, har nu smått om det, men tar det med tappert humör.

Där går Skomagaren för att hämta sin tidning, nickar goddag, säger

ett par ord om vädret och går fundersamt vidare. Skräddaren kommer värdigt, med tankarna i högre rymder, hälsar inte. Mor Skog, som skall till Butiken stannar till. Hon har svårt att gå för sin höftvärk, stackars människa. Hon tvättar åt folk, och i hennes hem är en inbiten lukt av lut och klorkalk. Men hon strävar tåligt med det hårda arbetet och med vården av sin lungsjuke son. Hon hade en flicka, som dog, tolv år gammal. Vilken resignerad, djup smärta låg det i hennes ord till Mor Herlöv: Vår Herre kunde väl taed en av Jöns Lars' glytta istället, di har fäm stycken! Inte sade hon detta av bitterhet, ty hon och Mor Jöns Lars' var de bästa vänner. Det kom ur en bottenlös övergivenhet.

Kanske var hon dock lycklig på sitt sätt, där hon stilla gick och pysslade om sin sjuke son, nöjd för var dag, hon fick behålla honom. Tåligt bar hon sin börda, var så genomsnäll och avhållen av alla.

Ola Pärs Karna kom också på vägen förbi och slöt sig till de andra. Men tiden gick, det närmade sig middagstiden; man fick allt se att få gjort sina uppköp i Butik och Mejeri och sen hem och laga maten.

Så hör jag slammer och fräs från köken, känner doften av fläsk eller sill som stekes. Klockan är tolv, och nu kommer man hem från arbetet till middagen. Brevbäraren med sina stora väskor, murare Skog från bygget, Olof från snickareverkstaden, Alfred från kontoret, Hilma och Matilda från syateljén.

Vad maten smakade gott, där vi satt kring bordet i köket! Vi gav oss tid att äta, njöt av den enkla kosten: stekt fläsk och potatis, rotmos, ärtsoppa, någon gång köttbullar, fisk, ibland bara spickesill och oskalad potatis, stickelbärssoppa eller välling; enkel kost, men hemmalagad, rejäl. Ännu hade inte konserver och surrogat börjat användas.

Så pustade vi en stund, innan det var tid att gå till arbetet. Far ögnade genom Tidningen; kanske stod där om rysk—japanska kriget.

Hur tråkigt! tänker man nu. Ja, visst var detta en tråkig tid, man fick ju inte höra kvalmusik under måltiden, endast sitta där och prata stillsamt, inte höra Dagsnyheterna om hur den eller den statsmannen rest dit och dit, hur den uttalat sig på en presskonferens, där var gränsstrider och . . .

12.

LÅNGA, GRÅA DAGAR, då temperaturen håller sig vid nollstrecket. Det är varken frost eller töväder. Blåsten drar snålt över fälten, rå och genomträngd. Fukten tränger in genom öppna dörrar och fönsterspringor. Fågellarna har sökt skydd var de så kan, sitter tysta och kurar. Ingen kommer i onödan körande på vägarna. Skolbarnen får vara inne i samlingsrummet under rasterna. Endast brevbäraren måste gå sin långa runda ner genom Väster och ut till Backen med sin tunga väska, genomvåt av fukten; han är i statens tjänst, det ges ingen pardon, men så har han ju också en hel krona för turen. Till och med lokomotivets annars så glada signal låter sorgsen och jämmerlig. Men Klockaren går som vanligt att hämta sin tidning. Nils Persson kommer körande med ett lass stenkol, och på Byns gator kommer kanske någon gående i angeläget ärende.

I sådant väder är det bra, att husen är ihåliga.

Men mot kvällen stillnar blåsten och luften lättar. Vi tar en promenad utåt fälten. Alla vägarna är uppkörda och omöjliga att ta sig fram på utan träskostövlar, därför går vi på järnvägslinjen förbi Grönneväj. Månen är inte uppe, men mörkret är inte kompakt som i skog, utan mjukt, som fick det ljus av vätans små droppar. Konturerna av gårdarnas vita längor, halmtaken och höga träd suddas ut som på en kolteckning. Ur fönster, en öppen stalldörr kommer ljus som från avlägsna stjärnor. Kretsens stubbamölla sträcker vingarna upp som i dyster åkallan, och pilarna vandrar i rad likt krokiga troll över åkrarna.

Så tyst det kunde vara!

Inte ens ett hundskall, en röst. En djup stämning av ro, av frihet från det oväsentliga gav dessa promenader med en god vän i kvällsmörkrets

djupa tystnad, då vi talte lågmält och få ord, teg mest, som förtroliga vänner kan tiga tillsammans.

— — —
Men det blir några graders kyla, och så kommer snöyrän. Den kan vara lustig.

Blåsten tar torrsnön i ringdans över jordkokorna, virvlar iväg, slungar den i långa slingor. Så blir det lugnt några ögonblick. Snön ligger och väntar. En ny vindil och dansen börjar igen. Snön och blåsten är som en flock glada, lekande barn.

Luften är bitande frisk. Det är skönt att ta en promenad utåt vägarna då. Blåst och snö vill ha oss med i leken, blåser av hatten och leker tafatt med den. Snön pudrar in i håret, murar igen ögonen, lägger sig i alla klädernas veck. Man får fatt i hatten igen, fylld av snö, borstar av sig och tycker, att vind och snö skrattar uppsluppet, skrattar med. En flock kråkor kommer strävande mot vinden. Men den tar fatt i svärmen, kastar den upp i luften, sprider den, tar fatt igen, och svärmen kommer ingen väg. Man hör hur kråkorna ilsknar till och börjar svärja och okväda.

Var det finns en öppen springa, nog är spektakelsmakarna där, letar sig in i stall och på loft, lägger smala, vita strimmor, som börjar töa och väta ner. Det vill till, att ha täta tak, passa på att sopa bort snön, stänga fönster och dörrar, sätta en viska halm i ett söndrigt lagårdsfönster.

Hönsen står modstulna i en klunga i hönsahuset. De vågar inte gå ut och plocka i sådant väder och värpa har de ingen lust till. Men korna har det lugnt och gott i sina bås, och hästarna tycker vilan är skön.

— — —
Det kunde hända någon vinter, att snön fick ligga kvar i ett tjockt täcke, och det blev klar, stilla frostluft. Då fick människorna friskare humör, trivdes med att syssla utomhus. Alla ljud hördes klarare, rösterna, butiksklockans pinglande, mjölkaspannarnas skrammel borta vid Mejeriet, lokomotivets signal, stationskarlarnas rop.

Så kom någon i släde. Det gav den rätta vinterstämningen. Barnen fick fram sina kälkar, klumpiga, hemmagjorda, kanade med dem, hängde efter skjutsarna, röda om nästipp och kinder, med pickelhuvan nerdragen över öronen.

Eftersom en riktig snövinter var ovanlig på Slätten, var den så mycket mer välkommen. Blev föret lämpligt, ordnades så slädparti. Man hade ännu i gårdarna kvar vackra slädar, små, lätta kanor, där Hon satt i slädkorgen och Han bak på kuskbocken, och stora bastanta slädar med plats för hela familjen, kransbjällror, klockspel och stora vita slädnät, som lades från hästarnas manke fram till släden. Det var en festlig syn, när den

långa raden slädar kom genom Byn. Livliga vagnshästar, svajande luftiga slädnät, ombonade åkande, kusken med piskan i parad, musik i teten, bjällerklang. Färden gick utåt bygden, genom byarna och slutade med fest och dans i någon av de större gårdarna.

Vilken kontrast: ett dåtida slädparti och våra dagars bilkaravaner! Nu lär väl knappast några slädar finnas kvar i Slättens gårdar.

Var det barvinter och is på Jeppa Anners' vanning, åkte Byns barn skridsko där. Vanningen var inte stor, men de visste ju inte om större, utom Mossen, som var stor men djup, och det fick vara tjock is, om de skulle våga gå där. Vägen dit var också lång. I vanningen låg en väldig sten, och naturligtvis hade den en gång kastats mot Byns kyrktorn men missat, och såg man riktigt noga efter kunde man se märke efter jättekärringens strumpeband, som jätten använt som slunga.

Välsituerade hade fina skridskor, vi andra kanske storebrors, som var en tum för långa. Remmarna brast och skridskon for bortåt isen. Kanske hade vi inte remmar och band fast med segelgarn, och de som inte hade skor, fäste skridskorna på tofflerna. Alla sätt gick, och roligt hade vi. De stora pojkar gjorde konstfulla svängar, vi slog nacken i isen, flickorna stultade fram, skrattade och pep, småglyttarna slog kana.

13.

I HEMMEN FANNS INTE mycket i bokväg. En tjock, hundraårig släktbibel med skinnklädd träpärm och blekta anteckningar om familjehändelser, skrivna med sirlig stil. Kanske tog man fram den någon gång. Konfirmationsbiblarna låg väl förvarade i byrålådan, och en tummad postilla hade sin plats på skänken vid sidan av ljusstaken och fosfortändstickorna. De gamla kvinnorna läste ett kapitel varje kväll, förstod väl inte så mycket av texten, men det gav sinnet sådan ro.

Ofta såg jag gamla Moster Mätta sitta där i vrån vid ugnen med sin postilla och glasögonen på nästippen. Hon mumlade orden, slumrade till, postillan föll på knäna, hon ryckte till och tittade försiktigt efter, om någon sett det. Den välfödda, grå katten låg bredvid stolen och sov.

Den gamla, goda Moster Mätta! För länge sedan hade hon haft en bror, som tog studenten och läste till präst i Lund. Men han dog ung, och hon gömde 'Larses böjer' som ett vemodigt minne. Jag fick låna ett par tjocka luntor, Iliaden och Odysséen, som jag läste genom med stort intresse, bra gjort av en tolvåring. Dock hade jag fått lova att vara mycket aktsam om dem.

Det var ännu sällsynt, att någon pojke på landsbygden läste till studentexamen, utom prästbarn och möjligen någon skolmästarepojke, som brådades på sin fader och hade 'läshuvud'.

Truls Jönsson hade en gång fått ett ryck att där skulle hållas husandakt. Allt gårdfolket samlades på kvällen, han tog fram den stora släktbibeln och läste med hög, prästerlig röst. Hur många kvällar denna andakt varade, vet jag inte. Vaktpågen berättade för oss om den, och en ramsa tog vi fatt i. Truls hade rutit fram: och si, det begav sig i den tiden, att han

stridde med Draken i Babel . . . Denna ramsa blev en tid så att säga vårt stridsrop som indianer och sjörövare. Så någon behållning gav ändå Truls Jönssons husandakt.

Den dagliga Tidningen höll man i varje hem. Familjenotiser och annonser var det viktigaste. De stora världshändelserna hade man svårt att hålla reda på. Skomagaren förstas följde dem, och Byns ståndspersoner. Annars kunde Tidningen tala om många stora händelser den tiden: Andréés färd mot Nordpolen, boerkriget, Dreyfusprocessen, rysk—japanska kriget, unionsupplösningen, gamla kung Oscars död.

Den goda, gamla Allers Familjejournal prenumererade man på. I den var vackra helsidesbilder, någon gång färglagda, som man lät rama in och hängde på väggen, följetonger och skämtserier ur Fliegende Blätter. Kanske lät man binda in årgångarna, som lades på bordet i bästa rummet, och barnen måste vara rena om fingrarna, när de skulle titta i dem.

Det var förnämre, att hålla Hvar 8 dag, som hade bilder av kungligheter och annat fint folk.

Att köpa böcker i stadens bokhandel var en sällsynt lyx. Men var vinter hölls i missionshuset en bokauktion, motsvarigheten till vår tids bokrealisationer. Ur en stor packlåda radades så upp böcker i de mest skillda ämnen från ABC-böcker till romaner, planschverk och reseskildringar. Det var spännande för en läshungrig pojke att bara se alla böckerna, höra hur buden ökade kanske till tre, fyra kronor, se hur köparna samlade på hög. Själv hade man ju inga pengar att köpa för, men det fanns alltid hopp att få låna någon av böckerna.

Det var en tid rätt vanligt att abonnera på romaner, som kom häftesvis och slutligen blev inbundna i färggrann pärm. Romanerna hade lockande titlar: Fröken Bärfelts hemlighet, Elvira eller Kineserbruden, Gula Brigadens hjältar, Rokambole eller Galärslaven, alla med rafflande innehåll. Inte var det just skönlitteratur, men där var inte något kvalmigt osunt i dessa bloddrypande berättelser, inte nutida litteraturs ältande i sexualitet och abnormt själsliv.

Småflickorna hade Anne på Grönkulla, Barnen i Rosengård och sagor.

De äldre läste böcker av Runa och Anna Maria Roos. Skollärares syster hade en bok, Jerusalem, av en ung författarinna, som hette Selma Lagerlöf, flickorna läste den, men förstod den ine riktigt.

Svensk Läraretidnings förlag gav varje år ut ett par små volymer ur Barnbiblioteket Saga, de kanske bästa barnböcker, som någonsin kommit. Själv fick jag i julklapp Robinson Kruse (Henrik Wranérs bearbetning) en underbar berättelse, som jag läste åtta gånger, vill jag minnas. Så fick vi fatt i böcker av Jules Verne, läste om indianerna, Skattkammarön, Sher-

lock Holmes, Tom Sawyer och Huck Finn. Men alla dessa böcker kom visst inte på en gång, vi hade tid att studera dem.

Så kom några år före världskriget mängder av tjugofemöresböcker, förträfflig litteratur, som inte bara var billig utan också vald ur det förnäms- ta av världslitteraturen.

Men när man nu ser floden av veckotidningar, bokhandelns travar böcker, lånebibliotekens packade hyllor, ser hur barnen bläddrar i böcker och mest tittar på serier, allt detta amerikanska dravel, allt detta i pap- persväg, som gjort människor övermätta och oförmögna att helt leva sig in i en bok, då blir man tacksam för att ha varit med, då boken var ung.

Man beslöt att bilda en föreläsningsförening i Byn, och för att få pengar till starten ordnade man en basar. En sådan hade aldrig förr varit i Byn, så förväntan var stor. Byns herrskap stod för registreringen. Skolsalarna utrymdes, där dekorerades och sattes upp stånd.

Brokigt klädda stod herrskapens annars så förnäma damer i sina stånd, en satt som zigenarekåring i ett tält och spådde för två kronor, där var tombola, fiskdamm och annat sådant, som hörde till en basar, Stations- inspektoren sjöng med kläm solo, en av flickorna satt i tablå som drott- ning Blanca med lille prins Håkan i knäet och sjöng: rida, rida ranka.

Alla trängdes glada i skolsalarna och det blev en fest, som man länge talade om.

Hur skulle denna basar gestaltat sig nu? Skrällande jazzmusik, modern dans, bråkande solosång på amerikanska, allsång, frågesport, glasstånd, varm korv och potatismos. Blott inte naturlig glädje.

Så började föreläsningarna i skolsalen. Där var alltid fullsatt. Valfödda mannar trängde sig ner i skolbänkarna, pratade och skämtade. Så blev det alldeles tyst, ty nu kom föredragshållaren följd av skolläraren, som tog emot ytterplaggen. Värdigt och tyngd av mycken lärdom gick föredrags- hållaren fram, satte sig i katedern, hostade för att klara strupen och bör- jade: Ärade åhörare! Då kom en känsla av andakt över publiken, nästan som när prästen i kyrkan mässar: Helig, helig är Herren Sebaot.

Ibland var det en livslevande professor, som satt i katedern. Man var nog nyfiken på en sådan, om man sedan inte kunde följa med hans lärda tal, betydde kanske inte så mycket. Den berömd juristen satt där gravall- varlig och föreläste om Brott och Straff som inför en grupp studenter. En lärd med grått skägg i hela ansiktet och hes, svag röst föreläste om guld och andra mineral, höglärd och obegripligt. Pär Pärsson blev arg, morra- de och gick sin väg. Översten, linggymnastikens ivrigaste förkämpe, kom med en packe planscher och tabeller, som hängdes upp. Men först skulle

vi unisont sjunga Du gamla, du fria. Och föredraget avslutades med Ur svenska hjärtans djup en gång. Översten vann publiken fullständigt. Populärast var emellertid docenten, som varit med Sverdrup på polarfärder.

Så kom kulturen småningom till Byn. Andarna började vakna.

Den nye skolläraren fick igång en sångförening som kantorn ledde. Man sjöng Dåne liksom åskan, bröder, Hör oss Svea, moder för oss alla, Ur Ossians dunkla sagovärld och andra bombastiska fosterländska sånger.

— — —

En godtemplareloge bildades i Byn, hade framgång och skaffade sig snart eget hus med stor samlingsal. Där blev en samlingsplats för småhantverkare och arbetare, där kände de sig hemma.

Det där med godtemplarnas hemliga sammankomster och ceremonier tyckte nog gammalt folk inte var riktigt bra. De hade ju hört berättas om frimurarnas kusliga seder. Men arbetareungdomen drogs dit. Ledarna var företagsamma män, och så kom nya möjligheter till förströelser i Byn.

Tränade nykterhetspredikanter kom och talade om spritförtäringens vådor, visade på planscher hur hemska människans inälvor kunde bli av sprit, så fasliga, att till och med Jöns Denaturerad och andra Byns alkoholister höll sig nyktra åtminstone två, tre dar. Säkert hade talaren också ett och annat i sitt föredrag om de demokratiska idéerna, som då började spridas bland arbetarna. Socialdemokratin tog omärkligt de första stegen in i Idyllen.

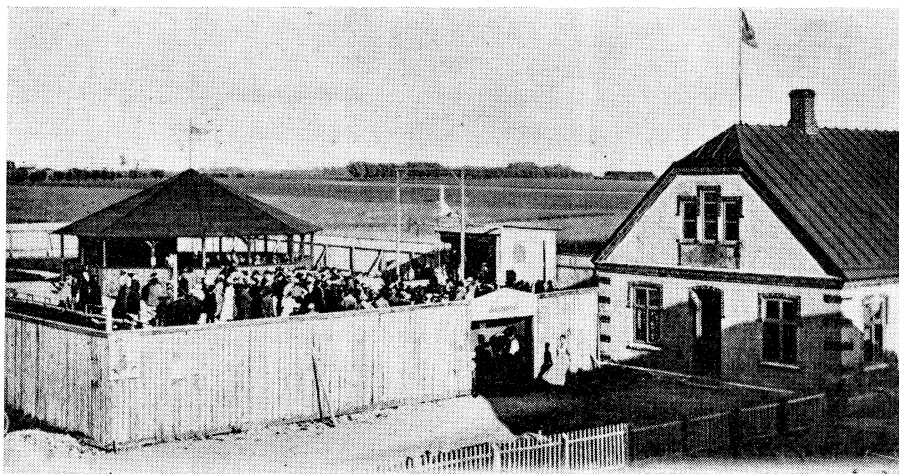
Man bildade en anspråkslös blåsorkester, övade in sånger, trollkonstnärer visade sina konster, hade maskeradbal, uppförde enkla teaterpjäser, lejde skjutsar och gjorde söndagsutfärder. Allt detta ser i nutiden enkelt och naivt ut, men roligt hade man, och detta var ju huvudsaken.

Snart hade godtemplarna så god ekonomi, att de kunde köpa tomten bredvid, och så kom Hagalund till.

Omkring tomten restes ett högt plank, dansbana under tak byggdes, en estrad med scen för uppträden, det ordnades med bord och stolar för servering.

I Malmö fanns ett Tivoli, där hade man varit och kanske i Köpenhamns också, och nu hade Byn själv ett. Det blev mycket populärt och samlade stor publik söndagseftermiddagarna. Även Byns herrskap kom ibland. Allt gick mycket ordentligt till. Två bastanta mannar i uniformsmössor var lejda som ordningsvakter och såg till att ingen smusslade med brännvin i kaffekoppen.

Musikanterna blåste med kläm, kanske inte alltid så korrekt, men det märkte ingen och dansen gick med sving och takt: Strauss och Waldteufel, Kväsarevals, polka, 'paddrekatt', galopp, gammalvals. Och ungdomen

Godtemplarhuset i Vällinge och det därtill hörande tivolit Hagalund, som var mycket populärt i seklets början. Det upphörde när Folkets hus i Hököpinge kom till. Foto från omkring 1905. Efter vykort, Folklivsarkivet.

kunde dansa, både skickligt och vackert. I hörnet med serveringen var brått med kaffe och läskedrycker och även inne i ordenslokalen. Där satt äldre personer, som ville prata i lugn och ro, rökte cigarr eftersom det var fest, och röken stod tjock i salen.

Så tog musikanterna paus. Publiken samlades framför estraden, ty nu skulle föreställningen börja. Artisterna kom från Malmö, kända artister, som tog bra betalt, ända till trettio kronor för en föreställning.

Populärast var 'Göran frå Hyllie', bondkomiker och en mästare i sitt fack, något av Edvard Persson, där han stod i allmogedräkt, drog sitt bälgospel, sjöng sina visor och stampade takten med de gula träskorna eller berättade paschasor. Sigge Wulfs och Emil Norlanders visor var populära den tiden. Kolingen kom i naturtrogen stass direkt ur Strix, med hasp på rocken, söndagsbla, trasiga skor, följd av Bobban, och de sjöng den tidens örhängen: kovan kommer kovan går . . . käraste vän min, drick bara brännvin . . ., Fia Janson, som bor uppå Söder . . ., Karl Karlsson, han som lägger ner rör — hela den dåtida reportoaren. Buktalare pratade med sina dockor, trapetskonstnärer och svärdslukare visade sina konster för en häpen publik.

Men vi stackars bytingar, som inte ägde en tolvskilling till inträde, stod utanför det höga planket och lyssnade, hörde sorl och musik men fick inte

se det intressanta på estraden. Men kanske någon av oss lyckats peta ut en knast och fått titthål.

Enkla, barnsliga nöjen, tänker man.

Naturligtvis för oss, som i TV ser övernog med berömda artister uppträda för att liksom på Hagalunds estrad roa oss. Blaserat, tillgjort, import U. S. A.

För att citera Blæcksprutten :

Groserer Mortensen erkloerer — med søvntunge Blicke :

Sublimt! — Ja, Gudbevares, men gemytligt er det ikke!

Man byggde ett Folkets Hus i en grannsocken, arbetareungdomen drogs dit, socialdemokratins idéer spreds, godtemplarelogen upphörde, och Hagalund stängdes.

Byns herrskap köpte en bit av Pär Pärs' äng, lät sätta ett högt ståltrådsnät omkring och plantera buskar och träd utmed staketet. Där skulle barnen ostörda få ha sin lekplats. Den skulle kallas Idrottsplatsen, sådana fanns ju i städerna, men vi kallade den Hönsagåren för staketets skull.

Där höll vi till om somrarna, lekte långboll, bollstå, Pär i hålan och andra lekar, som nu är glömda. Flickorna var med i sista paret ut och i ringlekar. Vi byggde tält av säckar och var indianer, kom över stora packlådor och brädbitar, byggde skepp av dem och for på långfärd. Flickorna kom med sina dockor, barnpigorna med småbarnen. Någon skänkte ett krocketspel, och vi tröttnade aldrig på att spela krocket, denna lugna, stillsamma lek på en grön äng en vacker sommardag. I ena hörnet växte buskar snart upp och gav skugga. Där höll barnpigorna och småbarnen till. Var det för varmt eller vi blev trötta, samlades vi där, pratade, band kransar av maskrosblommor, lekte med småttingarna eller tittade på, när flickorna sysslade med sina dockor. Här var vårt eget lilla rike, här fick ingen störa oss, ingen obehörig komma in. Men vi visste också, att här fick vi inte kiva eller ställa till rackartyg.

Leksaker var sällsynta.

Flickorna hade förstås sina dockor som de pysslade om, och dockskåp, anspråkslösa leksaker, men de kunde leka med dem ända in i konfirmationsåldern. De bjöd oss på dockkalas. I något kasserat höns hus eller i en vrå av vedboden hade de städat, skaffat tomlådor, mattstumpar och annat, prytt med bordduk och blommor, dukat fram dockservis. Blomfrö föreställde kaffe och som kakor låg små blad pryddigt upplagda. Vi satt där högtidigt och njöt av välfägnaden och förde oss som vuxna på kalas. Dockorna var förstås med vid bordet, men var kanske ostyriga och fick smisk.

Finns männe ännu dockskåp i något hem? Kanske på museum? Eller

den där trähästen, alltid samma modell, stor eller liten, på en träplatta med hjul? Den kom från Småland och såldes på marknaden. Våra leksaker tillverkade vi själva, och därför var den bästa ägodelen en bra pennkniv. Videkvistar till spjut och båge var det gott om, och i snickareverkstaden kunde vi kanske komma över någon träbit till svärd. Vi lekte kusk och häst. Vem kan nu för tiden fläta en brokig töm genom hålet i en sytrådsrulle, tro? Av långa smärta videgrenar gjorde vi käpphästar och red i en lång rad utåt vägarna. Rulla tunnband, spela topp eller kasta trissa, allt är nu glömda lekar.

Men hur lyckligt för oss, att vi inte kände till fotbollen!

Veterinären, som var barnvän, hjälpte oss att göra drakar och släppa upp dem på hösten, när fälten låg tomma. De steg svindlande högt, om man på rätt sätt ryckte i linan. Han visade oss, hur man av hundkexens stjälk gjorde en flöjt; när saven steg i sälkvisten, bankade vi loss barken och skar till visselpipor, som vi kanske lyckades spela Gubben Noak på, och tollabössor, både korkpluggar och dem för ärter fick vi av hyllebuskens grenar.

Ja, nog hade vi leksaker, och nog lekte vi och hade roligt!

Roligast i Hönsagåren var midsommaraftonen. Det var Veterinärens privilegium att ordna med majstången. En bastant, lång bjälke låg på bockar, alla Byns barn samlades och skickades iväg att plocka blommor och grönt. Och blommor fanns det gott om på pilevallarna. Vi kom med stora fång prästkragar, blåeld, vildcikoria, vallmo, blåklint och alla de sorter. De största flickorna band girlander, som virades om den långa bjälken, och stora kransar, som skulle hängas ytterst på tvär ribborna i toppen. Det gick åt stora nystan av segelgarn, minsann. Där var iver och skratt, äldre kom och tittade på en stund. Ett par karlar hade grävt ett djupt hål, majstången var färdig, restes och stod där nu hög och vacker. Vi hade varit duktiga. Veterinären var belåten, berömde oss. Men så var Hönsagåren fridlyst till kvällen, ingen fick gå in där.

Så kom den milda sommarkvällen och dansen kring majstången.

Söndagsblus, mössa, strumpor, skor på fötterna, allt som klämde, skavde och spände skulle man tvingas i, bevars, barfota och med den älskade, något söndriga halmhatten passade ju inte en sådan kväll. Men när vi kom in på ängen, såg allt folk, som samlats, till och med de förnäma herrskapsfruarna, och alla flickorna i ljusa klänningar, matroshattar och sidenband i flätorna, då sträckte vi på oss som små herrar.

Spelmannen provade sitt dragspel. Några vuxna flickor ordnade ringen, och så fångade ringlekarna oss. Vi kunde visorna och dansade turer, förde oss som artiga kavaljerer. Det var de gamla, vackra: gossarna går i ringen med gullband, tjuven, tjuven skall du heta, fem vackra flickor i en ring

och alla dessa, nu förgätna. Runt om stod de äldre och log, kanske sjöng med. Sång och glädje, den ståtliga majstången, sommarkvällen, ett ljust minne.

När vi lekt oss trötta, klämde spelmannen i med en vals, och nu blev det fart på dansen. Veterinären bjöd upp doktorinnan, öppnade balen likasom. Handlaren svängde med en av syflickorna, skraddaregesällen dansade med Skollärarens syster. Nu var det ingen ståndsskillnad. Dansen gick med liv och lust, polka, galopp, gammalvals och alla vad de nu heter.

Men så ställde herrarna med sina fruar upp till kadrilj, gingo värdigt sina invecklade turer, en ovanlig dans för åskådarna.

Det led bortåt natten, barnen hade gått hem, och de äldre lämnade dansbanan helt åt ungdomarna.

Någon gång kom cirkus till Byn, en ringa rest av vad som en gång haft sin storhetstid. De som ville se en riktig cirkus reste in till Hippodromen i Malmö.

Ett lappat, grådaskigt tält, en husvagn, ett par hästar, en apa, en neger och karlar, som talade underlig dansk-tyska. Men för oss var det spännande. Vi fick hjälpa till, kände oss hemmastadda, såg på repetitionerna och blev förälskade i direktörens vackra dotter, vågade tala med negern, som hade stora ringar i öronen. Vi böjde hästskosöm, klämde fast våra ringar i öronen, kom så utstyrda till skolan och blev mycket beundrade av flickorna.

Stora, brokiga affischer talte om världssensationer: den feta damen, världens starkaste man, ormmänniskan, den indiske eldslukaren, clownen, akrobater precis som alla tiders cirkusaffischer brukar, sensationer visade i världens huvudstäder m. m.

Att föreställningen blev av det enklaste laget gjorde ingenting. Där kom alltid någon publik. Skrällande marscher från ett par hornblåsare, akrobater i trapets och på lina, den sköna Miss Gvendolina på hästen, ormmänniskans smidighet, vi skrattade åt pajasarna, ryste, när eldslukaren blåste ut långa flammor.

Naturligtvis skulle vi pojkar nu bli cirkusartister i framtiden. Vi höll till på Byggmästarens vind, tränade i trapets, spelade pajas och försökte vara ormmänniskor, åtminstone de gängligaste av oss. Johan hade redan bestämt sig för att bli ormmänniska, ty hans mor hade någon gång sagt, att han var så smidig. Han blev emellertid med tiden en framstående läkare. Själv försökte jag som eldslukare och brände mig förfärligt i munnen.

Min barndoms halft förfallna, primitiva cirkus har ett äventyrets skimmer, något av Huck Finn, Tom Sawyer och Bombi Bitt, som inte finns i nutida, ståtliga cirkusföreställningar.

Men så kom Frälsningsarmén till Missionshuset med musik, sång och uniformer, vi glömde cirkusartisteriet och skulle nu bli frälsningssoldater.

— — —

Zigenarna var inte välkomna i Byn. De kom vanligen till månadsmarknaden, en manstark flock, och slog upp sina tält borta vid Stationen. Alla låste väl sina dörrar, ty zigenarna strök omkring i Byn, tiggde, köpte höns och kaniner och råkade ta med sig en och annan sak. Det var ett ståtligt folk, svartskäggiga karlar med fjäder i hatten, kvinnor i färggranna kläder, långa flåtor och med mängder av silverpengar, massor av barn. Deras högljudda, skorrande tal lät så underligt främmande. Men de var visst inte något patrask, de hade sina ovanliga seder, men var korrekta, städade och polisen hade aldrig besvär med dem.

Vi lekte med deras barn, blev hemmastadda i tälten, och byborna stod gärna och tittade om kvällarna, när de spelade fiol och kvinnorna dansade med tamburin och kastanjetter, elden i tälten lyste och gamla gummor gick omkring och ville spå. Det var alltid samma läxa: lägg en slant i handen! en till! Du e så rik, och spådomen: du ska leva länge du ska bli rik.

När zigenarna drog sin väg igen, kände man en lättnad i hela Byn.

14.

DET FÖRSTA TECKNET att julen nalkades var gälla tjut från grisar som slaktades. Med van hand skar slaktaren av halsens pulsåder, blodet strålade ner i spannen och vispades noga för att sedan bli blodkorv. I kokhett vatten rakades så kroppen, inälvorna togs ur, och kroppen hängdes upp på en stege för att svalna. Karlarna tog så slaktsupen.

Det var något kusligt över slakten, något av forntida offerhandling: tjut, brådska, blod, breda skarpa knivar, vattenånga och den uppfläta kroppen på stegen.

I köket fick kvinnorna brått. Av grisen skulle nu bli många goda saker. När kroppen var sval, styckades den. Där låg skinkorna, sidfläsk, revbensskivor, huvud, gristassar och ister väl och snyggt skuret. Fjälsterna vändes och sköljdes noga — ett snuskigt men nödvändigt arbete. Smeten till blodkorven stod tjock i en spann, lever och späck maldes i köttkvarnen, istern skulle skäras i små tärningar för att samman med timjan och lökskivor smältas till snö vitt isterflott.

Det var brådska och arbetslust de dagarna och knappt tid till en kaffetår. Manfolk och barn fick helst hålla sig borta från köket.

Så stoppades korvsmeten genom pölsahornet i fjälsterna, trycktes i med tummen, kramades ner, så korven fick lagom fasthet. Vi hade täljt ett förråd 'pölsapinga', som skulle hålla korvänderna slutna.

Slaktdagens kväll borde blodkorven kokas i den största grytan, och så blev det kalas. Skivor av varm, mäktig blodkorv med sirap eller lingon, så mycket man kunde stoppa i sig, och så en kopp starkt kaffe.

Åh, köket, brådskan, ångan från grytorna, doften av kryddor och stek! Det vattnades i munnen, vi gjorde oss ärende ut i köket för att få en smakbit.

I nutidens veckotidningar skriver förnäma damer konstifika och tillkrånglade matrecept med 'en doft av den kryddan och en aning av den', och i matbutikerna skyltar man med utländska konserver. Men vem kan nuförtiden laga den tidens blodkorv, leverkorv, pressylta, leverpastej, ja, allt detta goda. Smak, arom, doft!

En skiva grovbröd med isterflott, pressylta och hemmamalen senap. Ta en het köttbulle med nypan från stekjärnet och tryck den sönder i munnen. Varma grevar — den fasta beståndsdel som silats från isterflotten — med små brödtärningar. Sylta, rödbetor och hemmamalen, grov, gräddkockt senap, ja, det var mat, det!

Och julbaket.

Vetebröd, pepparkakor, klenäter, gorån, pumpernickler, mandelmusslor. Var husmor hade sina recept för såväl bak som slakt och ville inte gärna lära bort dem. Mor Jöns Lars' kokade de bästa klenäterna, ljusgula, tunna och spröda. Hennes väninnor ville gärna ha receptet, men hon lämnade aldrig ut det, däremot kokte hon gärna en sats till dem. Gorån var en kaka, som särskilt hörde julen till. Vi stod kring Mor och tittade på när hon gräddade dem. I ugnen skulle vara klara glöder, inte minsta os. Smeten stod, tjock och gul i skålen på en stol. Hon hade smör i en sudd, strök lätt över tångens fyrkantiga skivor, tog en skeda smet, bredde ut, klämde försiktigt hop och höll över glöden. När kakan var färdig, skar hon av det som trängt ut vid järnets kanter på en tallrik, dessa smulor fick vi äta, och så lossnade hon den tunna skivan med sitt granna mönster. En del gorån vreds ännu varma till strutar. Dessa gorån tyckte vi barn var det mäst underbara i kakväg, julens egna kakor.

Den stora julstädningen var en förfärlig tillställning, då allt i hemmet var en enda röra. Men den blev färdig; där var fejat och skurat in i minsta vrå, juldukar på bord och byrå, tvättade och strukna gardiner, stearinljus i stakarna, småpynt, äpplen, apelsiner och nötter i en skål.

Butikerna ordnade anspråkslös julskyltning i fönsterna: porslin, apelsiner, äpplen, nötter, fikon, nötter, krakmandel, porslin, draperier av gardiner, broderade dukar, skor, pynt, grytor, kaffekannor, blankpolerat spritkök. Det var inte mycket att gå och titta på, och en sak, som kom igen varje jul, var en nickedocka i Bettys sybehörsaffär, ett flickhuvud, som ständigt nickade åt sidorna. Där kunde vi stå och titta beundrande. Detta var Byns hela julutställning, nog för oss barn.

Julgran hade man endast i de förnäma hemmen. Vi såg granen med tända ljus och glitter, visste, att barnen därinne firade julafton på annat sätt än vi, fick leksaker, äventyrsböcker och många andra julklappar. Men jag kan inte tro, att vi avundades rikemansbarnen. Hemma var ändå bäst.

I vart hem om än så ringa firades julafton på gammaldags sätt. Långefisk och risgröt hörde till — lutfisk hade ännu inte börjat användas, man hade saltlånga istället — bastanta skivor, potatis och rikligt med den tjocka, hemmalagade senapssåsen, grädde och en klick smör, en läcker rätt. Efter gröten gorånsstrutar fyllda med hallonsylt och gräddskum.

Julklappar var inte så vanliga, kanske något klädesplagg, en påse gotter, Jultomten, Tummeliten eller andra av Svensk Läraretidnings förträffliga julpublikationer med sagor och teckningar av Jenny Nyström, Elsa Beskow, Gerda Tirén.

Den stora händelsen under julen var julottan. Då gällde det att komma till kyrkan i god tid, kanske en halvtimme, ty den skulle bli fullsatt. Alla som inte annars gick till kyrkan skulle komma för att, som Hans Hansson sa, uppvakta Jesus. Det var så spännande att gå där med Far och Mor i mörkret. I stugfönstren hade man tänt stearinljus, människor kom som tysta skepnader, kyrkfönsterna var upplysta, men inne i kyrkan var halvmörkt, mystiskt. Henrik, ringaren, gick omkring och tände alla ljusen i kronor och stakar, han hade en lång stång med en 'pråse' i spetsen för att nå upp. Kyrkan fylldes nu av ljus och alla bänkar var fullsatta, de sist komna fick stå i gången. Klockaren hade satt upp psalmnumren och klockorna ringde samman. Det blev alldeles tyst, prästen gick för altaret i mässkrud och utan föregående preludium brusade Var hälsad, sköna morgonstund så förunderligt ljus och glad ut under valven.

Helgdagarna var en stilla tid med familjeliv och julkalas, vardagarna hade sina sysslor, nyåret var endast en dag då man önskade varandra Gott nytt år.

Men nyårsnatten då de nya seklet gick in var det annorlunde. Alla Slättens kyrkklockor ringde vid årsskiftet, i alla fönster stod tända ljus, man sköt lösa skott, brände raketer och kastade ryska smällare, hade tänt bål ute på åkrarna. Byns herrar hade fått upp en stor tjärtunna på ättehögen öster om Byn, där blev ett väldigt bål.

Ja vagnade av allt oväsended, berättade Hanna Skomagares, ble rent ifrå mi, väckte Nels o sa ti han, du får opp me di, for varlden ska viss förgås!

Inte anade vi då, att detta nya århundrade skulle komma med så mycken tragik, nöd och elände.

15.

SÅ BÖRjade BYN få känna av en ny tid.

Mycket kom hastigt och jag kan inte ordna i en bestämd tidsföljd, men detta betyder heller inte något.

Järnvägen var där redan, och den var man van vid och for resvant till Stan. Kanske rentav Håkan och hans kvinna hade rest dit. Tåget hade fått långa boggievagnar med breda fönster, höjden av elegans.

Vid slutet av nittioalet steg Johansen upp i ballong från Malmö tivoli och drev söderut. I Byn gick man man ur huse för att se den driva förbi. Ingen kunde väl då i sin djärvaste fantasi ana flygmaskinen.

Djärva ungdomar hade skaffat sig velocipeder och trampade fram till skräck för gummor, får och höns. De första velocipederna saknade frihjul, hade fälgar och stänkskärmar av trä. Sommarsöndagar var där stor uppvisning på Gadan. Raka i ryggen och med säkert grepp i styret körde velocipedryttarna fram och åter, ringde ljudligt på klockan och blev beundrade. Men när några av de modigaste flickorna också började cykla, skakade gammalt folk på huvudet, tyckte det var opassande, och det där myckna ringandet på velocipedklockorna störde lugnet. Var skulle det bära hän, om ungdomen fick fortsätta med sådana nya seder. Vi fick låna brödernas velocipeder, lärde att köra, flög av, fick blåmärken och näsblod, men det gjorde ingenting, för nu kunde vi lätt komma ner till Ljungen och Truls i Brunnen och ända till Falsterbo. Vi for långa vägar, genom byarna, förbi gårdar med ilskna hundar, klättrade upp på ättechögar, fann Månstorps Gavlar (en förfallen slottsruin). Slätten låg på ett nytt sätt öppen och vid för oss. Men sådana vägar det fanns den tiden! Djupa hjulspår och stora stenbrockor. Fåren betade vid väggkanten, låg ofta på vä-

gen, och just som man skulle köra över deras långa bindsel sprang de upp, bindslet kom mellan hjulen och man välte. Låg en ko på vägen, måste man hoppa av och gå förbi. Hästarna skyggade för oss, kusken svor och slog med piskan.

En dag, när vi under rasten lekte på landsvägen framför skolan, kom en stånkande kärra utan hästar söderifrån, gav till ett väldigt tjut och for förbi i ett moln av damm. Vi stod där och gapade. En automobil! En sådan hade vi inte sett förr. Vi sprang efter den, och när den stannade vid Gästgivaregården blev vi stående där, glömska av skolan och skollärares rotting. De åkande kom ut igen och fortsatte. Anton sprang vid sidan av bilen lång väg, så nog var där god fart på åkdonet alltid. Snart kunde det någon gång komma en sådan automobil på vägarna, skrämma vettet ur får, kor och höns, och få hästar i sken.

Nils hade en söndag bjudit oss på utfärd med hästskjuts.

Nu ska I se väl etter, om I ser en sån där automobil långt borta, so vi hinger ov karran i tide! sa han.

Och där kom verkligen en. Nils körde upp i vägkanten, vi klättrade av vagnen, och han höll säkert i hästens grimma medan automobilen sakta for förbi. Det började bli riskabelt att färdas på vägarna nu.

Affärsmännen skaffade telefon, också en underlig nyhet. Den hängde på väggen, hade en fast trätt som man talade i, en lur att hålla för örat och en vev att ringa med. De var granna, de första telefonerna med sniderier, förgyllning och två blänkande ringklockor.

I Malmö försvann hästspårvagnarna, elektriska kom istället, trafiken blev livligare, bullersam. Automobilerna tutade, spårvagns- och velocipedklockor ringde, fotogen- och gasljus ersattes av elektriskt. Men det skulle dröja ännu ett par årtionden innan landsbygden blev elektrifierad.

I väntsalen på Södervärns station stod ett tittskåp. En femöring stoppades i, man vred på en knapp och såg genomlysta bilder av alper, palmer, slott och andra vackra vyer. En av kamraterna hade fått en 'laterna magica' i julklapp, en vit pappskiva fästes på väggen, rummet var mörkt och en liten osande fotogenlampa lyste genom små glasbitar och bilderna kom på pappskivan.

I Missionshuset förevisades ibland skioptikonbilder, en populär förströelse. Men så kom Äkta Levande Bilder en kväll, och detta var något nytt. Jag kommer så väl ihåg denna gång, då jag första gången såg en bioföreställning. Den varade några minuter, banditer högg med kniv, föll ner döda, ryckigt och otydligt. Men fantastiskt var det, att banditerna rörde sig på duken. Det blev så vanligt med förevisning av Levande Bilder, tekniken utvecklades, bilderna blev tydligare. Det var mest filmer där man slogs

med tårtor, välte kull allting i amerikansk stil, tokroligt och oförargligt. Rysk-japanska kriget höll på då, och vi fick se spännande strider med många döda och häpnade över att någon vågade fotografera så mitt under striden. Vi visste ju inte att filmen spelats in i en ateljé.

Musiken hade inte så stor roll ännu den tiden. Någon dräng kunde traktera dragspelet, och munspel var rätt vanligt, men dessa instrument passade inte i de finare hemmen. Byggmästaren hade ett spelbord, en vac-ker gammal sak, och ibland fick vi sitta tyst och snällt och höra spröda melodier av en som hette Mozart. Piano var det allra finaste och fanns i några hem. Vid en julgransplundring hos Handlarens hörde jag för första gången pianomusik. Guvernanten spelade, jag satt i en krok och blev alldeles betagen, något så vackert hade jag aldrig hört. Klockaren hade skaffat en fonograf, grammofonen kallades så, och stilla sommarkvällar lät han den spela i trädgården, och det hördes så vackert ut i Byn.

Så kom det otroliga sensationer i rask följd. Wright lyckades flyga 260 meter, snart flög Blériot över Engelska kanalen, Svendsen tog skuttet Köpenhamn-Malmö. I tidningarna kom spännande nyheter om allt djärvare flygningar. Enock Thulin kom i sitt lilla plan över Skåne.

Hur väl jag minns första gången jag såg en flygmaskin. Vi hade, tre pojkar, gjort en cykeltur till Kullaberg, var på hemfärd, och sent på kvällen nära Lund, hade ännu tre mil hem och var totalt uttröttade, orkade knappt trampa oss fram. Då surrade det högt uppe. Där kom Thulin i sitt flygplan. Vi lade oss på gräskanten för att riktigt kunna se. Den första flygmaskinen! Vi glömde all tröttheten och cyklade de tre milen utan vidare.

— — —

Herrskapspojarna började gå i Latinskolan i Malmö, skulle ta studenten, några gjorde det också. De bar klassmössor, läste tyska och var småviktiga. Men det imponerade inte på oss gatpojkar. Vi kom i hantverkslära eller annat arbete, hörde talas om socialismen, arbetarrörelsen, som då hade sina första friska kampår, förstod väl inte mycket av det nya men kände, att där hörde vi hemma, var en tid väldiga rabulister, men lugnade oss småningom.

Bönderna vaknade ur middagsslummern, sände sina söner till Alnarp eller Hvilans folkhögskola, moderniserade sitt lantbruk, byggde stora tröskelängor, skaffade stamboksförda djur, telefon och anställde kontrollassistent.

I Malmö rullade nu elektriska spårvagnar och var elektrisk belysning.

Arbetarrörelsen gick framåt. Amaltheadådet och storstrejken 1909 upprörde kanske sinnena en stund, men på Slätten gick livet sin gång.

Så kom Baltiska utställningen som en glänsande final på det händelserika adertonhundratalet.

Och så vändes Historiens blad. Världskriget kom och en ny, hård tid. För oss, som fick uppleva vår ungdom decennierna före 1914 och kan se tillbaka, ligger det ett ljus skimmer över *den tiden*.

Hur annorlunda det ändå var då mot nu!

Zusammenfassung

WIE ANDERS WAR ES DAMALS

Erinnerungen aus einem Dorf im Südwesten der schonischen Ebene

Als Beitrag zu lokalen Tiefenuntersuchungen der Volkskultur hat das Volkskunde-Archiv (Folklivsarkivet) für seine Sammlungen von verschiedenen Orten Selbstbiographien, Tagebuchaufzeichnungen und Erinnerungen erworben. In der oben erwähnten Absicht wird nun zum dritten Mal hintereinander in der Schriftenreihe des Archivs eine autobiographische Schilderung veröffentlicht. Die Erinnerungen des ehemaligen Volksschullehrers Artur Larsson stammen aus dem südwestlichsten Teil Schonens und beziehen sich auf die Jahre um die Jahrhundertwende von 1900. Sie vermitteln ein Gesamtbild eines Dorfes, Vällinge (früher Hvellinge), das sich um jene Zeit aus einem Bauerndorf in eine Ortschaft mit Eisenbahnverbindung verwandelte, dessen Ursprung sich aber noch an verbliebenen Bauernhöfen erkennen lässt. In den 1880er Jahren wurde eine Bahnstrecke von Malmö nach Trelleborg durch das Kirchspiel gelegt, und um den Bahnhof herum entwickelte sich eine Ortschaft mit rasch expandierendem Handel, Industrie und Verkehr. Der Verfasser ist 1891 in Vällinge geboren. Er legte 1913 sein Volksschullehrerexamen in Lund ab und war anschliessend anderen Orts tätig.

Es folgt nun ein Inhaltsverzeichnis der einzelnen Kapitel:

1. Der Heimatbezirk.
2. Der Schuhmacher. Der Schullehrer. Die Schulkameraden.
3. Die Kirche. Der Gottesdienst. Das Missionshaus.
4. Der monatliche Markt.
5. Die Strasse und die Läden. Der Bahnhof und der Zug. Reisen nach Malmö. Die Vergnügungen der Jugend. Der Sonntag.
6. Die Bauernhöfe. Das Gesinde. Die Inneneinrichtung. Die Wäschevorratskammer und Webarbeiten. Die gute Stube. Das Photoalbum und seine Menschen. Ein bäuerliches Gastmahl.
7. Ein weiblicher Bauer.
8. Die Jahreszeiten und ihre Arbeiten. Das Dreschen. Die Zuckerrüben. Eine Ruhezeit. Die Mühle.

9. Ein Knecht. Als Lehrling in der Schreinerwerkstatt. Alltagsmenschen und Originale. Das Armenhaus.
10. Die glückliche Welt der Kindheit: Erinnerungen an die Strandwiesen, die Heide, Skanör und Falsterbo.
11. Die alte Dorfgemeinschaft.
12. In der Winterzeit.
13. Bücher und Zeitungen. Das Vereinsleben beginnt: Vortragsverein, Gesangsverein und Guttemplerloge werden gegründet. Der Ort erhält einen Tanz- und Vergnügensplatz. Spiele und Spielsachen. Johanni. Zirkus.
14. Weihnachtsvorbereitungen. Weihnachtsfeier.
15. Neue Verkehrsmittel und eine neue Zeit.

63026 / 150-

Skrifter från Folkliivsarkivet i Lund

utgivna genom Sällskapet Folkkultur (C W K Gleerup i distribution) :

- N:r 1. JOHN PAPE, *Kloka flickan från Vallåkra*. Lund 1949. 176 sid. Pris kr. 9:50.
- N:r 2. JOHAN PETTERSSON, *Kupolbyggnader med falska valv*. Engl. summary. Lund 1954. 56 sid. Pris kr. 6:00.
- N:r 3. NORDEN OCH KONTINENTEN. *Föredrag och diskussioner vid Trettonde nord. folkliivs- och folkminnesforskaarmötet i Lund 1957*. Deutsches Ref. Lund 1958. 208 sid. Pris kr. 16:00.
- N:r 4. KARL MATTISSON, *Det sydsvenska halmtaket*. Deutsches Ref. Lund 1961. 179 sid. Pris kr. 20:00.
- N:r 5. AXEL HÖRLÉN, *Knyppling och knypplerskor i södra delen av Ingelstads härad*. Deutsches Ref. Lund 1962. 136 sid. Pris kr. 16:00.
- N:r 6. NILS-ARVID BRINGÉUS, *Brännodling*. En historisk-etnologisk undersökning. Engl. summary. Lund 1963. 183 sid. Pris kr. 20:00.
- N:r 7. VIKTOR ÅKERMAN, *Minnen och anteckningar från Gärdslövs och Önnarps pastorat*. Deutsches Ref. Lund 1965. 153 sid. Pris kr. 12:50.
- N:r 8. SELMA FRODE KRISTENSEN, *Vid brunnen. En kulturbild från sekelskiftet*. Deutsches Ref. Lund 1966. 127 sid. Pris kr. 17:50.
- N:r 9. ARTUR LARSSON, *Hur annorlunda då. Minnen från ett samhälle på Söderslätt*. Deutsches Ref. Lund 1967. Pris kr. 17:50.

HUR ANNORLUNDA DÅ, av Artur Larsson

Om läsaren i boken igenkänner det sydvästkånska Vällinge är i och för sig likgiltigt (namnet nämnes inte). Vad dessa minnen skildrar är ett händelseförlopp av allmängiltigt intresse: Ett samhälle som vid sekelskiftet 1900 förvandlats från bondbby till en livaktig järnvägsort. Artur Larsson tecknar en *helhetsbild* av en blandad samhällsbildning, som haft motsvarighet överallt i vårt land: Så växte våra tätorter upp, så bröts gammalt och nytt mot varandra, så möttes bondetradition, herrskaplighet och köpstadsvanor. I snabbskisser och brottstycken men med helheten för ögonen berättar Artur Larsson högst personligt och charmerande om denna intressanta brytningstid.

CWK GLEERUP / LUND

21671011

Pris kr. 17:50

